

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİVAS MEDRESELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mülkiye BULUT

SİVAS

Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİVAS MEDRESELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Mülkiye BULUT

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

SİVAS

Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Tezin Başlığı : Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreseleri
Savunma Tarihi : 13/09/2019
Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Unvanı – Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Halis DEMİR

Üye : Doç. Dr. Cafer ACAR

Oy Birliği

Oy Çokluğu

(Handwritten signatures in blue ink)

Mülkiye BULUT tarafından hazırlanan Anadolu Selçuklu Dönemi Sivas Medreseleri başlıklı tez, kabul edilmiştir.

(Handwritten signature)
Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUKBEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmaım halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

03.10 2019
Mülkiye BULUT

ÖNSÖZ

Osmanlı hâkimiyetine kadar Sivas, tarihin her döneminde dikkat çekmiş bir şehirdir. Eskiçağda Perslerin hâkimiyeti altında iken (M.Ö. V. yüzyıl) ünlü Kral Yolu'nun güzergâhlarından biriydi. Şehir Bizans İmparatorluğu döneminde de ülkenin can damarı niteliğinde olan Anadolu'daki askeri yolun üzerinde bulunuyordu. Danişmend Beyliği döneminde Sivas, bu beyliğin en önemli idare merkeziydi. Bu şehir özellikle Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat (1220-1237) döneminde daha da büyüyerek uluslararası bir ticaret ve kültür merkezi haline gelmiştir. İlhanlılar döneminde özel bir statüsü olan Sivas, Eratna ve Kadı Burhaneddin dönemlerinde bu beyliklerin merkezi seçilmiştir. Böylece Sivas şehri kültürel mirası ve binlerce yıllık tarihi ile Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olmuştur. Özellikle Selçuklu dönemi Sultanlarının üstün ticari ve iktisadi siyasetleri sayesinde dünya ticaret yollarının keşiştiği noktada bulunan Sivas, hem ticari hem de sosyokültürel açıdan hızlı bir gelişim süreci göstermiştir. Bu sayede Sivas şehri eğitim tarihi açısından önemli olan birçok medresenin kurulmasına da şahit olmuştur. Ancak bu medreseler ve eğitim-öğretim faaliyetlerini anlatan herhangi bir müstakil çalışma yayınlanmamıştır. Bu dönemdeki medreselerin daha iyi anlaşılabilmesi ve ayrıntılı bilgiye ulaşılabilmesi için araştırmamız Selçuklu Dönemi Sivas Medreseleri üzerine yoğunlaştırılmıştır. Araştırmamızın amacı, Anadolu Selçuklu döneminde Sivas'ta kurulan medreseler ve bu medreselerde uygulanan eğitim faaliyetlerini araştırmaktır.

Tez konusunun belirlenmesinde, bu alanda gelişmemi sağlayan, yüksek lisans eğitimi boyunca, tezin hazırlanma, düzeltme aşamalarına zaman ayıran Sayın Hocam Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a, beni bilgi ve tecrübesiyle aydınlatarak cesaretlendiren Sayın Hocam Dr. Halis DEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam boyunca maddi, manevi yönden desteğini esirgemeyen aileme, arkadaşım Kevser ÇOBANOĞLU ve ailesine teşekkür ederim.

MÜLKİYE BULUT

Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu, Amacı, Yöntemi.....	1
Literatür Değerlendirmesi ve Kaynaklar.....	4
Kitâbeler.....	4
Vakfiyeler.....	4
Vekâyinâmeler	5
Menâkıbnâmeler.....	7
Seyahatnâmeler	7
Araştırmalar.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	11
1.SİVAS ŞEHİRİ VE TARİHÇESİ	11
1.1.Coğrafi Yeri.....	11
1.2. Sivas İsminin Menşei	12
1.3. Sivas'ın Kısa Tarihçesi.....	13
1.3.1.Türklerden Önceki Devirler.....	13
1.3.2. Türk Hâkimiyeti.....	17
1.3.2.1. Danişmendli Dönemi	17
1.3.2.2.Anadolu Selçuklu Dönemi.....	19
İKİNCİ BÖLÜM	31
2.SELÇUKLU DÖNEMİ SİVAS MEDRESELERİ	31
2.1.Sivas Dârüşşifâsı	31
2.1.1. Dârüşşifânın Bânisi.....	32
2.1.2.Mimari Yapısı.....	33
2.1.3.Medresenin Vakıfları.....	39
2.2.Gökmedrese (Sâhibiye Medresesi).....	40
2.2.1. Mimari Yapısı.....	41

2.2.2. Medresenin Vakıfları	50
2.3. Çifte Minareli Medrese	53
2.3.1. Medresenin Bânisi	54
2.3.2. Mimari Yapısı	54
2.4. Burûciye Medresesi	59
2.4.1. Mimari Yapısı	60
2.4.2. Medresenin Vakıfları	67
2.5. Dârüşşifâ ve Gökmedrese Vakfiyelerinde Adı Geçen Medreseler	67
2.5.1. Selçukiye Medresesi	67
2.5.2. Sübaşı Medresesi	68
2.5.3. Kemaliye Medresesi	68
2.5.4. Bulgari Medresesi	68
2.5.5. Kadı Necmeddin Medresesi	69
2.5.6. Necmeddin Muhammed el-Hatîbî Medresesi	69
2.5.7. Şemseddin el-Cez(er)î Medresesi	69
2.5.8. Emirüddin Ali Hamavî Medresesi	69
2.5.9. Hokkabaz Medresesi	70
2.5.10. Necmeddin Tûsî Medresesi	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
3. SİVAS MEDRESELERİNDE EĞİTİM ÖĞRETİM	73
3.1. Medrese Kadrosu	73
3.1.1. Mütevelli	73
3.1.2. Müderris	75
3.1.3. Mu'îd	77
3.1.4. Fakîh	78
3.1.5. Kütüphaneci	80
3.1.6. Nakîb	80
3.1.7. Ferrâş	81
3.1.8. Diğer Görevliler	82
3.2. Medreselerde Okutulan Dersler ve Kitaplar	85
3.3. Medreselerde Görev Yapan Müderris ve İlim Adamları	97
3.3.1. Kadı Burhâneddîn-i Ânevî (ö. H.608/M.1212)	98

3.3.2. Ebu'l-Fadl Hüseyin Tiflisi (ö. H.629/M.1231).....	98
3.3.3. Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. H.638/M.1240)	98
3.3.4.Necmeddin Dâye (ö. H.654/M.1256)	98
3.3.5.Kutbüddin Şirazî (ö. H.710/M.1311).....	99
3.3.6.Safıyyüddîn Urmevî (ö. H.715/M.1315)	101
3.3.7.Ebu Abdullah Ali b. Mehmet b. Aliyyü's Sivasî (ö. H.717/M.1318) ...	102
3.3.8.Sivaslı Emüniddin Abdurrahman b. Ömer (ö. H.732/M.1332)	102
3.3.9.Şeyh Şihâbeddin Sivasî (ö. H.860/M.1456)	103
3.3.10.Sarıhatipzâde Seyyid el-Hac Numan Efendi (ö. H.1181/M.1768)	103
3.3.11. Sivaslı Muhammed b. Muhammed Haccî	104
3.3.12.Esededdin Mütekellim	104
3.3.13.Nefiseddin es-Sivasî	105
3.3.14.Ahi Muhammed Divâne	105
3.3.15.Hüsameddin b Ayinedar es-Sivasî.....	105
3.3.16.Yûsuf Meddah	105
3.3.17.Zeynü'l-Müneccim Süleyman el-Konevî	105
3.3.18.Azîz b. Erdeşîr el-Esterâbâdî	106
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	111
EKLER	125
Ek: 1 Keykavus Dârüşşifâsı Vakfiye Tercümesi.....	125
Ek: 2 Gökmedrese Vakfiye Tercümesi	136
Ek 3: Fotoğraflar	157
ÖZ GEÇMİŞ	163

KISALTMALAR

ark.	:Arkadaşları
C.	:Cilt
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	:Editör
H.	:Hicri
M	:Miladi
haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazretleri
M.Ö.	:Milattan Önce
M.S.	:Milattan Sonra
MEBKAM	:Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi
No.	:Numara
OTAM	:Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
ö	:Ölüm
s	:Sayfa
S	:Sayı
trc	:Tercüme
VD	:Vakıflar Dergisi
vs	:ve saire
yakl.	:yaklaşık
Yay.	:Yayınlayan
yy.	:yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Medrese Görevlileri ve Ücretleri	84
--	----

ÖZET

Sivas şehri İç Anadolu Bölgesinde Baharat yolu, Mezopotamya ve Karadeniz arasındaki ticaret yolları üzerinde yer almaktadır. Coğrafi konumu ile tarihin ilk çağlarından itibaren Anadolu'da medeniyet kuran devletlerin önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Anadolu Selçuklu Döneminde de Sivas önemini devam ettirmiş ve şehir için “Dâru'l-Âlâ” (Yücelik Beldesi) ünvanı kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde Sivas'ta inşa edilen medreseler sayesinde şehir ilmi ve kültürel açıdan gelişmiştir. Bu dönemde Sivas'da on dört tane medrese inşa edilmiştir. Medreselerden sadece dördü günümüze ulaşmıştır. Bunlar; Sivas Dârüşşifâsı 614/1217, Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) 670/1271, Burûciye Medresesi 670/1271-2, Çifte Minareli Medrese 670/1271-2'dir. Bu medreseler dışında Selçukiye Medresesi, Sübaşı Medresesi, Kemaliye Medresesi, Bulgari Medresesi, Kadı Necmeddin Medresesi, Necmeddin Muhammed el-Hatibi Medresesi, Şemseddin el-Cez(er)i Medresesi, Emirüddin Ali Hamavi Medresesi, Hokkabaz Medresesi ve Necmeddin Tûsi Medresesi günümüze ulaşmayan medreselerdir. Vakfiyelerde adı geçen on medreseden hiçbiri diğer kaynaklarca bilinmeyen medreselerdir.

Araştırmamız da Anadolu Selçuklu dönemi Sivas'da bulunan medreseler ve medreselerde uygulanan eğitim faaliyetleri çeşitli yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynak incelemesine yer verilmiştir. Birinci bölümde; Sivas şehrinin coğrafi durumu, menşei, kuruluşu ve Türk hâkimiyetinden önce ve sonraki tarihinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde; Selçuklu Döneminde Sivas'da inşa edilen medreseler, bânileri, mimari yapıları, vakıfları; üçüncü bölümde ise medrese kadrosu, dersler ve kitaplar, medreselerde görev yapan müderris ve ilim adamları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Dönemi, Sivas, Medrese, Eğitim

ABSTRACT

The city of Sivas is located in Central Anatolia on the Spice Road, trade routes between Mesopotamia and the Black Sea. Due to its geographical location, it has been one of the important settlements of the states that established civilization in Anatolia since the first ages of history. In Anatolia Seljuk period, Sivas continued its importance and the title of “Daru’l Ala” (town of greatness) was used for the city. Thanks to the madrasas built in Sivas during the Anatolia Seljuk period, the city developed in terms of Science and culture. Fourteen madrasahs were built in Sivas during this period. Only four of the madrasas have survived to the present day. These are Sivas Darusifa 614/1217, Gök Madrasa (Sahibiye Madrasa) 670/1271, Buruciye Madrasa 670/1271-2, Çifte Minareli Madrasa 670/1271-2. Besides these madrasas, Selçukiye Madrasa, Subasi Madrasa, Kemaliye Madrasa, Bulgari Madrasa, Kadi Najmeddin Madrasa, Najmeddin Muhammad al-Hatibi Madrasa, Şemseddin Al-Cez(er)I Madrasa, Emiruddin Ali Hamavi Madrasa, juggler Madrasa and Najmeddin Tusi Madrasa are the madrasas that have not reached today. None of the ten madrasas mentioned in the foundations are madrasas unknown to other sources.

Our research also attempted to reveal various aspects of the educational activities in the madrasas and madrasas in Sivas during the Anatolia Seljuk period. Our research consists of an introduction and three parts. Subject, purpose, method and source examination are given in the introduction. In the first chapter, the geographical situation, origin, establishment and history of the city of Sivas before and after the Turkish domination are mentioned. In the second section; madrasas, Banis, architectural structures and foundations built in Sivas during the Seljuk period; in the third section, the madrasa staff, lectures and books, the madrasas and science men who work in the information was tried to be given.

Key Words: Seljuk Period, Sivas, Madrasa, Education

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı, Yöntemi

“Medrese” kelimesi, Arapça “مدرس” kökünden gelmekte olup “ders okunacak yer ve talebenin içinde oturup ders okuduğu bina” manasına gelir. Çoğulu “مدارس” tir.¹ Medreseler kurulmadan önce eğitim câmiîlerde verilmekteydi.² Bunun ilk örneği de Mescid’i Nebî’nin bir bölümü olan Suffe’dur.³ İslâmiyet’te câmiî, ibadet yeri olmanın yanında bir eğitim binası olarak da kullanılmıştır.⁴

Medrese ve câmiîlerde ders konuları hemen hemen aynıydı. Talebelere kalacakları yer, iâşe ve kütüphane imkânı sağlanırdı. Fakat medrese öğretimi câmiî öğretimine göre daha standart, daha sistemli daha koordine edilmiş bir öğretimdir.⁵ Medreselerin mevcudiyeti câmiîlerde yapılan öğretim faaliyetine son vermemiştir. Câmiî ve medrese çoğu zaman külliye niteliğinde inşa edilmiş ve her ikisinde de öğretim faaliyeti birbirini destekleyici şekilde devam etmiştir.⁶

Anadolu Selçuklu medreseleri Darü’l-Hadis, Fıkıh medresesi, Tıp medresesi şeklinde sınıflandırılmıştı. Dârü’l-Hadis’lerde verilen esas ders hadis (İlmu’l Hadis) di. Fıkıh medreselerinde esas ders fıkıhtı. Selçuklu din adamları Darü’l-Hadis’lerde; devlet adamları, hâkimler, elçiler ise genellikle fıkıh medreselerinde yetişmiştir.⁷ Tıp tahsili medreselerden ziyade dönemin büyük hastanelerinde (Dârüşşifa, Bimâristân) yapılıyordu.⁸

Medrese bir vakıf müessesesiydi. Vakıf, “bir malın maliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir amaca ebediyen tahsis edilmesi” demektir.⁹ Hükümdar veya tebaasından biri, arzu eden ve malî kudrete sahip bulunan herhangi bir şahıs İslam

¹ Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, s. 64.; Veli Sırım, “Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI, 2014, s. 395.; Mefail Hızlı, “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.II, S.II, 1987, s. 274.

² Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, TTK, Ankara, 1969, s. 1.

³ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, C: II, Ankara, 2003, s. 768.

⁴ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.

⁵ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.

⁶ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s. 7.

⁷ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 4-5.

⁸ Osman Turan, *Selçuklu Devrinde Türk-İslam Medeniyeti*, s. 333.

⁹ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *DİA*, C: XLII, İstanbul, 2012, s. 479.

dünyasında medrese kurabilir ve vakfiye ile işletilmesini sağladı. Talebelerin iâşe ve ibate masrafları vakıf¹⁰ gelirlerinden karşılanır, kendilerine harçlık da verilirdi. Müderrisler, muîdler ve medresenin diğer görevlilerinin maaşları da yine vakıf gelirlerinden ödenirdi. Vakfiyelerde idarî ve hukukî hükümler yer alır, giderler ve gelir kaynakları açıkça belirtilirdi.¹¹ Medreselerin gelir kaynağı vakıflar olmakla birlikte, ihtiyaç duyulması halinde devlet hazinesinden yardım yapılmış, sultanlar bizzat maddi destek sağlamışlardır. Zengin kişilerin sağladığı yardımlar da medreselerin mali kaynakları arasında yer almıştır.¹² Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'den itibaren çeşitli Türk-İslam devletleri câmiî, medrese, tıp mektebi, hastane, kütüphane, imâret, zâviye ve kervansaraylar yapmışlar, bu müesseseleri vakıflar aracılığıyla desteklemişlerdir.¹³ Alparslan (1063-1072) ve Melikşah'ın (1072-1092) ünlü veziri Nizâmülmülk (ö. 484/1092) 459/1067'de Bağdat'ta yaptırdığı Nizâmiye ile medresenin kurucusu olarak kabul edilmektedir. İslam dünyasında özel vakfiyelerle kurulup devlet tarafından yardım gören medreselerin Nizâmülmülk'ten önce de mevcut olduğu bilinmektedir.¹⁴ Nizâmülmülk zamanında Bağdat'tan sonra Nişâbur, İsfahan, Rey, Merv, Belh, Basra, Herat, Amul, Musul gibi büyük merkezlerde kurulan ilk medreseler Nizâmiye adını almış ve sonradan diğer isimlerle başka medreseler de kurulmuştur.¹⁵

Nizâmülmülk'ün İran ve Aşağı Mezopotamya'da yaptırdığı medreseleri Musul ve Şam atabeyleri Nureddin ve Salâhaddin Yukarı Mezopotamya, Mısır ve Suriye'de yaptırdılar. Medrese sistemi batıya doğru yayıldı. Musul, Erbil, Sincar, Nusaybin ve Urfa'da medreseler inşa edildi.¹⁶

Melikşâh ve Nizâmülmülk sayesinde Selçuklular zamanında medreseler

¹⁰ Vakıf, "Bir malın malikî tarafından dini, içtimaî ve hayrî bir amaca ebediyen tahsis edilmesi" demektir. Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *DİA*, C: XLII, İstanbul, 2012, s. 479.

¹¹ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.; Sadi S. Kucur, "Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) Vakfiyesi", Ed. Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Selçuklu Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Konya 2009, s. 337.

¹² Veli Sırım, "Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları", s. 399-400.

¹³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 331.

¹⁴ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 5.

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 331.; Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, C: XXVIII, Ankara, 2003, s. 324.; Veli Sırım, "Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI, 2014, s. 394.

¹⁶ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, TTK, Ankara, 1969, s. 6.

kurularak ilmin himayesi ve yayılması, tahsilin meccâni (parasız) ve kolay yapılması sağlanmıştır. Nizâmülmülk'e göre eski padişahlar âlimlere bir vazife ve maaş vererek devlete bağlamadıkları için âlimler hükümdar ve devlet aleyhinde hareket ediyorlardı. Selçuklu devleti medreseler vasıtasıyla hem ilmi koruyarak yükseltiyor ve yayıyor hem de Şîî Fâtımîlerin Sünnî aleyhindeki propagandalarına karşı İslam dünyasını ve devletin bünyesini güçlendiriyordu.¹⁷ Selçuklu medreselerinin yayılmasının sebepleri; “Sünnî-Hanefî olan Selçukluların, çevresindeki Şîî ve Fatımîlerin mezhep propagandalarına karşı koyma ihtiyacı, genişleyen imparatorluğun yönetimi için memur yetiştirme ihtiyacı, din adamı yetiştirme ihtiyacı, yoksul veya yetenekli talebeleri okutup topluma kazandırma düşüncesi, yeni ele geçirilen ülkelerin manen fethini sağlamak için insan yetiştirme düşüncesi ve İslamiyeti yeni din olarak seçmiş olan Oğuz topluluklarının inançlarının sağlamlaştırılması”dır.¹⁸

Günümüze kadar gelmiş en eski Anadolu Selçuklu medresesi XIII. yüzyılın ilk yarısına aittir.¹⁹ Bilinen ilk Selçuklu medresesi, vakfiyesi 1202 yılında tanzim edilen Konya Şemseddin Altun-Aba Medresesi'dir.²⁰ Selçuklu Medreseleri Sivas, Amasya, Tokat, Konya, Kayseri, Kırşehir, Erzurum gibi merkezlerde inşa edilmiştir.²¹

Sivas Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilen medreseleri ile önemli kültür merkezi haline gelmiştir. Hazırladığımız tezin gayesi, Anadolu Selçuklu Döneminde Sivas'da inşa edilen medreselerin bânileri, mimari yapıları, vakıfları, personelleri, eğitimi, medreselerde görev yapmış âlimleri incelemek, günümüze taşıyarak bu

¹⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 332-333.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 32.; Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, s. 65.; İsmail Güven, “Türkiye Selçuklularında Medreseler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: XXXI, S: I, 1998, s. 130.

¹⁸ Remzi Kılıç, “Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu 27-30 Eylül*, Kayseri, 2010, s. 1-13.; Abdurrahman Acar, “Selçuklu Medreseleri ve İslam Kültür ve Medeniyetine Kazandırdıkları”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu 31 Mayıs-1 Haziran 2007*, Isparta, 2007, s. 154-155.

¹⁹ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s.10.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, XII. ve XIII. Asırda Anadolu'daki Fikir Hareketleri İle İçtimai Münasebetlere Bir Bakış, III. T.T. Kongresi, TTK Yayınları, Ankara, 1948, s.287.

²⁰ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 42-43.

²¹ Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C: II, S: V, 2015, s. 69-74.

konuda yapılacak çalışmalara faydalı olabilmek ve Selçuklu Dönemi Sivas medreseleri ile ilgili araştırma yapmak, isteyenlerin istifadesine sunmaktır.

Araştırmaya, literatür taraması ve ikincil kaynakların incelenmesi ile başlanmış ve ilgili literatür konu dahilinde çalışmada yer almıştır. Bu tarama ile konumuz hakkında daha önce yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiştir. Daha sonra arşivden toplanan belgeler sınıflandırılmış, düzenlenmiş ve üzerlerinde analizler yapılmıştır.

Literatür Değerlendirmesi ve Kaynaklar

Kitâbeler

Kitâbe, dinî, sivil veya askerî binaların belirli yerlerine özenle işlenen, eserin banîsi ve tarihi hakkında bilgi veren, yapının estetiğini tamamlayan dekoratif bir unsurdur.²² Selçuklu devri medreseleri ile ilgili araştırmalarda en mühim kaynak kitabelerdir.²³ Kitabeler, incelenen yapı hakkında doğru, kısa ve güvenilir kaynaklardır.²⁴

Vakfiyeler

Vakfiyeler vakıflara varlık veren resmi belgelerdir.²⁵ İslam dünyasında dini ve sosyal kurumlar, vakıf kurumuna dayanır. Vakfiyelerde vakfi kuran kişinin adı, vakfedilen malların veya paraların miktarı, bunların geliri ile yapılacak işler vb. hususlar kayd edilmiştir.²⁶ Araştırmamız açısından tespit ettiğimiz vakfiyeler medreseler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Selçuklu Dönemi Sivas medreseleriyle ilgili vakfiyeler Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi ve Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) Vakfiyesidir. Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi ve tercümesinde Muallim CEVDET'in Vakıflar Dergisi'nin 1938 yılı 1. sayısında yayımlanan "Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ve Tercümesi"²⁷ adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Ali Haydar BAYAT'ın Türk Kültürü Dergisi'nde yayımlanan "Anadolu Selçuklu

²² Ali Alparşlan, "Kitâbe", *DİA*, C: XXVI, Ankara, 2002, s. 76.

²³ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2010, s. 1.

²⁴ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 1.

²⁵ Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", *VD*, C: I, 1938, s. 116.

²⁶ Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", C: I, s. 113.

²⁷ Muallim Cevdet, "Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ve Tercümesi", *VD*, S.I, Ankara, 1938.

Hastanelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi”²⁸, “Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi”²⁹ adlı eserlerde ve Süheyl ÜNVER’in “Sivas Tıp Sitesi”³⁰ adlı eserinde Dârüşşifâ’nın vakfiyesi ve mimarisi hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Gökmedrese Vakfiyesi ve tercümesinde ise Sadi BAYRAM, A. Hamdi KARABACAK’ın Vakıflar Dergisi’nin 1981 yılı 13. sayısında yayınlanan “Sahip Atâ Fahrü’-d-din Ali’nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri”³¹ adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

Vekâyinâmeler

Vekâyinâmeler, yer ve zaman belirterek olayları, olaylar arasındaki ilişkileri sebep ve sonuçlarıyla ele alan eserlerdir.³² Vak’âların tasviri ve sağlam bir kronoloji tespiti için birinci derecede kıymetli eserlerdir. Vekayinâmeler arasında ilk sırayı İbni Bibi’nin (Nasîrüddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali el Ca’ferî er- Rucedî) “*el-Evâmîrü’l-Alâ’iyye Fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye*” isimli farsça eseri almaktadır. Miladi 1192-1282 tarihleri arasındaki bir asırlık Anadolu Selçukluları devrini ihtiva eserin isminde geçen Alaiyye kelimelerinden ilki İlhanlı devlet adamı Alâeddin Ata Melik Cüveynî’ye, diğeri ise Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat’a nisbetle kullanılmıştır. Bazen olaylarla ilgili resmî vesikalar verilmiştir. Müellif olayların tarihini genellikle vermemiştir.³³ Müellif, İlhanlı devlet adamı Alâeddin Atamelik Cüveynî’nin emri üzerine 679/1280 yılında tamamladığı eseri ona ithaf etmiştir.³⁴ Eser müellifin kardeşi Emir Nasuriddin Yahya tarafından ihtisar edilen Farsça bir nüsha halinde M. Houtsma (Leiden 1902) tarafından yayınlanmıştır. 1956 yılında TTK yayınları arasında faksimile olarak basılmıştır.³⁵ Mürsel Öztürk tarafından Kültür Bakanlığı yayınları arasından iki cilt halinde tercüme edilerek

²⁸Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi”, *Türk Kültürü Dergisi*, S: CCCXXXIII, Ocak, 1991.

²⁹Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Bornova, 1967.

³⁰A. Süheyl Ünver, *Sivas Tıp Sitesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Sivas, 1980.

³¹Sadi Bayram, Ahmet Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, *VD*, S: XIII, Ankara, 1981.

³²Mustafa Fayda, “Tarih”, *DİA*, C: XL, İstanbul, 2011, s. 30.

³³Abdulkerim Özaydın, “İbn Bibi”, *DİA*, C: XIX, İstanbul, 1999, s. 380.

³⁴Eser Ayasofya Kütüphanesi’nde 2985 numarada kayıtlıdır. Muhammed Kemaloğlu, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C: II, S: III, Karabük, 2003, s. 8.

³⁵Muhammed Kemaloğlu, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, C: II, S: III, s. 8.

neşredilmiştir.³⁶

Vekayinameler arasında Anadolu Selçukluları tarihinin ikinci önemli kaynağı Aksarâyî'nin (Mahmud. b. Muhammed el- Aksarâyî) “*Müsameretü'l-Ahbar ve Mürsâyeretü'l-Ahyâr*” isimli farsça eseridir.³⁷ Bu eserin dördüncü bölümünde XIII. yüzyılın ikinci yarısından XIV. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan İlhanlı hâkimiyetinden ve bunlara tabi Selçuklu sultanlarından bahsetmektedir.³⁸ Eseri İlhanlıların Anadolu Valisi Timurtaş namına 723 yılında yazan müellif, bazı olaylara şahid olmuş bazı olayları da duyduğu haliyle kitap haline getirmiştir. İbn Bibi'nin eserini kronolojik olarak tamamlamıştır. Anadolu'nun siyasi ve içtimai tarihi bakımından önemli ve zengin malumat içermektedir.³⁹ II. Keyhüsrev'in üç oğlunun tahta cülusundan itibaren 80 yılı kapsayan olaylar anlatılmıştır. Önemli bir kaynaktır.⁴⁰ Eserin iki yazma nüshası vardır.⁴¹ Bu nüshalar esas alınarak eser tercüme edilmiş ve neşredilmiştir.⁴² Aksarâyî'nin bu eserinde Anadolu'daki Moğol hâkimiyeti sırasında meydana gelen asayiş bozuklukları ve kavgalardan bahsedilmektedir.⁴³

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî'nin “*Bezm u Rezm*”i önemli vekayinamelerden biridir. *Bezm u Rezm* eğlence ve savaş manasına gelir. Müellif eserini Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed adına 1397–98 tarihinde Farsça yazmıştır. Eser, 1928 yılında Kilisli Rıfat Bey tarafından istinsah edilerek, Fuad Köprülü tarafından neşredilmiş, Kültür Bakanlığı Yayınları arasında Mürsel Öztürk tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Müellif eserinde Anadolu beylikleri dönemindeki siyasi olaylardan bahsetmektedir.⁴⁴

Konumuzla ilgili iki Ermeni Vekayinâmesi'nden de faydalanılmıştır. Bunlar;

³⁶ İbn-i Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuk Name)*, Çev. Mürsel Öztürk, C.:I-II, Ankara, 1996.

³⁷ Muhammed Kemaloğlu, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, C: II, S: III, s. 9.

³⁸ İsmail Aka, “Aksarâyî”, *DİA*, C:II, İstanbul, 1996, s. 293.

³⁹ M. Fuat Köprülü, “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, C: VII, S: XXVII, 1943, s. 391.

⁴⁰ İsmail Aka, “Aksarâyî”, *DİA*, C: II, s. 293.

⁴¹ Muhammed Kemaloğlu, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, C: II, S: III, s. 9.

⁴² Aksarâyî, *Müsâmeret'ül-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.; Aksarâyî, *Müsâmeret ü'l-ahbâr Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*, Yay. Osman Turan, Ankara, 1944.

⁴³ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 3.

⁴⁴ Aziz b.Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm -u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 1990.

“*Urfalı Mateos Vekayinâmesi*”⁴⁵ ve “*Simbat Vekayinâmesi*”dir.⁴⁶ Urfalı Mateos Vekayinâmesi 952 yılından 1136 yılına kadarki olayları kapsar. Papaz Grigor 1136-1162 tarihleri arasındaki dönemi anlatmaktadır. Türklerin Sivas’a gelişiyle ilgili diğer kaynaklarda geçmeyen bilgileri içinde bulundurmaktadır. *Simbat Vekayinâmesi*’ ise, XIII. yüzyıl Ermeni müelliflerinden Simbat’ın 951 tarihinden 1271 tarihine kadar yaşanan olaylar anlatılmıştır. Eserin 1162 tarihine kadarki kısmı, Urfalı Mateos’un eserinde verilen bilgilerin tekrarı niteliğindedir. Eser Danişmendli-Ermeni ilişkileri açısından önemli bilgiler verir.

Menâkıbnâmeler

Ahmed Eflâkî *Menâkıbü’l Ârifin* adlı eserinde XIV. yüzyıl Anadolu’sunun içtimai, iktisadi, dini, tasavvufi ve kültürel yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Eser Tahsin Yazıcı tarafından metin olarak neşredilmiş, yine onun tarafından *Ariflerin Menkıbeleri* adıyla yayınlanan çevirisi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır.⁴⁷

Seyahatnâmeler

Sivas’ı ziyaret eden seyyahlar şehrin fiziki yapısı, toplum yapısı, gelenek görenek vb. gibi konularda önemli bilgiler vermektedir.⁴⁸ Evliya Çelebi, *Seyahatname*’sinde; Sivas’ın fiziki yapısı, mahalleleri, camileri ve medreseler hakkında bilgi vermiştir.⁴⁹

Araştırmalar

Türkiye’de XX. yüzyılın başından itibaren Türkiye Selçuklu şehirleri araştırılmaya başlanılmıştır. Hüseyin Hüsameddin’in *Amasya Tarihi*⁵⁰ adlı eseri ilk önemli çalışmadır. Beylikler ve Osmanlı tarihi hakkında da bilgiler vermesi bakımından Türk tarihi eseri olarak da değerlendirilmektedir. *Amasya Tarihi*’nin ilk dört cildi 1912-1928 yılları arasında Arap harfleriyle, IV. cildin “bakiyesi” ise 1939 yılında Latin harfleriyle yayınlanmıştır. Eserin ilk cildi 1986 yılında, tamamı ise

⁴⁵ *Urfalı Mateos Vekayinâmesi*, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

⁴⁶ *Simbat Vekayinâmesi*, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK’da Basılmamış Teksir.

⁴⁷ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri C: I-II*, Çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul, 1995.

⁴⁸ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 4.

⁴⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi’nden Seçmeler*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul, 2018.

⁵⁰ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C: I-II-III, Haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.

2007 yılında Amasya Belediyesi tarafından Türkçe olarak yayımlanmıştır.⁵¹ Eserin 'I. cildi Amasya şehrinin dinî ve kültürel müesseselerine ayrılmıştır. Burada şehrin kuruluşu, çeşitli semtleri, kaleleri, mağaraları, mahalleleri, camileri ve türbeleri, edipleri ve hattatları, tarikat şeyhleri ile tekkeleri, âlimleri ve medreseleri, bucakları, ilçeleri ve kasabaları anlatılmıştır.' II. cildinde ise ele alınan konular şunlardır: "Türkler'in vasıfları ve meziyetleri, Araplar'ın Türkler hakkındaki takdirleri, Türkler'in nesepleri, Türkmenler'in nesli ve kabileleri, Tatarlar, Çerkezler, Gürcüler, Lazlar, Türkler'in eski dinleri, Anadolu'da Hititler, Battal Gazi, Türkmenler'in İslâmiyet'i kabulü ve türkmen kelimesi; Azerbaycan, Erzurum ve civarı, Komanlar, Ermeniler ve Rumlar; Amasya'nın tarihi: Turanîler, Hititler ve Türkmenler, Dânişmend Gazi, Selçuklular, Kılıcarslan, Osmanlılar, Osmanlılar zamanında Beylikler; Amasya Valisi Şehabeddin Şâdi Bey'in 736'da (1335) vefatıyla İlhanlı hükümetinin yetmiş sekiz yıllık saltanatının son bulması."⁵² Hüseyin Hüsâmeddin bu eseri İstanbul, Selânik, Hicaz, Şam, Hanya, Amasya, Bursa gibi çeşitli şehirlerde bulunduğu el yazmaları, vakfiyeler, kitâbeler, mahkeme sicilleri, mezar taşları gibi ilk kaynaklara başvurarak hazırlamıştır. Başvurduğu kaynakları çoğunlukla göstermemiş, bazı konularda aşırı etimolojik benzetmelere kalkışmıştır. Bu yazdıklarının ilmî değeri hakkında tereddütlere sebep olmuştur.⁵³

Sivas ile ilgili yazılmış araştırmamızda faydalandığımız bazı çalışmalar şunlardır: İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI ve Rıdvan Nafiz EDGÜER'in "*Sivas Şehri*" adlı eseri ilk çağlardan itibaren başlayarak beylikler ve Selçuklu dönemindeki Sivas'ın tarihi sürecini incelememde ve özellikle medreselerde yer alan kitabeleri ihtiva etmesi açısından faydalı olmuştur. Yine İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI'nın "*Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*" ve Osman TURAN'ın "*Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*" adlı eserleri, Mustafa DEMİR'in "*Türkiye Selçukluları ve Beylikleri Devrinde Sivas Şehri*" ve "*Selçuklular Tarihi*", adlı eserleri Selçuklu Dönemi Siyasi tarihini, kültür

⁵¹ Turgut Akpınar, "Amasya Tarihi", *DİA*, C: III, İstanbul, 1991, s. 6.; Mehmet Fatih Köksal, "Hüseyin Hüsâmeddin'in Amasya Tarihi'nin Kayıp Ciltleri", *Uluslar arası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 175.

⁵² Turgut Akpınar, "Amasya Tarihi", *DİA*, C: III s. 7.

⁵³ Turgut Akpınar, "Hüseyin Hüsâmeddin Yasar", *DİA*, C: XVIII, İstanbul, 1998, s. 551-552.

ve medeniyetini anlama ve yorumlama açısından faydalı olmuştur.⁵⁴ Sadi S. KUCUR'un "*Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*"⁵⁵ adlı yayımlanmamış doktora tezi Selçuklu Döneminde Sivas'da inşa edilen Dârüşşifâ ve Gökmedrese'yi vakfiyelerine göre incelemesi çalışmamızda faydalı olmuştur. Gönül CANTAY'ın "*Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Dârüşşifâları*"⁵⁶ adlı eseri Sivas Dârüşşifâsı'nın mimari özelliklerini anlatmamızda yardımcı olmuştur. "*Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*"⁵⁷ de Sivas Dârüşşifâsı'nda ve Gökmedrese'de görev yapmış hekimler ve hocalarları ile ilgili bilgiler elde edilmiştir. Gökmedrese'nin Türkiye Selçuklu Eğitimindeki yeri ve önemiyle⁵⁸ de ilgili bilgiler vermektedir. Burhan BİLGET'in "*Sivas'ta Burûciye Medresesi*"⁵⁹ adlı eserinden Burûciye Medresesi'nin mimarisi ve kitabeleri hakkında bilgiler edinilmiştir.

⁵⁴ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya, 2005.; *Selçuklular Tarihi*, İstanbul, 2015.

Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002.; *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1996.; *Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara, 1988.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988.

⁵⁵ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 1993.

⁵⁶ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.

⁵⁷ Ali Haydar Bayat, "Sivas Dârüşşifâsı'nın Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri", Ed.İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri 29 Eylül-1Ekim 2015 Kitabı*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Sivas, 2006.

⁵⁸ İbrahim Balık, "Sivas Gökmedrese'nin Türkiye Selçuklu Eğitimindeki Yeri Ve Önemi", Ed.İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri 29 Eylül-1Ekim 2015 Kitabı*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Sivas, 2006.

⁵⁹ Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.SİVAS ŞEHİRİ VE TARİHÇESİ

1.1.Coğrafi Yeri

Sivas şehri İç Anadolu Bölgesi'nde bulunur. İl topraklarının büyük bölümü Kızılırmak, bir bölümü de Yeşilirmak ve Fırat havzalarında yer almaktadır. 36° ve 39° doğu boylamlarıyla, 38° ve 41° kuzey enlemleri arasında kalan il, 28.488 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin toprak bakımından üçüncü büyük ilidir. Coğrafi konumu kuzeyde Giresun'un Alucra ve Şebinkarahisar, Ordu'nun Mesudiye, Tokat'ın Reşadiye, Almus, Merkez ve Artova; doğuda Erzincan'ın Refahiye, İliç ve Kemaliye; güneyde Malatya'nın Arapgir, Arguvan, Hekimhan ve Darende, Kahramanmaraş'ın Elbistan ve Afşin, Kayseri'nin Sarız, Pınarbaşı, Sarıoğlan; batıda ise Yozgat'ın Çayıralan ve Akdağmadeni ilçeleriyle komşudur.⁶⁰ İç Anadolu'nun yüksek platoları üzerinde başlayan ve doğuya doğru yükselen il alanı; kuzey, doğu ve güneydoğuda dağlık ve sarp bir kesimle son bulmaktadır. Ortalama yükseltisi 1000 metrenin üzerindedir. İlde Kuzey Anadolu sıradağlarının uzantısı olan Köse Dağları, Torosların kuzey kollarından Tecer Dağları ve İncebel Dağları, Akdağlar ve Yama Dağı yer almaktadır. Uzunyayla ve Meraküm platoları, ayrıca Kızılırmak, Çaltı, Kelkit vadileri önemli coğrafi oluşumlardır. Büyük akarsuları Kızılırmak, Kelkit Çayı, Çaltı Çayı, Tohma Çayı ve Tozanlı Çayıdır.⁶¹

Sivas, coğrafi konumu ile sürekli bir cazibe merkezi olmuştur. Sivas şehri, M.Ö. V. yy'da Perslerin yaptığı, Pers başkenti Susa'dan başlayarak Anadolu'dan geçip Selçuk (Efes)'ta son bulan ünlü Kral Yolu,⁶² Çin içlerinden başlayarak Orta Asya'yı baştanbaşa geçip Anadolu'dan ve Karadeniz üzerinden Avrupa'ya uzanan İpek Yolu ve Selçuklular döneminde Anadolu ticaretinin gerçekleştiği iki ana yol olan doğu-batı, kuzey-güney ticaret yolları üzerinde bulunmaktaydı. Sivas'ın önemli ticaret yollarının üzerinde yer alması siyasî, askerî ve kültürel alanlarda Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biri olmasını sağlamıştır.⁶³

⁶⁰ Ömer Demirel, "Sivas", *DİA*, C: XXXVII, İstanbul, 2009, s. 284.; *Sivas İli Çevre Durum Raporu*, Sivas, 2017, s. 10

⁶¹ *Sivas İli Çevre Durum Raporu*, Sivas, 2017, s. 10

⁶² *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁶³ Burhan Milli, *Osmanlı Öncesi Sivas Yöresi Ve Tarihi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2007, s. 6.

1.2. Sivas İsminin Menşei

Osmanlı dönemine kadar tarihi süreç içerisinde Sivas için farklı isimler kullanılmıştır. Bu isimler şunlardır: Sebasteia, Sipas, Sebas, Sevaste, Sibasip, Sibir (Sivir), Dikapolis (Diospolis), Kabeira (Karama), Megolopolis, Danişmend İli ve Dâru'l-Âlâ'dır.⁶⁴

Bu isimlerden Sipas; şükran, minnet ve şefkat anlamlarını taşımaktadır. Yani Sivas şehrinin sembolü “Tanrıya şükür, ana-babaya minnet ve çocuklara şefkat”tir. Sivas adı, “Üçgöz” anlamına da gelmektedir. Bu üç gözden şehre şükür, minnet ve şefkat pınarları akmaktaydı. Bir zaman sonra insanların bu düstura önem vermemesi yüzünden bu pınarlar kurumuş, şehir de fakir düşmüştür.⁶⁵ “Sebesteia” isminin Pontus kralı Polemon'ın dul zevcesi kraliçe Pythodoris tarafından Roma İmparatorluğu Augustus şerefine verildiği söylenmiştir. Buranın Sivas şehri değil Niksar olması mümkündür. Şehir, Türkler tarafından yeniden inşa edilmiştir. Şehirde Selçuklu öncesi devirlere ait bir esere rastlanmamaktadır.⁶⁶

Bazı kaynaklara göre Romalılar'dan evvel Sivas'ın bulunduğu yerde Kabira adında bir kale vardı. Bu kalenin yeri günümüzdeki Sivas şehrine 8 km kadar uzaklıkta bulunan Gavraz veya (Goraz) köyü mevkidir. Burada aynı adı taşıyan bir şehir kurulmuştur. Kurulan bu şehre zamanla “Diyopolis” veya “Sebast” adı verilmiştir. Bu şehre Tanrı şehri anlamına gelen “Sebast” adı verilmiştir. Sebast: Yunan dilinde Oğüst şehri demektir.⁶⁷

Hüseyin Hüsameddin, Sivas isminin Sebasit'ten geldiği iddia etmektedir. Sebasitlerin Turani kavimlerden büyük bir oymak olduğunu söylemekte, bu konuya şu şekilde bir izah getirmektedir. Sebasist ve Sevasit kelimeleri “Savas- Sevas” gibi

⁶⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 688.; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993, s. 715-716; İbrahim Güner, Mustafa Ertürk, “Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: XII, Bahar, 2004, s. 48.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rıdvan Nafiz Edgüer, *Sivas Şehri*, Yay. Haz. Recep Toparlı, Sivas, 2005, s. 18.; Ömer Demirel, “Amasya Tarihi”, *DİA*, C: III s. 284.; Evliya Çelebi, *Seyahatnamesinden Seçmeler*, Haz. Nihal Atsız, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018, s. 414.

⁶⁵ Sıddık Ünal, “Anadolu Şehirlerine Verilen İsimler ve Sivas Örneği”, *Dini Araştırmalar*, C: X, S: XXX, Eylül-Aralık, 2007, s. 247.

⁶⁶ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 715-716; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rıdvan Nafiz Edgüer, *Sivas Şehri*, s. 18.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, Ankara 1973, s. 6.

⁶⁷ Sıddık Ünal, “Anadolu Şehirlerine Verilen İsimler ve Sivas Örneği”, C: X, S: XXX, s. 248.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

kelimelerle aynıdır. Bunlar da Hıta dilinde Sivilisli yani Sevimli, Sevgili anlamına gelir, ayrıca Sevasitler; bu günkü Sivas şehrini meydana getiren burada yerleşen ve bu şehri imar eden “Sivasit” halk topluluğudur. Yunanlılar tarafından (Sebasit, Sebaset) diye söylenmiş olsa bile burası Sivas olarak halk diline yerleşmiş ve Sivas bu şekli ile şöhret olmuştur. Başka bir değerlendirmede de “Sivas şehrini Saves bin Batur bin Yonat ibn Tarsus bina etmiştir” denilmektedir. Hüseyin Hüsametdin, yukarıda bahsetmiş olduğumuz kelimelerin yapı ve anlam itibarı ile hepsinin Turani olduğunu söyler. Ona göre bu kelimeler “Saves Bin Betur Bin Yonat Bin Tiras”dır. Bunlardan Batur, cesur ve kahraman, Yonat ise yüğrük at manalarına gelmektedir. Saves ve Tiras adları da Turani’dir.⁶⁸ Evliya Çelebi, Kral Sebast ismindeki Sivas şehrinin Hz. Zekeriya (a.s) zamanında Cımcime’nin kardeşi tarafından kurulduğunu söylemektedir. Bu kralın ismi “sebas”dır. Bu ad zamanla halk dilinde “sivas” olarak geçmiş, kentin adı da “sivas” olarak günümüze kadar gelmiştir.⁶⁹

Bazı kaynaklara göre Sivas ismi “Sis” adından gelmektedir. I. Leon’un kurduğu modern Sis şehri, Grekçe (Eski Yunanca) ismini korudu ve Roma devrinde Massis, Messis veya Massissa diye adlandırıldı. Messis adı, Mopsuestia’nın kısalması ile oluşmuş ve Bizans devrinde Sebastos halini almıştır.⁷⁰

Sivas, 1085 tarihinde Danişmend Gazi tarafından ele geçirildikten sonra⁷¹ Danişmend İli olarak adlandırılmıştır.⁷² Selçuklular zamanında Sivas şehri, “Dâru’l-Âlâ” yani “Yücelik Beldesi” olarak anılmıştır⁷³

1.3. Sivas’ın Kısa Tarihi

1.3.1. Türklerden Önceki Devirler

Sivas şehrinin kuruluş yeri ve tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yapılan araştırmalara göre Sivas ve çevresinde ilk yerleşim neolitik dönemde başlamıştır.⁷⁴ Şehrin ilk kuruluş yerinin bugünkü Sivas şehir merkezinde olduğu tespit edilmiştir.

⁶⁸ Hüseyin Hüsametdin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 73.

⁶⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatnaması’ndan Seçmeler*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul, 2018, s. 414.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁷⁰ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 8.; Bilge Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, s. 715-716.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁷¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 688.

⁷² Burhan Milli, *Osmanlı Öncesi Sivas Yöresi Ve Tarihi*, s. 6.

⁷³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 688.

⁷⁴ Burhan Milli, *Osmanlı Öncesi Sivas Yöresi Ve Tarihi*, s. 7.

Arkeolojik kazılarda bulunan eşyalar, şehrin tarihini taş ve bronz çağlarına kadar götürmektedir. Yine bu kazılara göre Sivas'ın tarihi gelişiminin Roma devri öncesinde Protohititlere kadar uzandığı söylenebilir. Prehistorik dönemden sonra gelen, Orta Anadolu'daki Hatti ve Hitit egemenlikleri döneminde Sivas ve yöresi bu devletlerin sınırları içerisinde yer almıştır.⁷⁵ Sivas'ın milattan önceki yüzyıllarda özerklik içinde bulunduğu görülmektedir. Bundan dolayı Sivas kendi sosyal yapısını koruyabilmiştir.⁷⁶

Sivas, M.Ö. X. asırda Amasya'daki Pontus valilerine bağlı bir şehirdir. M.Ö. 547 tarihinde Pers Kralı Kyros'un Lidya Kralı Kroisos'u Kızılırmak kenarında yenmesi ile iki asra yakın bir süre için Pers topraklarına katılmış oldu. Kyros Sivas'ı aldıktan sonra yine Pontus valilerinin yönetimi altına bırakmıştır. Bu süre içinde Sivas, Kapadokya krallığının yönetimine geçmişse de tekrar Pontuslular tarafından geri alınmıştır.⁷⁷

Roma kralı Augustus (M.Ö.43-M.S.14), Pontus ve Armenia bölgelerini hâkimiyeti altına aldığında Pontus bölgesinin Pontus kralı Polemon'un elinde kalmasına izin vermiştir. Armenia bölgesini ise doğrudan Roma hâkimiyeti altına almıştır. Bu devirde Sivas, Pontusluların elinde kaldı. Sivas hâkimi Pontus kralının ölümünden (ö. M.Ö 14) sonra hanımı kraliçe Pythodoris, onun yerine geçti ve Kapadokya kralı Archelaus ile evlenerek Sivas'ı yönetmeye devam etti. Evlilik neticesi Pontus ve Kapadokya hükümetleri birleşerek, Roma'nın koruyuculuğu altında büyük bir hükümdarlık meydana geldi. Sivas bundan sonra kısa bir süre Kapadokya krallığının yönetimi altında kalmıştır.⁷⁸

M.S. 64 tarihinde Sivas şehri Roma kralı Augustus tarafından kurulan Roma hâkimiyeti devrinde Galatia eyaletine bağlanmıştır.⁷⁹ Roma ve Bizans İmparatorlukları döneminde Sivas ve çevresi, dinî ve askerî açıdan ön plana çıkmıştı. İmparatorluğun doğudaki en önemli şehirlerinden biriydi. Sivas, Avrupa ile Asya arasındaki Baharat yolu, Mezopotamya ve Karadeniz arasındaki ticaret yolu üzerinde

⁷⁵ Burhan Milli, *Osmanlı Öncesi Sivas Yöresi Ve Tarihi*, s. 14-18.

⁷⁶ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 11.

⁷⁷ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 12.

⁷⁸ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 18.

⁷⁹ Mustafa Demir *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 12.

olmasından dolayı, mal ve esir ticaretinin merkezi durumda idi.⁸⁰ Justinianos döneminde (527-565), imparatorluğun Anadolu'daki can damarı olan askerî yol Sivas'tan geçiyordu. Bizans İmparatoru Justinianos şehrin bu özelliklerini göz önünde tutarak şehrin askeri yolunu onarmış ve surları yenileriyle desteklenmiştir.⁸¹ Bu dönemde Sebast adını taşıyan şehir Kapadokya'da kurulan Armenia I(Armanyak) eyaletinin merkezi olmuştur.⁸²

575 yılında Sasani Kralı I. Hüsrev, Anadolu seferine çıktı ve Kapadokya'ya kadar ilerledi. Dönüşü esnasında ise Sivas ve Malatya'yı tahrip etti.⁸³ Yine 611 yılında başlayan Sasanilerin Anadolu istilası, 615'te batı Anadolu'ya kadar genişleme gösterdi, Sivas Sasanilerin eline geçti.⁸⁴ Bizans Kralı Herakleios (610-641), İranlıları Anadolu'dan çıkarıp Bizans şehirlerini Sasani akınlarına karşı güvenliğe aldı. II. Hüsrev'den (öl.628) sonra Bizans-Sasani mücadeleleri sona ermiş oldu.⁸⁵

Anadolu'daki İslam ilerleyişi, Muaviye'nin (661-680) valiliği devrinden itibaren başlamıştır.⁸⁶ II. Konstans (641-668) devrinde Muaviye'nin sevk ettiği Emevî kuvvetleri, 663 yılından itibaren Anadolu fetihlerine başlamış ve birçok Anadolu şehri, bu mücadelelerde tahribe uğramıştır. Anadolu'ya yapılan İslam fetihleri, 674 tarihine kadar devam etmiş bu mücadelelerde Sivas'ta zarar görmüştür.⁸⁷

734 tarihinde Abdulvahap Gazi ve Abu'l-Hüseyn el-Battal Gazi adlı Emevî emirleri, Sivas'ı ve Kapadokya'nın doğusunu ele geçirdiler. Bu sırada Sivas Abdulvahap Gazi'ye verildi. O da maiyetiyle birlikte Sivas'a yerleşti.⁸⁸ 735'te Bizans valisi olan Konstantin'in Amasya'yı kuşatması İslam ordularını zayıflattı.

⁸⁰ Osman Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, C: IX, S: IV, Ankara, 1951, s. 449.

⁸¹ *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁸² *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁸³ Ernst Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul, 1970, s. 19.

⁸⁴ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1991, s. 88.

⁸⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 94-96.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁸⁶ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 13.

⁸⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 115.

⁸⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 131.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.124.

Sivas'ta kalan Abdulvahap Gazi, düşmanla savaşırken şehit oldu. Sivas Bizanslılarca geri alındı.⁸⁹

Abbasiler, 781 yılında Pont ve Sivas bölgelerini fethettiler. Yapılan anlaşma gereği Sivas Abbasi yönetiminde kaldı. Bizans Devleti Abbasilere haraç vermeyi kabul etti.⁹⁰ Bizans Devleti, anlaşmaya uymayarak 788 tarihinde başkomutan Nikephoros aracılığı ile Sivas'ı yeniden kendi topraklarına kattı.⁹¹

1020 yılında Bizans imparatoru II. Basil'in düzenlediği Doğu Anadolu seferi, Ermenilerle ilgili olarak yeni siyasî olaylara sebep oldu. 1016'da gerçekleşen Türkmen akınlara karşı 1020'de Doğu Anadolu seferine çıkan II. Basil, 1021'de Vaspurakan Ermenilerinin yurdu Van bölgesini hâkimiyeti altına aldı. Onlara yurt edinmeleri için Sivas bölgesini verdi.⁹² Bizans imparatoru ile anlaşan Vaspurakan kralı Johan Senekerim, Sivas'ta kendi hâkimiyetini kurdu.⁹³ Senekerim'in Sivas'taki hâkimiyeti, Bizans imparatorluğuna bağlı vasallık statüsünde, bir bakıma şehir içinde yönetim özerkliğine sahip bir yönetim tarzıydı. Ermenilerin Van bölgesini bırakıp Sivas'a gelmeleri, Çağrı Bey'in 1021 tarihindeki Anadolu seferini kolaylaştırmıştı.⁹⁴

1070 tarihinde Alparslan'dan kaçıp Anadolu'ya giren Yabgulu Türkmenlerinin reisi Erbasgan (Er-Basan), Sivas'a yaklaştığında Manuel Komnenos, aniden Erbasgan'ın önüne çıktı. Savaşta Manuel mağlup oldu. Erbasgan, Manuel'i esir etti. Sultan Alparslan'ın kendisini takip için Anadolu'ya gönderdiği Afşin'in yaklaşmakta olduğunu duyunca Erbasgan Manuel ile birleşip onun aracılığı ile İstanbul'a gitti.⁹⁵ Erbasgan'ı takibe devam eden Afşin, Kayseri ve Sivas bölgelerindeki şehirleri ve kasabaları yağmalayıp Kadıköy'e kadar ilerledi. Bizans imparatoru, Erbasgan'ı geri vermeyi kabul etmeyince Afşin dönüşünde Anadolu şehir ve kalelerini yerle bir edip Anadolu'dan ayrıldı.⁹⁶ Türklerle Bizans arasında

⁸⁹ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 14.

⁹⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 169.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 6.

⁹¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 153-154.

⁹² *Simbat Vekayinâmesi*, s. 68.

⁹³ *Urfalı Mateos Vekayinâmesi*, Çev. Hrant D. Andreasyan, T.T.K Yayınları, Ankara 2000, s. 19.

⁹⁴ İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 18.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.19.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 7.

⁹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 23.

⁹⁶ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 18.

yaşanan bu mücadeleler sırasında Sivas'taki Ermeniler, Bizans devletinden çok Türklere yardımda bulundular.⁹⁷

Romanos Diogenes, Türk meselesini kesin halledebilmek için Malazgirt savaşı yenilgisiyle sonuçlanan Anadolu seferine çıktı. 1071 Malazgirt zaferi ile Bizans'ın gücü kırılıp artık Türkler karşısında bir ordu kalmayınca Anadolu'da süratle bir fetih devri başladı.⁹⁸ Sivas'ta Türklerin hâkimiyet kurma mücadeleleri başarı ile sonuçlandı.⁹⁹

1.3.2. Türk Hâkimiyeti

1.3.2.1. Danişmendli Dönemi

1071'de Malazgirt Savaşının Türkler tarafından kazanılmasından sonra Selçuklu komutanlarınca Anadolu'nun fethi ve iskânı başlamış oldu. Sultan Alparslan'ın, Anadolu'yu fetheden beylerin alacağı yerlerin kendilerine, oğullarına ve torunlarına ait olacağını söylemesi üzerine Emir Saltuk ve Emir Artuk gibi beylerle birlikte Danişmend Gazi'de Anadolu'ya geldi. Orta Anadolu'da Danişmend adıyla tanınan Süleyman Şah'ın dayısının adı Gümüştegin Ahmed Gazi'dir. Sivas merkez olmak üzere Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Kayseri ve Çorum'u içine alan bir devlet kurulmuş ve kurucusuna izafen adına Danişmend Beyliği denilmiştir. Sivas'ta Danişmendli Beyliğinin kuruluşu ile birlikte Türk hâkimiyeti devri başlamış oldu.¹⁰⁰

Danişmendliler zamanında Sivas, çağın ticaret ve kültür merkezlerinden birisi olmuştur.¹⁰¹ Şehir İstanbul yönündeki Türk akınlarının da merkezi haline gelmiştir.¹⁰² Selçuklu şehzadelerinin birbiriyle olan mücadeleleri, Danişmendli Beyliği'nin devlet gücüne ulaşmasına katkı sağlamıştır. 1130 tarihinde Bizans

⁹⁷ İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 18.

⁹⁸ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, s.281.

⁹⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 31-32.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s.7.

¹⁰⁰ İbn-i Bibi, el- Evâmirü'l-Alaiyye, trc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, C: I, Ankara, s. 12.; Aksarâyi, *Müsâmeretü'l Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2000, s. 13.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 36.; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 289.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s.7.Abdulkerim Özaydın, "Dânişmendliler", *DİA*, C:VIII, İstanbul, 1993, s. 469.

¹⁰¹ *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s.7.

¹⁰² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 124.

İmparatorluğu'nun Anadolu'daki en büyük rakibi Sivas merkezli Danişmendli Beyliği olmuştur.¹⁰³

1133 tarihinde Abbasî halifesi Anadolu'daki bütün Türk Beylerinden güçlü durumda bulunan Melik Gazi'ye Kapadokya, Sivas ve Malatya hâkimi sıfatıyla elçilik heyetini gönderip onun bu bölgedeki hâkimiyetini onaylamıştır. 1134 yılında vefat eden Melik Gazi'nin yerine Melik Muhammed Danişmend meliki olmuştur.¹⁰⁴ Melik Muhammed 1139'da Kilikya Ermenilerine sefer düzenleyerek Bahgai Kalesini alıp Orta Anadolu'ya Danişmendlilerin hâkim olduğunu göstermiştir. 1142'de Melik Muhammed vefat ettiğinde, oğlu Zünnûn Kayseri'de, kardeşi Aynü'd-Devle Malatya'da, diğer kardeşi Nizameddin Yağıbasan Sivas'ta hâkim bulunuyordu. 1143'te Yağıbasan ve Aynü'd-Devle güçsüzlükleri sebebiyle Bizans İmparatorluğunun vasallığı altına girmişlerdir.¹⁰⁵

Manuel Komnenos (1143-1180), Yağıbasan'ı Sivas Danişmend Meliki olarak kabul etti. 1158'den itibaren II. Kılıçarslan'a karşı onunla müttefik oldu. 1159'da Yağıbasan Elbistan'ı alıp Nureddin Mahmut Zengî ile de ittifak kurdu. II. Kılıçarslan 1162'de Manuel Komnenos'un yanına giderek onunla anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre II. Kılıçarslan Sivas hâkimiyetini Manuel'e vermeyi kabul ediyordu.¹⁰⁶ II. Kılıçarslan bu anlaşma ile İmparatorun dikkatini Danişmend ülkesine çekerek Selçuklu topraklarının emniyetini sağlamış, Bizans ittifakı ile Danişmendli Yağıbasan'a da cevap vermiştir.¹⁰⁷ II. Kılıçarslan ve Yağıbasan 1164 tarihinde karşı karşıya geldi. Yağıbasan mağlup olarak Sivas'ta öldü.¹⁰⁸ Muhammed Melik'in oğlu Melik İbrahim II. Kılıçarslan'a tabi olarak üstünlüğünü kabul etmiştir. Yağıbasan'ın ölümüyle Danişmendliler dağılma sürecine girdi. Her bir Danişmend Meliki kendi bölgelerinde melikliğini ilan etti. Anadolu Türk Birliğini sağlamak için II. Kılıçarslan 1174 yılında Danişmendli ülkesine girdi. 1175 yılında Sivas, Tokat,

¹⁰³ G.Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 350.

¹⁰⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.173.; Mustafa Kılıç, "Melik Muhammed Döneminde Danişmendli Devleti", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu 12-13 Kasım 2015 Tokat Bildiriler*, Tokat, 2016, s. 79-84.

¹⁰⁵ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 173-174.; *Sivas 1973 İl Yılığ*, s.7.; Mustafa Kılıç, "Melik Muhammed Döneminde Danişmendli Devleti", s. 79-84.

¹⁰⁶ Niketas Khoniates, *Historia*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1995, s.83.

¹⁰⁷ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 32.

¹⁰⁸ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 293-294.

Niksar bölgelerini Selçuklu ülkesine kattı. Böylece Sivas'ta Danişmendli devri sona ermiş oldu.¹⁰⁹

1.3.2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi

Sivas, Danişmendliler devrinde siyasi ilişkilerin merkezi durumundaydı. Anadolu Selçuklularının Sivas'a fiilen hâkim olduğu 1175-1277 tarihleri arasında başkent Konya'ya göre kenarda kalmış, I. Aleaddin Keykubad'ın son yıllarından itibaren ise siyasi olaylarda daha fazla adı geçmeye başlamıştır.¹¹⁰

II. Kılıçarslan yaşlandığında ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırdı:¹¹¹ sultan, Konya'da en büyük otorite olarak bulunacak, melikler ise büyük şehirlerde kendilerine ait divan kuracaklar, bu bölgelerin gelirini merkeze aktaracaklardı. Melikler, yılda bir kez babalarına bağlılıklarını sunacaklardı. Büyük oğul Kutbeddin Melikşah Sivas Eyaleti'ne gönderildi.¹¹² II. Kılıçarslan'ın en büyük oğluna Sivas'ı vermesi, Sivas'ın Konya'dan sonra devletin en önemli ikinci merkezi olduğunu göstermektedir.¹¹³

II. Kılıçarslan'ın son döneminde Selçuklu ordusunun en büyük birliği Sivas'taydı. Bu dönemde sultanın temsilcisi olarak Vezir İhtiyareddin Hasan Sivas'ta bulunuyordu. Kutbeddin Melikşah, 1189 tarihinden itibaren meliklik görevi ile Sivas'a yerleştikten sonra, sultanın veziri İhtiyareddin Hasan ile arasında anlaşmazlıklar çıktı. İhtiyareddin Hasan, sultanı oğluna karşı kışkırttı. İki ordu Kayseri'de karşı karşıya geldiler. Kutbeddin Melikşah'ın taraftarları II. Kılıçarslan'ın yaşlılığına hürmeten dağılınca, Kutbeddin Melikşah Sivas'a geri döndü. II. Kılıçarslan oğlu ile birleşen dört bin Türkmeni öldürttü. Bunun üzerine damadı Erzincan emiri Behramşah gelip iki tarafı barıştırdı. İhtiyareddin Hasan'ı hapse attırdı.¹¹⁴

¹⁰⁹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 13.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 202.

¹¹⁰ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 36.; *Sivas 1973 İl Yılığ*, s. 8.

¹¹¹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s.14.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.217.

¹¹² Aksarâyi, *Müsâmeretü'l Ahbar*, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2000, s.23.

¹¹³ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 37

¹¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 225.

1190 tarihinde Kutbeddin Melikşah Konya'ya girip burayı ele geçirdi. Babasına esir muamelesinde bulunarak Selçuklu saltanatında hak iddia etti. Bu hareket, bütün bir Selçuklu Devleti için girişilmiş siyasi bir mücadeleydi. Kutbeddin Melikşah'ın Konya'yı alması, 1191 tarihinde gerçekleşen üçüncü Haçlı Seferi'nde Selçukluların siyasî yapısını olumsuz anlamda etkiledi.¹¹⁵ Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Alman İmparator'u Frederik Barbaros, Anadolu'yu geçtikten sonra Konya'ya yürüdü. Kutbeddin Melikşahı yenerek Konya'ya girdi.¹¹⁶ Üçüncü Haçlı Seferi sırasında II. Kılıçarslan, üleştirme siteminin zararını açıkça gördü. Bu yüzden devletin yönetimini Kutbeddin Melikşah'a verdi. Diğer oğulları bunu kabul etmedi. 1192 yılında II. Kılıçarslan öldüğünde her çocuğun elinde kendi mülk şehirleri bulunuyordu.¹¹⁷

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Selçuklu sultanı oldu. Kutbeddin Melikşah ölünce ise onun hâkimiyet bölgesi olan Sivas ve Aksaray bölgeleri, Tokat hâkimi Rükneddin Süleymanşah'ın eline geçti.¹¹⁸ Rükneddin Süleymanşah I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i kuşatarak Konya'ya girdi. 1196-1204 yılları arasında Selçuklu ülkesinin tek hâkimi oldu.¹¹⁹ Rükneddin Süleymanşah devrinde de Selçuklu ordusunun önemli bir bölümü Sivas'ta bulunuyordu. Sivas, doğu seferlerinin hareket noktası oldu. Nitekim Sinop Seferin'de I. İzzeddin Keykavus'ta Sivas'ı hareket merkezi olarak kullanmıştır.¹²⁰

I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Anadolu Selçuklu Devleti Trabzon Rum İmparatorluğu ile siyasi mücadeleye girdi. Trabzon Rum İmparatorluğu Selçukluların vasalı olmayı kabul etmeyince I. Gıyaseddin Keyhüsrev İznik Rum İmparatoru I. Theodoros Lascaris ile ittifak yaparak 1206 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine sefer düzenledi. Bu esnada Rumlar Sinop ve Samsun limanlarının çıkış yollarını kesmiş, İslam ve Hristiyan ülkelerinden gelen çok sayıda tüccarın bulunduğu Sivas'a bağlı civar bölgeleri de yağmalamaya başlamıştı. I. Gıyaseddin

¹¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 221.

¹¹⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 224.

¹¹⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 228.

¹¹⁸ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s.14.; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l Ahbar*, s. 23.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 247.

¹¹⁹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 54.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 247.

¹²⁰ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.39.

Keyhüsrev düzenlediği seferle Trabzon Rum İmparatorluğunu yenerek Karadeniz ticaret yolunu yeniden açtı.¹²¹

1211 yılında Sultan I. İzzeddin Keykavus Konya'da tahta oturduğunda¹²² kardeşi Melik Alaeddin, Sivas'ta oturuyordu. I. İzzeddin Keykavus'un Sivas'a gönderdiği Emîr-i Dâd Kıyâmeddin Şehzade Alaeddin'i yakalayıp Mintaş kalesine hapsetti.¹²³ Melikliğinden beri I. İzzeddin Keykavus'u destekleyen Selçuklu bölgeleri, Tokat ve Malatya bölgeleriydi. I. İzzeddin Keykavus Tokat ve diğer Danişmendli bölgelerindeki olayları takip etmek, Malatya yakınındaki Mintaş¹²⁴ kalesinde bulunan kardeşini denetlemek ve daha önce şehzadelik yaptığı Malatya'daki taraftarları ile ilişkilerini sürdürmek için Selçuklu devlet merkezini 1220 yılında Sivas'a aldı.¹²⁵

I. İzzeddin Keykavus döneminde, Kilikya Ermenilerinin Sivas'ı ele geçirme amaçları vardı. Kilikya'daki Rupen Ermeni kralı II. Leon Sivas ve Kayseri'yi alarak devletine katmak ve büyük Ermeni devleti kurmak istiyordu. I. İzzeddin Keykavus'un başarılı siyaseti neticesinde II. Leon bu emeline ulaşamadı.¹²⁶

I. İzzeddin Keykavus, Suriye seferinden bir yıl sonra 1219 yılında Viranşehir'de vefat etti.¹²⁷ Vasiyeti üzerine Sivas'a defnedildi.¹²⁸ I. İzzeddin Keykavus öldüğünde sivil ve askerî erkân tahta kimin oturacağını belirlemek için meşveret meclisi düzenledi.¹²⁹ I. Alaeddin Keykubad'ın sultan olması kararlaştırıldı. I. Alaeddin Keykubad hapiste olduğu Malatya'nın Mintaş kalesinden alınıp Sivas'a getirildi ve güvenlik tedbirleri altında I. İzzeddin Keykavus'un naşı gösterildikten

¹²¹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 121-132.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 278-282.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.39.

¹²² İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 133.; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l Ahbar*, s. 25.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 294.

¹²³ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 160.

¹²⁴ Bazı kaynaklarda "Minşâr veya Masara" olarakta gemektedir. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 301.

¹²⁵ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 175.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 40.

¹²⁶ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 190.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 312-316.

¹²⁷ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 216.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 317-318.

¹²⁸ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 217.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 317-318.

¹²⁹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 223.

sonra tahta geçirildi.¹³⁰ I. Alaeddin Keykubad Sivas'ta üç günlük matem merasimi düzenledikten ve biatları kabul ettikten sonra Emirî Meclis Behramşah'ı Sivas'ta subaşı olarak bırakıp Selçuklu devlet merkezini Konya'ya taşıdı. I. Alaeddin Keykubad, Sivas'ta yazlık devlet merkezi olarak oturmaya başladı.¹³¹ I. Alaeddin Keykubad Selçuklu sultanları arasında seçkin bir mevkiye sahiptir. Döneminde Danişmend İli çok mamur ve müreffeh oldu.¹³²

Bu yıllarda Cengiz Han idaresindeki Moğol Devleti, Harzemşahlar Devletini yıkmış ve Moğol tehdidi Anadolu'da hissedilmeye başlamıştı.¹³³ I. Alaeddin Keykubad Anadolu'yu Moğol tehdidine karşı korumak için Konya ve Sivas surlarını güçlendirmeye karar verdi. 1221 tarihinde hem Konya'daki hem de Sivas'taki beylere surların yapımına katılmalarını emretti.¹³⁴ Sivas surlarının Kale kısmını sultanın kendisi yaptırırken içte kalan kısımlarını da beyler yaptırarak sultana boyun eğdiler. Sivas'taki yirmi dört emir sultanın bu fermanına tahammül edemediler. Sultanın aleyhinde söz birliği ettiler. Sultan I. Alaeddin Keykubad bu beyleri Kayseri'ye götürterek burada öldürttü.¹³⁵ Yerlerine adamlarını yerleştirdi.¹³⁶

Celaeddin Harzemşah, I. Alaeddin Keykubad ittifak tekliflerini reddederek Türkiye Selçuklularının ve Şam Eyyubilerinin doğudaki menfaatlerini tehdit etmeye başlamıştı. 1230 tarihinde Erzurum meliki Cihanşah ile Harzemşah müttefik olarak Selçuklu topraklarına girdiler. I. Alaeddin Keykubad ise Eyyubi Hükümdarı Melik Eşref ve Melik Kamil'le ittifak yaparak Harzemşah ile Yassıçemen'de karşı karşıya geldiler. Savaşta Celaeddin Harzemşah yenildi. Anadolu'daki Harzemşah tehlikesi ortadan kalkmış oldu.¹³⁷

¹³⁰ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 217.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 325-330.

¹³¹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 228.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 325-330.

¹³² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 298.

¹³³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.331.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 43

¹³⁴ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 271-274.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.331.

¹³⁵ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s.283.; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s.298.

¹³⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.339-342.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 43.;

¹³⁷ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 394-405.; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 298.

1237 yılında I. Alaeddin Keykubad'ın ölümüyle¹³⁸ tahta II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1240) geçti.¹³⁹ 1240 tarihinde Türklerin devlete karşı baş kaldırı hareketi olan Babai isyanı çıktı.¹⁴⁰ İsyan sırasında Babailer öncü kuvvetlerini Sivas'a gönderdiler. Sivas'taki Karamanoğlu Türkmenlerinin isyana destek vermesiyle mücadeleyi Babailer kazandı. Sivas'ı yağmalayıp burada şenlikler ve törenler yaptılar.¹⁴¹ Gerek Selçuklu idaresindeki zayıflık gerekse ordudaki güçsüzlüğün anlaşılmasıyla Moğollar 1243'te komutan Baycu Noyan idaresinde Sivas üzerine yola çıktı.¹⁴² II. Gıyaseddin Keyhüsrev'de ordusunu hazırlayıp Sivas'a geldi. Köseadağ civarında Moğol ordusuyla karşı karşıya gelen Selçuklular mağlup oldu.¹⁴³ Moğollar tarafından Sivas üç gün yağmalandı. Selçuklu veziri Mühezzibeddin Ali, Moğollarla vergi ve vasallık anlaşması yaptı. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti Moğolların himayesi altına girmiş oldu.¹⁴⁴

II. Gıyaseddin Keyhüsrev 1246 yılında vefat etti. II. İzzeddin Keykavus, Vezir Şemseddin İsfahanî ile birlikte ülkeyi yönetmeye başladı. Bu durum IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Sivas'a gelip sultanlığını ilan edene kadar devam etti.¹⁴⁵

IV. Rükneddin Kılıçarslan Şemseddin İsfahanî'nin ölümü üzerine Aksaray'daki kardeşi II. İzzeddin Keykavus'un üzerine yürüdü. Bu savaşta IV. Kılıçarslan yenilince ordunun başkomutanı Şemseddin Yavtaş onu II. İzzeddin Keykavus'a götürüp aralarını buldu. II. İzzeddin Keykavus Anadolu atabeyliğine Celaleddin Karatay'ı getirdi. Celaleddin Karatay Selçuklu ülkesini IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. İzzeddin Keykavus arasında paylaştırdı.¹⁴⁶ Sivas'tan İstanbul'a

¹³⁸ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: I, s. 452.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 369.

¹³⁹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s. 19.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 369.

¹⁴⁰ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.49.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 420-426.

¹⁴¹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.45-46.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 420-426.

¹⁴² İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.62-64.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 439.

¹⁴³ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C:II, s.62-64.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 436-437.

¹⁴⁴ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C:II, s. 81.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 47.

¹⁴⁵ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C:II, s. 85-88.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 47.

¹⁴⁶ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C:II, s. 125-130; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.467-472.

kadar olan yerler II. İzzeddin Keykavus'a, Sivas'tan Moğol bölgesine kadar olan yerler de IV. Rükneddin Kılıçarslan'a verildi.¹⁴⁷

1266'da IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın öldürülmesi¹⁴⁸ üzerine Pervane Muineddin, IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın oğlu III. Keyhüsrev'i sultan yaptı.¹⁴⁹ Pervane Muineddin'in adamlarından biri olan Sâhip Ata Fahreddin Ali, Selçuklu veziri olarak Selçuklu Devleti'nde önemli hizmetler gördü.¹⁵⁰ Ancak II. İzzeddin Keykavus ile ilişki içinde olduğu gerekçesiyle 1271 yılında vezirlikten alındı.¹⁵¹

İlhanlı Devleti'nin III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284) zamanında idarî ve malî denetimini artırmak için Anadolu'ya gönderdiği Moğol memuru Şemseddin Muhammed Cüveynî Erzincan bölgesini Selçuklu borçlarına karşılık İlhanlı Devleti topraklarına kattı.¹⁵² Anadolu'daki faaliyetleri için Tokat ve Sivas'ı seçti. Cüveynî, Sâhip Ata ile aynı tarihlerde Sivas tarihinde yer almış ve 1271'de Sivas'taki Çifte Minareli Medrese'yi yaptırmıştır.¹⁵³

Muineddin Pervane zamanında Sivas'ta nisbî bir refah devri yaşanmışsa da onun Moğollara karşı izlediği siyaset, bu dönemde Moğolların hafife alınmasına yol açmıştır.¹⁵⁴ Muineddin Pervane'nin Memlük Sultanı Baybars'la görüştüğünden şüphelenen Abaka Han 1276 yılında Muineddin Pervane'yi Tebriz'e yanına çağırdı. Muineddin Pervane Abaka Han'ı oyalayıp gelmeyince Abaka Han Anadolu'ya doğru hareket etti.¹⁵⁵ Abaka Han Anadolu'ya gelişinde Muineddin Pervane'yi ve önüne çıkan bütün Türkmenleri¹⁵⁶ öldürdü. 1277'de Sivas'a gelen Abaka Han'ı Şemseddin Cüveynî karşıladı. Sivas'ın yarısını ondan satın alarak Sivas'ta bir katliam yapmasını

¹⁴⁷ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C:II, s.125-130.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 48-49.

¹⁴⁸ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.163-165.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.531.

¹⁴⁹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.163-165.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.532.

¹⁵⁰ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.171.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.534.

¹⁵¹ İbn-i Bibi, *el-Evâmirü'l-Alaiyye*, C: II, s.171.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 51.

¹⁵² İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.130.

¹⁵³ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.51.

¹⁵⁴ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 52.

¹⁵⁵ Aksarâyî, *Müsâmeretü'l Ahbar*, s.77.

¹⁵⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.553.

önledi. Sivas İlhanlı Devleti'nin yönetimi altına girmiş oldu.¹⁵⁷ Bu dönem içinde Selçuklu sultanları, İlhanlı Devleti tarafından tanınıyor gözükseler bile, Anadolu'nun yönetiminde söz sahibi değillerdi. Moğollar Anadolu'da siyasî, sosyal ve kültürel buhranların çıkmasına sebep oldular, ülkeyi yağmaladılar.¹⁵⁸

XIII. yüzyıl sonunda Anadolu'daki sosyal istikrarsızlık, göçebelerin şehirlere saldırmalarına ve yağma yapmalarına neden oldu. Bir yandan Moğolların Güney Anadolu'daki Türkmen oymakları arasında birliği sağlama çalışmaları ve Memlüklerin baskılarından dolayı Şam ve Halep Türkmenleri kuzeye çıkıp buralardaki insanların mallarını yağmaladılar. 1292'de ise Sivas'ı yağmaladılar. 1295'te İlhanlı tarafından II. Gıyaseddin Mesud tahtan indirilip Anadolu'da Mücîreddin Emîrşah kontrolünde Muineddin Mehmet, Cemaleddin, Tiflisli Kemaleddin ve Şerefeddin Osman ile dört vergi bölgesi oluşturuldu.¹⁵⁹ Böylece Selçuklu Devleti gerçekte yok sayılıyor, İlhanlı Moğolları tarafından Anadolu illeri soyuluyordu.¹⁶⁰

Gazan Han döneminde onun İslamiyet'e olumlu bakışı sebebiyle Anadolu'da dini hareketler güç kazanmaya başladı. 1295 yılında Gazan Han Tokat ve Sivas bölgelerinde birçok köy ve araziye iltifat için Mevlânâ'nın torunu ulu Arif Çelebi'ye verdi. Arif Çelebi hayatının geri kalan bölümünü Tokat ve Sivas bölgelerinde geçirdi. Buralarda Mevleviliği yayma imkânı buldu.¹⁶¹

1298'de yılında Sülemiş isyanından dolayı III. Alaeddin Keykubad İlhanlı sarayına gitti.¹⁶² Gazan Han onu İlhanlı soyundan bir kızla evlendirip Anadolu'ya gönderdi. III. Alaeddin Keykubad bu Moğol iltifatından sonra Anadolu şehirlerinde taşkınlık yapmaya başladı. Zengin bir Hristiyan'ı dövdürüp öldürmeye kalktı. Sivas'ta Ramazan ayında halkın önünde orucunu bozdu. Sultanlığa yakışmayacak oyunlar oynadı. Bu olaylar üzerine 1301-1302 yılında Anadolu Moğol valisi Abuşka, Sultanı cezalandırılmak üzere Sultaniye'ye gönderdi.¹⁶³ III. Alaeddin Keykubad

¹⁵⁷ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 52-53.

¹⁵⁸ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.558-564.

¹⁵⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.620.

¹⁶⁰ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 56.

¹⁶¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.622.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.58.

¹⁶² Aksarâyî, *Müsâmeretü'l Ahbar*, s.193-195.

¹⁶³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.633.

hanımının araya girmesiyle canını zor kurtardı. Tahttan indirildi. Gazan Han Selçuklu sultanlığına 1302 yılında ikinci kez II. Gıyaseddin Mesud¹⁶⁴ 1314'te Ebu Said Bahadır Han ilhan oldu. Anadolu valiliğine Emîr Çoban'ı gönderdi. Karamanoğlu dışındaki bütün Türkmen beyleri Emîr Çoban'a bağlılıklarını gösterince yerine oğlu Timurtaş Noyan'ı Anadolu nâibi olarak bıraktı, geri döndü. 1327 yılında Emîr Çoban'ın öldürülmesi üzerine Timurtaş Noyan Mısır sultanı III. Nasır'a sığındı. Yerine ise vekâleten Sivas'ta kayınbiraderi Eretna Bey'i bıraktı.¹⁶⁵

1335 tarihinde Ebû Said Han'ın ölümüyle Moğolların arasında mücadelelerin başlaması, Sivas'ta yeni nüfuz alanlarının oluşmasına yol açtı. Emîr Eretna Kayseri-Sivas bölgelerinde Eretna Beyliğini kurdu.¹⁶⁶ Emîr Eretna başarılı ve adaletli yönetimi sayesinde zamanla bir devletin yetkilerine sahip duruma geldi. Sivas'ı Anadolu İlhanlı genel valiliğinin merkezi yaptı.¹⁶⁷ 1339-1341 tarihinden itibaren emîr Eretna çevre illerdeki nüfuzunu genişletmeye başladı. Tokat, Kayseri, Amasya ve Samsun yörelerini Eretna'ya bağladı.¹⁶⁸ 1343'te emîr Eretna'nın hükümet merkezini Kayseri'ye taşımasıyla Sivas devlet merkezi durumundan vilayete indi.¹⁶⁹ 1352'de Emîr Eretna'nın vefatı üzerine yerine Mehmet Bey geçti.¹⁷⁰ Sivas halkı, Mehmet Bey ve oğlu Alaeddin Ali Bey zamanındaki ihmal ve tedbirsizlikten dolayı ekonomik darlık içine girdi. 1378 yılında bu durum had safhaya geldi. Sivas halkı Hacı Mukbil'e isyan edince Alaeddin Ali Bey, onu öldürtüp yerine Kadı Burhaneddin'i geçirdi.¹⁷¹ Kadı Burhaneddin Sivas'ta vezirliğe geldikten sonra zahire ambarlarını kontrol altına aldı. Sivas'ta adaletli bir yönetim kurdu. Kıtılgı önledi ve şehir halkının sevgisini kazandı.¹⁷² Bu dönemde Eretna Beyliğinin merkezi gücü ve hâkimiyeti zayıfladı. Valiler kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Bunu fırsat bilen Karamanoğlu Kayseri'yi ele geçirerek Alaeddin Ali Bey'i Sivas'a kaçırdı. Kayseri kadısı Kadı Burhaneddin de Alaeddin Ali Bey ile Sivas'a geldi, ona vezir

¹⁶⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.634.

¹⁶⁵ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 60.

¹⁶⁶ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 63.

¹⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri Dolaylarında Eretna Devleti", *Belleten*, C:XXXII, S:CXXVI, Ankara, 1968, s.165.

¹⁶⁸ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 65.

¹⁶⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, s.11.

¹⁷⁰ *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 9.

¹⁷¹ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.134.; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, s.53.

¹⁷² Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.134.

oldu. 1380'de Alaeddin Ali Bey'in yerine oğlu II. Mehmet tahta oturdu.¹⁷³ Kadı Burhaneddin bu tarihte Sivas'ta nâip olan Kılıçarslan ve onun amcası Keyhüsrev'i öldürterek II. Mehmet'in nâibi oldu. Kadı Burhaneddin yaşı küçük olan II. Mehmet'in annesiyle evlenerek onun üzerinde nüfuz kurdu, hükümdarlığını ilan etti.¹⁷⁴ Amasya emîri Hacı Şâdgeldi ile Erzincan emîri Mutahherten ittifak kurdu. 1381'de Amasya'ya sefer düzenleyen Kadı Burhaneddin Hacı Şad Geldi'yi yendi ve öldürdü.¹⁷⁵ Amasya'yı Eretna topraklarına kattı, II. Mehmet'i Karahisar emîrlğine tayin etti.¹⁷⁶

Kadı Burhaneddin Sivas'ta 1383 tarihinde bir mezalim mahkemesi kurarak aleyhine faaliyetlerde bulunan Ahî İsa, Pir Ali ve Yusuf Çelebi'yi cezalandırdı. Liderleri Ahî Nevruz'u idam ettirdi. Sivas'taki emîrlerin nüfuzunu ortadan kaldırmış oldu.¹⁷⁷ Bu olay sonrasında Eretna oğullarının Danişmendli bölgesindeki emîrlerle uyum içinde yaşamak zorunda kalmalarına rağmen Kadı Burhaneddin, bu emîrleri cezalandırıp bölgeyi hâkimiyeti altına almış oldu.¹⁷⁸

Kadı Burhaneddin 1383 tarihinde Tokat üzerine seferde bulundu. Emîr Ahmed'e galip gelerek Tokat bölgesini hâkimiyetine aldı.¹⁷⁹ 1385 yılında bir ordu ile Kayseri üzerine doğru harekete geçti. Kayseri emîri Ömer oğlu Cüneyd'den savaşız bir şekilde şehri aldı.¹⁸⁰ Kayseri emîri Karamanoğullarının denetimi altına girdi. Kayseri'nin bütün zahiresi ve erzakı Sivas'tan karşılandı.¹⁸¹ Kayseri'nin alınması, Kadı Burhaneddin'in gücünü artırdı.¹⁸²

1388 yılında Halep valisi Yelboga Sivas üzerine sefere çıktı. Sivas önüne kadar geldi. Bu sırada Kadı Burhaneddin'de savaş hazırlığı yapmış, bu bölgedeki Ermenilerle ve Moğollarla yardımlaşmıştı.¹⁸³ Moğollar 60 bin kişilik bir kuvvetle

¹⁷³ *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 9.

¹⁷⁴ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.194-195.; *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s. 9.

¹⁷⁵ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.235.; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, s. 69.

¹⁷⁶ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.236.

¹⁷⁷ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.264-274.; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, s.63.

¹⁷⁸ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.73.

¹⁷⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, s.77.

¹⁸⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C.III, s.77.

¹⁸¹ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.285-286.

¹⁸² Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.289-313.

¹⁸³ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.325.

Kadı Burhaneddin'e yardıma gelmişlerdi. İki ordu Sivas dışında karşı karşıya geldiklerinde Moğollardan bir kısmı savaştan ayrıldı bir kısmı ise Memlûklülere esir edildi.¹⁸⁴ Sivas ordusu ve halkı zor durumda kaldı. Kadı Burhaneddin iyi bir direniş gösterdi¹⁸⁵ ve Memlûklüler bir aylık çaba neticesinde Kadı Burhaneddin'i yenemeyeceklerini anlayarak barış önerisinde bulundular. Kadı Burhaneddin bu teklifi reddetti.¹⁸⁶ Kadı Burhaneddin Sivas kuşatmasından sonra siyasî başarısıyla konumunu yeniden güçlendirdi. Bu olaydan sonra Memlûk komutanı Yelboga ile Kadı Burhaneddin'in arası düzeldi. Memlûk emîri Berkuk'a karşı birlik oldu. Sivas kuşatması sırasında Amasya emîri Ahmed Kadı Burhaneddin'e ait bazı kaleleri almıştı. Kadı Burhaneddin bu kaleleri tekrar aldı.¹⁸⁷ Sivas'ın Memlûklüler tarafından kuşatılması esnasında Osmanlılar Memlûklülerle ittifak oldular. Kadı Burhaneddin, I. Murad'ın Balkan Seferi'ni fırsat bilip batıda Osmanlı topraklarına doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Orta Anadolu'da zayıflamasına neden olmuştu. Osmanlılar, Tokat-Amasya bölgelerinde faaliyetlere girişerek Kadı Burhaneddin'in Danişmendli bölgesindeki nüfuzunu kırmaya çalıştılar.¹⁸⁸

1391 tarihinde Kadı Burhaneddin Amasya Emîri Ahmed'in Osmanlılarla anlaşığı ve Amasya yöresinde en sağlam kale olan Simalu Kalesi'ni Osmanlılara devrettiği haberini aldı. Kadı Burhaneddin harekete geçerek Simalu'yu ele geçirdi. Bu tarihten sonra Taşan oğulları, Taceddin oğulları ve Bafra emîrleri, Danişmendli bölgesinin kuzeyinde Kadı Burhaneddin aleyhine Osmanlılarla müttefik oldular.¹⁸⁹ 1393 yılında Kadı Burhaneddin ile Osmanlılar arasında gerçekleşen Kırkdilim Savaşı Kadı Burhaneddin'in yenilgiyle sonuçlandı.¹⁹⁰ Bu dönemde doğuda Timur, Irak-ı Arab'ı¹⁹¹ nüfuzu altına almış Anadolu'daki siyasi sorunlarla ilgilenmeye başlamıştı. Timur 1394'de Anadolu'daki beylere ve Kadı Burhaneddin'e kendine bağlılıklarını bildirmelerini istedi. Elçisi vasıtasıyla bu isteğini Kadı Burhaneddin'e

¹⁸⁴ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.330.

¹⁸⁵ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.326.

¹⁸⁶ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.326-332.

¹⁸⁷ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.76-77.

¹⁸⁸ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.78.

¹⁸⁹ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.353-369.

¹⁹⁰ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 79.

¹⁹¹ Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan ve Bağdat'ın kuzeyine kadar uzanan topraklara Osmanlı İmparatorluğu zamanında verilen isimdir. Luggat, "Irak-ı Acem" 29/09/2019, 11:13, <https://www.luggat.com/index.php#ceviri>

duyurdu.¹⁹² Bu gelişme üzerine Sivas'ta kurulan ümera meclisinde Timur'a karşı çıkılması, askerlerin silahlandırılması ve şehrin savunulması için gerekli tedbirlerin alınarak inşaların yapılması kararlaştırıldı. Bu tarihte Sivas'a gelen yolcular, Sivas'ın güçlendirilmesi ve surların sağlamlığı konusunda hayrete düşmekten kendilerini alamamışlardır.¹⁹³ Timur, Anadolu'daki ilerleyişine devam etti, Erzurum'a kadar geldi.¹⁹⁴ Kadı Burhaneddin savaşa hazırlandığından metanetini bozmadı.¹⁹⁵ Timur ise Gürcistan'a geçti. Kadı Burhaneddin Timur tehlikesinin ortadan kalkmasından sonra Timur'un yandaşlarını cezalandırdı.¹⁹⁶

1398 yılında Kayseri valisi, Tokat hâkimi ve hayvanlara otlak bulma gibi meseleler yüzünden Akkoyunlu Beyi Kara Yölük Osman ile Kadı Burhaneddin arasında anlaşmazlık meydana geldi.¹⁹⁷ Sivas şehri dışında yapılan savaşta Osman Bey sıkıştırıldı fakat Osman Bey ani bir hareketle Kadı Burhaneddin'i öldürdü.¹⁹⁸ Kara Yölük Osman Bey Kadı Burhaneddin'i öldürdükten sonra Sivas'ı kuşattı fakat almayı başaramadı. Sivas'ın önde gelenleri Kadı Burhaneddin'in oğlu Alaeddin Ali Çelebi'yi hükümdar ilan edip Osman Bey'e karşı direndiler. Sivas şehrinin ileri gelenleri Kara Yölük Osman Bey tarafından şehrin yağmalanması ve Timur tehlikesinden korkarak I. Beyazid'e haber gönderip şehri Osmanlılara teslim etmek istediler. Bu çağrı üzerine I. Beyazid büyük oğlu Süleyman Çelebi'yi Sivas'a gönderip düzenli ordusuyla Kara Yölük Osman Bey'i yendi. Böylelikle Sivas'ı ve bütün Danişmendli ili topraklarını Osmanlı topraklarına katmış oldu. I. Beyazid tarafından Süleyman Çelebi Sivas'a vali olarak atandı.¹⁹⁹

I. Beyazid'in Erzincan emîri Mutahharten'den Osmanlılara bağlı olmamasına rağmen bu bölgelerin vergisini istemesi, Erzincan emirinin bu sorunu çözmesi için Timur'u Anadolu'ya çağırmasına sebep oldu. Osmanlı Devleti Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra Anadolu'da oluşan boşluğu dolduramadı. Mamur yapısıyla Anadolu'da Timur'un dikkatini çeken ilk şehir ise Sivas oldu. 1400 tarihinde Timur

¹⁹² Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.411.

¹⁹³ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.412-416.

¹⁹⁴ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.416-418.

¹⁹⁵ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.425.

¹⁹⁶ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.426.

¹⁹⁷ Aziz b. Erdeşir Esterâbadî, *Bezm-u Rezm*, s.452-464.

¹⁹⁸ *Sivas 1973 İl Yıllığı*, s.10.

¹⁹⁹ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 82-83.

Anadolu'ya geldiğinde Erzincan emîri Mutahharten ile birlikte olup Sivas'a geldi. Sivas surlarının doğu, kuzey ve güneyindeki hendekler büyük olduğundan delik açmak mümkün değildi. Timur hisarın karşısına yüksek burçlar yaptırıp mancınıkları kurdurdu. Mancınıklarla surların etrafındaki burçlar yıkıldı. Bütün surlar kazılıp tahta kazıklarla tutturuldu. Sonra kazıklar yakılıp surlar yerle bir edildi. Şehir düştü. Şehir ele geçirildikten sonra Müslümanların çoğunun can ve malına zarar verilmedi. Şehrin ileri gelenleri ve Ermeni temsilcileri diri diri toprağa gömüldü.²⁰⁰ Memlük askerlerinin Suriye'ye gelmesi üzerine Timur Sivas'tan ayrıldı. 1402 yılında Timur Ankara savaşı için tekrar Anadolu'ya geldiğinde yine Sivas'a gelmiş, yağma ve katliam yaparak Kayseri'ye geçmiştir.²⁰¹

Sivas şehri İç Anadolu Bölgesinde Baharat yolu, Mezopotamya ve Karadeniz arasındaki ticaret yolu güzergâhında yer almaktadır. Tarihin ilk çağlarından itibaren Anadolu'da medeniyet kuran devletlerin önemli yerleşim yerlerinden birisi olmuştur. Sivas'ta ilk yerleşmeler Hitit Kültür Çağına (M.Ö. 2600) kadar uzamaktadır. Sivas, Hititler, Frigler, Roma, Bizans ve Selçuklu devletlerinin egemenliği altındaki önemli şehirlerinden birisi olmuştur. Roma ve Bizans İmparatorlukları döneminde eyalet statüsünde olan Sivas, coğrafi özelliği itibariyle aynı zamanda eyaletler arası yolların merkezi konumuna gelmiştir. Bizans döneminde Sivas'ta imar faaliyetlerine önem verilmiş, şehrin surları ve kaleleri yeniden onarılmıştır. Danişmendliler döneminde Sivas beyliğinin merkezi olmuştur. Danişmendlilerle beraber Sivas'ta Türk hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Selçuklular zamanında Sivas, Anadolu'nun en önemli şehirlerinden biridir. Hem büyük bir şehir hem de önemli kültür merkezlerindedir. Bu devirde Sivas için "Dâru'l-Âlâ" yani (Yücelik Beldesi) ünvanı kullanılmıştır. Selçuklu sultanlarına, Konya'dan sonra Kayseri gibi ikinci bir payitaht vazifesi görmüştür. Selçuklu sultanlarının başarılı ticari ve iktisadi siyasetleri sayesinde dünya ticaret yollarının birleştiği bir ülke haline gelen Anadolu'da, bütün bu yolların kavşak noktasında bulunan Sivas Selçuklular'ın Karadeniz ticaret yolunda önemli bir merkezi olmuştur. Sivas'ın Osmanlı Beyliği'ne katılması kendi iradesi ile olmuştur.

²⁰⁰ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çev. V.L. Mirmiroğlu, İstanbul 1956, s.35-36.

²⁰¹ Ebu Bekir-i El-Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, C.I, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.44-45.

İKİNCİ BÖLÜM

2.SELÇUKLU DÖNEMİ SİVAS MEDRESELERİ

Malazgirt Zaferinden sonra Türkler Anadolu'nun fetih çalışmaları doğrultusunda Sivas'ı da alarak Türkleştirmişlerdir. Bu çabalar neticesinde bölge, Selçuklular zamanında dünyanın önemli ilim ve ticaret merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Selçuklu döneminde inşa edilen medreseler şehrin kültürel ve ilmi seviyesini yükseltmiştir. Bu medreselerden pek çok ilim adamı yetişmiştir. Bu başlık altında Sivas'ta yer alan Selçuklu medreseleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1.Sivas Dârüşşifâsı

Yapı, bugünkü Hükümet Konağı civarında, medreseler sokağında, “Çifte Minareli Medrese” adıyla bilinen Dâru'l-Hadis medresesi karşısında yer almaktadır.²⁰² Anadolu'nun mevcutları arasında en büyük hastane ve “Tıp Sitesi” olma özelliği taşıyan Dârüşşifâyı Selçuk Hükümdarı Keyhüsrev'in oğlu I. İzzettin Keykavus 614/ 1217 yılında yaptırmıştır. Bânisine itâfen “Keykavus Dârüşşifâsı” da denilmiştir.²⁰³ Taçkapı üzerindeki kitabede şöyle yazmaktadır:

امر بعمارة هذه الدار (دار) الصحة لرضاء الله تعالى السلطان الغالب بأمر الله عز الدنيا و الدين ركن الاسلام
والسلمين سلطان البر و البحر تاج آل سلجوق الفتح كيكافوس بن كيخسرو وبرهان أمير المؤمنين في تاريخ سنة
اربعة عشر (و) ستمائة.

“Bu hastanenin yapılmasını, halifenin delili Keyhüsrev oğlu din ve dünyanın izzeti, galib bi emrillah, İslam ve Müslümanların direği, kara ve denizlerin sultanı, Selçuklu soyunun tacı, Ebu'l-Feth Keykavus b. Keyhüsrev Allah rızası için 617/1220 yılında emretti.”²⁰⁴

1 Muharrem 614/ 30 Mart 1217 tarihli Arapça Sivas Dârüşşifâsı vakfiyesi 19 Zilkade 1286/20 Şubat 1870 yılında devrin Evkaf nazırı Mehmet Hurşit Paşa'nın telhisiyle vakıf defterine kaydedilen bir sureti günümüze kadar gelmiştir. Vakfiyeyi Aksaray kadısı Evhadullah Hüseyin b. Abdülkerim b. Muhammed el-Nesevî, Konya

²⁰² Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.46.

²⁰³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.322.; Gönül Cantay, “Keykavus Dârüşşifâsı”, *DİA*, C:XXV, İstanbul 2002, s.353-355.

²⁰⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.125.

Kadısı Muhammed Ahmed el-Gazî, Kayseri kadısı Muhammed Ahmed b. Sara Suad Ahmed er-Ravî onaylamıştır.²⁰⁵ Selçuklu Devri Tıp tarihi, vakıflar ve Anadolu coğrafyası açısından değerli bir vesika olan Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ilk defa Muallim Cevdet ve Süheyl Ünver tarafından Evkaf mahzeninde bularak ortaya çıkarılmıştır. 1932 yılında Muallim Cevdet tarafından ilim âlemine tanıtılmış ve 1938 yılında Türkçesiyle birlikte yayımladığı özeti, bu konudaki bütün neşriyata kaynaklık sağlamıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 584 numaralı defterin 288-291.²⁰⁶ sayfaları arasında yer almaktadır. Vakfiyenin 1946 yılında vakıflar idaresince yapılan tercümesi kontrolden geçirilip, Refet Yinanç'ın çalışmalarından yararlanılarak Ali Haydar Bayat tarafından yayımlanmıştır.²⁰⁷ Tercüme kısmı vakıflar arşivinde 1205 numaralı defterin 365-376 sayfaları arasındadır.²⁰⁸ Vakfiye günümüze ulaşan tek Dârüşşifâ vakfiyesi²⁰⁹ ve tek Sultan vakfiyesidir.²¹⁰

2.1.1. Dârüşşifânın Bânisi

I. İzzettin Keykavus, I. Gıyasettin Keyhüsrev'in büyük oğlu ve Anadolu Selçuklularının beş büyük hükümdarından biridir. Keykavus hassas, ince yapılı, bilgin, şair ve adil, bilginleri seven, iyi huylu, cömert birisidir. Şairleri, güzel sanatlar ve musiki erbabını koruyarak, iltifatını esirgemeyen, hayatının son senelerini hastalıkla geçirdiği için hekimlere ve tıbbâ önem veren müstesna yaradılış ve yetenekte büyük bir insandır.²¹¹ Sarsılmaz bir iradeye, kuvvetli bir siyasi görüşe sahiptir. Bu sayede memleketin hudutlarını genişletmiş ve devletin nüfuzunu artırmıştır. Memleketin dâhilinde cami, medrese, köprü, çeşme, kervansaraylar ve hastaneler yaptırarak iktisadi durumun gelişmesine çalışmıştır. Devlet ve millet menfaatini her şeyden üstün tutan bir anlayışa sahiptir.²¹²

Âlimleri çok sever ve onlara cömert davranırdı. Selçuklu tahtına çıktığı

²⁰⁵ Muallim Cevdet, "Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ve Tercümesi", S:I, s.38.

²⁰⁶ Müjgân Üçer, "I. İzzeddin Keykavus ve Darüssihhası", *Hayat Ağacı Dergisi*, S:XVII, Sivas 2012, s.64.

²⁰⁷ Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi", *Türk Kültürü Dergisi*, S:CCCXXXIII, Ankara, 1991, s.5-19.

²⁰⁸ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Bornova, 1967, s.9.; Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi", s. 7.

²⁰⁹ A. Süheyl Ünver, *Sivas Tıp Sitesi*, s.9.

²¹⁰ Nermin Şaman Doğan, "Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu medreseleri-Dârüşşifâlardan Örnekler", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2),2013, s.434.

²¹¹ A. Süheyl Ünver, *Sivas Tıp Sitesi*, s.9.

²¹² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 141-150.; Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, s.2.

zaman kendisini, bir kaside ile öven Musullu Hüsameddin Salar Bey'in kızına 7200 altın göndermiştir. Sadrazam Nizameddin-i Ahmer Erzincani'yi bir kasidesinden dolayı, rütbesini yükselterek mükâfatlandırmıştır. Kadı Burhaneddin Anevî *Enîsu'l Kulûb* adlı farsça kaleme aldığı eserini Keykavus'a sunmuştur. Şarkın büyük dehası Muhyiddin-i Arabi ona hocalık etmiştir. Oğlu I. İzzettin Keykavus'u Malatya'ya melik tayin etmiş, dostu âlim Mecdüddin İshak'ı oğlunun tahsil ve terbiyesini tamamlamak, idari işlerini yürütmek maksadıyla beraberinde oraya göndermiştir. Bu âlimin I. İzzettin Keykavus üzerinde büyük tesiri olmuştur. Babasından sonra tahta geçen I. İzzettin Keykavus onun siyasetini bıraktığı yerden devam ettirerek Anadolu'nun Akdeniz yoluyla olan ticaretini geliştirmiştir. 1218 Suriye seferi sonrasında hastalanarak Sivas'a gelmiştir. Doktorların Fırat suyu içmesi tavsiyesine uyarak Viranşehir'e gitmiş, orada müptela olduğu akciğer vereminden kurtulamayarak 1220 yılında ölmüştür. I. İzzettin Keykavus vasiyeti üzerine, Sivas'ta kurmuş olduğu Tıp Sitesi'ndeki türbesine gömülmüştür.²¹³

XII-XIII. yüzyılda I. İzzettin Keykavus (1211-1220) ve Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde ülkenin milletler arası ticaret yolları üzerinde bulunması, devletin takip ettiği siyasi ve ekonomik politikalar; Anadolu'ya tarihinin en zengin ve medeni devirlerinden birini yaşatmıştır. Bu iktisadi yükselişe paralel olarak cami, medrese, kervansaray, köprü, çeşme ve hastanelerle donatılan ve çevre ülkelerden davet edilen ilim ve sanat adamları ile Selçuklu şehirleri Türk-İslam yerleşim merkezleri hüviyetini kazanmıştır.²¹⁴

2.1.2.Mimari Yapısı

I. İzzettin Keykavus tarafından 614/1217 tarihinde yapılan Sivas Dârüşşifâsı büyüklüğü, mimarisi ve vakfiyesinin günümüze ulaşmasından dolayı Anadolu Selçuklu hastaneleri arasında hakkında en çok araştırma yapılan eserler arasındadır.²¹⁵ Binayı yapan mimar hakkında herhangi bir bilgi yoktur.²¹⁶

Bugün mevcut şifahane 61.90X46.80 m ebadı ile Selçuklu hastanelerinin en

²¹³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 322.; Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, s.2.

²¹⁴ Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi", s. 5.

²¹⁵ Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi", s. 6.

²¹⁶ Ali Haydar Bayat, "Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi", s.5-6.

büyüğü ve en muhteşemidir. Binayı dıştan saran beden duvarları kesme taştan işlenmiştir. Cephedeki büyük taç kapıdan geniş dehlize, oradan üstü açık dikdörtgen şeklindeki avluya girilir. Dehlizin iki yanında karşılıklı iki eyvan ve bunlara bitişik iki oda vardır. Dehlizin sonundaki kemerli kısmın avluya bakan tarafı açık eyvan şeklindedir. Girişin karşısında, sivri kemerli geniş bir eyvan vardır. Bununda iki yanında koğuş halinde birer oda bulunmaktadır.²¹⁷

Avlunun sağ ve solunda muhtelif büyüklükte 19 oda mevcuttur. Sağda, ortada odaların en büyüğü Keykavus ve yakınlarının türbesidir. Solda ortada üstü kemerli, iki yanı nişli bir kısım vardır. Bu kısmın da ikişer oda sağında ve solunda birer koridor halinde iki küçük geçit daha vardır. Hastanenin sağ tarafındaki ve arka cephesindeki bütün odalar pencerelidir. Yine sağda küçük bir koridorla dışarıya açılan bir kapı vardır. Bu kapının mevcudiyeti hastanenin, hastaların gezmesi için bir bahçeye sahip olduğunu gösterir.²¹⁸

Dârüşşifânın avluya bakan revak cepheleri ve bu cepheleri teşkil eden her iki tarafta beşer adet kemerler kesme taştan yapılmıştır. Revakların arasındaki duvarlar ve tonozlar tuğla ile işlenmiştir. Hastane kesme taş ve tuğladan karışık olarak inşa edilmiştir.²¹⁹ Evkaf kaydından Dârüşşifânın bir çeşmesinin olduğunu, fakat bakımsızlıktan kullanılamaz hale geldiğini öğreniyoruz.²²⁰

Avludaki büyük eyvanın cephesinde baş kemer ve pervazlar, girift geometrik bezemelerle süslenmiştir. Bu eyvan kemerinin iki köşe tablasında yuvarlak kabartma birer insan başı ve dört köşelerinde birer sekiz köşeli yıldız bulunmaktadır. Sağ taraftaki hilal içinde bulunan örgülü saçlarıyla bir kadın başıdır. Soldaki ise tacından etrafa güneş ışınları gibi şualar çıkan bir erkek kafasıdır. Her iki başın etrafında İslam'ın baş düsturu:

“Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun elçisidir.” yazılıdır.²²¹

Hilal içinde saçlı örgülü hanım başı figürünün altında: “Sûret-i Kamer”, etrafından güneş ışıkları çıkan erkek başı figürünün altında: “Sûret-i Şems”

²¹⁷ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi* s. 5.

²¹⁸ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi* s. 5.

²¹⁹ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi* s.5-6.

²²⁰ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, *VD*, S:XV, 1982, s.18.

²²¹ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s.6.

yazmaktadır.²²² Figürleri taşıyan taşlar, binanın taş tabakasının sırasına uymadığından, bunların eyvan köşelerine sonradan konduğu düşünülmektedir. Bu motifler hastaneye bir sanat icabı olarak değil, bazı gelenekler icabı konmuş olduğu sanılmaktadır. Çünkü aynı motiflere küçük değişikliklerle diğer dârüşşifâlarda da rastlanmaktadır. Divriği Şifahanesi, Bursa Yıldırım Beyazıt Dârüşşifâsı, Kayseri yakınlarındaki Afşar Türk mezarları, Niğde Alaattin Camii ve Osmanlı mezar sandukalarında da görülür. Bu sembolik motiflerin kötü ruhlardan korunmak için bir tılsım olarak konduğu, güneşin aydınlığı ve kuvveti, ayın ise tabiat kuvvetlerini sembolize ettiği ifade edilmektedir.²²³

Taç kapı kemerinin iki tarafındaki köşe tablalarında birer hayvan figürü vardır. Solda tahrip olmuş bir boğa figürü sağda ise yürüyen bir aslan figürü bulunmaktadır. Aslan güneş ışınlarına benzeyen yeleleri ile güneşi, boğa ise hilal şeklindeki boynuzu ile ayı temsil etmektedir. Bu figürlerden hastaların aslan ve boğa gibi kuvvetlenerek taburcu olacakları manası çıkarılabilir. Çünkü aslan, Türklerde kuvvet ve egemenlik sembolü olarak kullanılmıştır. Portaldeki aslan figürünün Selçuklu hâkimiyetini de sembolize ettiği düşünülmektedir.²²⁴

Avlunun sağındaki odalardan en büyüğü Sultan I. İzzettin Keykavus'un türbesidir. Sırlı tuğla ve mozaik çini dekoru açısından başlı başına bir sanat şaheseri olup Selçuklu mimarisinin temel unsurları arasına girmiştir. Türbe cephesinden çini dekoru çıkarılacak olursa türbenin çok fakir bir manzara göstereceği şüphesizdir.²²⁵

Türbe 12 yüzlü bir kasnak üstüne tuğla ile örülerek inşa olunmuş bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin 12 yüzünü ayrı desenler halinde sırlı tuğla ile işlenmiş geometrik motifler kaplar. Kubbenin tepesi 12 yüzlü piramit şeklinde bir dam ile kapatılmıştır. Türbe içi dikdörtgen olduğundan kubbe kasnağı üç köşeli bindirmeliklerle dikdörtgene bağlanmıştır. İçeride I. İzzettin Keykavus'un kabrinden başka 12 sandukalı kabir vardır. Bunlar Keykavus'un eşi Selçuk Han ve hanedanın diğer fertlerinin mezarlarıdır.²²⁶ Sandukaların üzerinde yazı ve motif bulunmamaktadır. Sultan Keykavus hastalığının ağırlaştığı günlerde aşağıdaki şiirin

²²²Ali Haydar Bayat, "Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri 29 Eylül-1 Ekim*, Sivas, 2006, s.361.

²²³Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s.6-7.

²²⁴Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s.7.

²²⁵Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s.7.

²²⁶Müjgân Üçer, "Sivas Darüsihhası", Haz. Abdullah Kılıç, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri*, İstanbul, 2015, s.105.

sandukasının üzerine yazılmasını vasiyet etmiştir. Bugün sanduka üzerinde böyle bir şiir olmamakla beraber Selçuknâmelerde kayıtlıdır.²²⁷

“Biz cihanı terk edip gittik, Zahmet ve rahatı nakşedip gittik, Bundan sonra nöbet sizindir, Biz kendi nöbetimizi tuttuk ve gittik.”²²⁸

Türbe kapısı içinde kemer içindeki panoda ma’kılî (yuvarlaklık olmayan, düz, dik ve köşeli yazı sitili) kitâbe de: “*Muhammed*” yazılıdır.²²⁹ Türbenin avluya bakan cephesi Dârüşşifâ’nın en dikkate değer köşesidir. Selçuklu çini ve keramik sanatının şaheser bir örneğidir. Cephede ilk göze çarpan büyük kemerin özengi hattı üzerinde 5,9 m uzunluğunda cepheyi boydan boya kateden tek satırdan ibaret kitabedir. Kitabe kabartma harfli çinilerin en güzel örneklerinden biridir. Üzerinde farsça şu şiir yazılıdır:

لقد اخر جنا من سعة القصور الى ضيق القبور يا حسرتاه ماكان اغنى عنى ماليه هلك عتى سلطانيه تحقق
الانتقال وتبين الرحال عن ملك و شيك الزوال فى الرابع من شوال سنة سبع عشر و ستمايه.

“Biz sarayların geniş mekânlarından, kabirlerin dar bölmelerine getirildik. Vah ne yazık ki bu ölüm hadisesinde servetim bana hiç fayda sağlamadı, gücüm ve saltanatım yok olup gitti.”²³⁰ Geçici olan dünyadan el çekip, ahirete göçüş 617 yılı Şevvalin dördüncü günü (2 Aralık 1220 Çarşamba) gerçekleşti.”²³¹

Türbe kapısının hemen başlığı üzerinde örgülü kufî yazıyla yazılmış, Kur’an’dan alınmış, “Biz Allah’ın kullarıyız ve On’a dönücüyüz.”²³² ayeti yazılıdır. Kapının üstünde yükselen sivri sağır kemerin kavsini ölüm üzerine yazılmış farsça şu kitabe yazar: “Cihanda çok şahlar vardır ki onların okları saltanat göklerinde Pervin’i²³³ yerinden koparıcı idi. Mızrakları da Cevzâ’yı²³⁴ avlayıcı idi.”²³⁵

Kalan yazılar, cephede birer non figüratif pano intibamı uyandırır. Yazıları okuyamayanlar dahi eser karşısında heyecan duymakta, sanatkârın dehasını takdir

²²⁷ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s. 7.

²²⁸ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s. 8.

²²⁹ Ali Haydar Bayat, “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.356.

²³⁰ Hakka Suresi 69/28-29. Hayrettin Karaman ve ark., *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Ankara, 2012, s.570.

²³¹ Ali Haydar Bayat, “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.356-357.

²³² Bakara Suresi 2/156. Hayrettin Karaman ve ark., *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Ankara, 2012, s.24.

²³³ Diğer isimleri Ülker/Süreyya’dır. Yedi yıldızdan oluşan yıldız kümesi anlamına gelir. Müjgân Üçer, “Sivas Darüssıhhası”, s.105.

²³⁴ Cevzâ; ikizler burcu yıldız kümesi. Müjgân Üçer, “Sivas Darüssıhhası”, s.105.

²³⁵ Müjgân Üçer, “Sivas Darüssıhhası”, s.108.

etmektedir. Bu yazılar sağlı sollu iki pencere ile ortadaki kapı kemeri üzerinde yer almışlardır. Birbirinin devamı olan bu yazılar Kur'an ayetleri olup şu manayı taşır: *“Dünya üzerindeki her canlı varlık gelip geçicidir. Ancak baki olan bütün nimet ve keremin sahibi Allah'tır.”*²³⁶ Sağdaki pencere açıklığının üst köşesinde iki kartuş içinde cephenin keramik süslemesini yapanın *“Amel-i Ahmed bin Bedel el-Merendî”* (Merendli Bedel oğlu Ahmed'in eseri) olduğu yazılıdır.²³⁷ Cephe pişmiş tuğla, parçalı çinilerle geometrik geçmeler işlenerek süslenmiştir. Geçmenin kenarları pişmiş tuğla ile gamalı haçlarla çevrelenmiştir.²³⁸

Türbe içinde mihrap kemerindeki kitabe (mihrabiye kitabesi) *“Allah'ın meşicidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden korkmayan kişiler yaptırır. İşte bunların hidayete erenlerden olması beklenir.”*²³⁹ yazılıdır.

Büyük eyvanın üzenğinde güney yönünde baş tarafı kırılmış Farsça beyitin yer aldığı kitâbe: *“...ki onun sahibi olur.”*²⁴⁰ Büyük eyvanın üzenğinde kuzey yönündeki Farsça kitabenin devamı: *“Her izzet ve ikbalin bu dünya ve dine uygundur.”*²⁴¹

Kuzey eyvandaki orta geçidin soluna düşen iki odanın kapısı üzerinde bulunan her iki kitâbe aynı metni ihtiva etmekte olup şu şekildedir: *“Senden geriye ancak, izzet, beka ve mutluluk kalacaktır.”*²⁴² Kuzey eyvanda bulunan orta geçidin sağ yanındaki oda kapısının üzerinde bulunan mavi kitabenin yazısı şu an okunamamıştır. Güney cephesindeki odanın kapısı üstündeki kitabede: *“Âdilü Allah (Âdil olan Allah'tır)”* yazar.²⁴³

Güney cephesindeki odaların kapı üstlerindeki kitabede: *“el Âdilü Hû (Âdil olan O'dur)”*. yazar.²⁴⁴

On sekiz numaralı kitabede *“Kim ki sara, göz hastası ise İzzeddin devletinin*

²³⁶ Rahman Sûresi 55/26-27.; Hayrettin Karaman ve ark., *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Ankara, 2012, s.529.

²³⁷ Ali Haydar Bayat, “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.359.; Müjgan Üçer, “Sivas Darüssıhhası”, s.110.

²³⁸ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, s.8.

²³⁹ Ali Haydar Bayat, “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.360.

²⁴⁰ Müjgân Üçer, “Sivas Darüssıhhası”, s.110.

²⁴¹ Müjgân Üçer, “Sivas Darüssıhhası”, s.110.

²⁴² Ali Haydar Bayat, “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.362.

²⁴³ Ali Haydar Bayat “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.363.

²⁴⁴ Ali Haydar Bayat, “Sivas Dârüşşifâsının Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, s.363.

korumasındadır” yazar.²⁴⁵

Dârüşşifânın kuzeyindeki fazla toprak tabakasının kaldırılması sırasında Dârüşşifâdan 18 m. uzakta bir hamamın temelleri ortaya çıkmıştır. Hamamın Dârüşşifâ için büyük bir önem taşıdığı düşünülmektedir. Şöyle ki; Kastamonu’da ki Gedik Ahmet Paşa Medresesinin, yanındaki bir hamamdan gelen sıcak hava künkleri²⁴⁶ ile ısıtıldığı bilinmektedir. 1308 de yapılan Amasya Hastanesinin son zelzeleler sırasında meydana gelen hasarı tamir edilirken duvar aralarında künk artıklarına rastlanmıştır. Sivas’ta ki Dârüşşifâda son tamirler sırasında duvar içlerinde aşağıdan yukarıya doğru yükselen künkler tespit edilmiştir. Bu durum karşısında Ali Haydar Bayat Sivas Dârüşşifâ’sının gibi yakınındaki hamamdan gelen sıcak hava ile ısıtıldığını söylemiş ve bu binaların Selçuklularda merkezi ısıtma yani kalorifer tesisatının mevcudiyetine örnekler olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁷ Ancak ikiz hamamların ancak iki ayrı ocak ile ısıtılabilirdiği bir durumda nasıl olup da bir tek hamamın hem kendisini hem de yanındaki devasa binayı ısıtabileceği konusunda ciddi şüpheler vardır. Üstelik yapılan kazıda bahsedilen tesisata ilişkin herhangi bir ipucu olmadığı belirtilir. Ayrıca herhangi bir yapıda dahi bu tekniğin kullanıldığına dair bir bilgiye sahip olunamadığı da eklenir.²⁴⁸

Dârüşşifâ’nın Fatih devrinde harap olduğu ve vakıf gelirlerinin dârüşşifâ için kullanılmadığı bilinmektedir.²⁴⁹ 1768 de ise bir fermanla Şifaiye Medresesi adı verilmiş ve bir tıp medresesi olarak²⁵⁰ birinci Cihan Harbine kadar bu vazifeyi görmüştür. Birinci Cihan Harbinde askerî ambar olarak kullanılmıştır. Türbenin kapısı üzerindeki çiniler 1895 de Vali Hasan Paşa zamanında tamir niyetiyle Samsun’daki Fransız konsolosuna satılmış, hamiyetli müderrislerin ihbarı sayesinde alınarak yerlerine konulmuştur.²⁵¹

²⁴⁵ Müjgân Üçer, “Selçuklunun 800. Yıllık Sihat Yurdu Sivas Darüssıhhası (Dârüşşifâ)”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S:XXXIII, s.42.

²⁴⁶ Pişmiş toprak veya betondan yapılmış kalın su borusu, Türk Dil Kurumu, “künk”, 29/09/2019, 15:30, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cbde34d8c8f79.93119031

²⁴⁷ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, s.11.

²⁴⁸ Sarper Yılmaz, “Tıp Tarihi Perspektifinden Sivas Darüssıhhası”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S:33, Sivas, 2017, s.47.

²⁴⁹ Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas DârüşşifâVakfiyesi”, s. 15.

²⁵⁰ Gönül Cantay, “Keykavus Dârüşşifâsı”, *DİA*, C:XXV, s.354.

²⁵¹ Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, 1951, C:XI, S:IV, s.447-457,

1937-38 yılında Türk Tarih Kurumu adına yapılan kazı çalışmalarında, Sivas Dârüşşifâ'sının yanında bir medresenin mevcudiyeti iddia edilmiştir. Vakıflar adına 1972-1974 yılları arasında yapılan araştırma kazısında binanın dârüşşifâdan ibaret olduğu açıklığa kavuşmuştur.²⁵² Bu nedenle Sivas Keykavus Dârüşşifâ'sında tıp medresesi ve hastane işlevi birlikte yürütülmüştür.²⁵³ Dârüşşifâ ile ilgili son yayımlanan çalışmalarda aynı dönem yapılan dârüşşifâların bitişiğinde medreselerinin de bulunduğunu, Keykavus Dârüşşifâ'sının ise bu şekilde döneminin Dârüşşifâ örneklerinden farklı olmasının düşündürücü olduğu söylenmektedir. 2008 yılında gerçekleştirilen Selçuklu Parkı çalışmalarında da henüz bir ikizinin bulunduğunu gösteren herhangi bir verinin söz konusu olmadığı kaydedilmektedir.²⁵⁴

2.1.3. Medresenin Vakıfları

Sivas Dârüşşifâ'sının vakıfları şu gayr-i menkullerden oluşmaktadır: “Konya’da şehrin dışında bir sebze bahçesi, Konya’ya bağlı Cenne Kasabası’nın Beytekin köyünde, bitişiğinde ambarı ve ahır olan tek su gözlü değirmen, Ereğli’nin dış mahallesinde Türkmenler Çarşısı’nda birbirine bitişik 30 dükkân, Aksaray dışında oraya bağlı Mermindi diğer adıyla Rumiye köyünün sakinleri de dâhil olarak tamamı, Kayseri’ye bağlı Efkere veya Bahçeli köyü, Kayseri’ye bağlı Mançusun veya Yeşilyurt köyünün aşağısında Ergül Gölü köyüne bitişik ve bu köyden ayrılmış Efkere köyüne bağlı yedi parça tarla, Malatya’ya bağlı Saman köyü, Tokat’ın Ebigül köyü, Sivas’a bağlı Horhun ya da Düzyayla köyü, Sivas’ın Kömür köyü, Sivas’ın Kan’abad Nahiyesindeki Koymad divanının²⁵⁵ tamamı ve Sivas’ın dışındaki 78 dükkanın tamamı, sınırları tarif edilen beş köy ve yüz sekiz dükkan, sebzelik bahçe, değirmen, hara, ahırın bütün hakları.”²⁵⁶

I. İzzettin Keykavus vakfın akarlarının üç yıldan fazla kiralanmaması, ilk kira süreci sona ermeden yenisinin yapılmamasını, zalim, cimri ve güvenilmez kimselere

²⁵²Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, s.6.

²⁵³Nermin Şaman Doğan, “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu medreseleri-Dârüşşifâlardan Örnekler”, s.434.

²⁵⁴Erdal Eser, “Sivas I. İzzettin Keykavus Şifaiyesi Hakkında Bazı Yeni Görüşler”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S:XXXIII, Sivas, 2017, s.57.

²⁵⁵Bu divan Subaşı, Sandal, Donur, Koymad, Kavak, Kancı, Kızılköy, Çandar, Saşur, Bedehacı, Beğdili, Hanis, Serkler gibi bir takım köy ve mezra alanlarını ihtiva eder. Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi”, s.12.

²⁵⁶Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi”, s. 8-13.

hiçbir şey kiralanmamasını şart koşmuştur.²⁵⁷

Osmanlı döneminde Dârüşşifâ'nın vakıflarının bir kısmı çıkartılıp yerine başka vakıflar konmuştur. 982/1574 tarihli Sivas Tahrir ve Evkaf defterinde Dârüşşifânın yeni durumuna göre vakıfları ile bu vakıflardan elde edilecek yaklaşık 40.000 akçenin medrese görevlilerine (mütevelli, müderris, muîd, talebe, nazır, bevvab, türbedar, cabi, imam, müezzin, ferraş, kâtip) hangi oranda taksim edileceği gösterilmiştir.²⁵⁸

2.2.Gökmedrese (Sâhibiye Medresesi)

Gökmedrese III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, 670/1271 yılında²⁵⁹ Başvezir Sâhip Ata Fahreddin Ali²⁶⁰ tarafından yaptırılmıştır. Sâhip Atâ Fahreddin Ali'nin dönemi 1249–1279 tarihleri arasına rastlanmaktadır. Bu dönemde memleket idaresinin ağır yükünü taşımış olan Başvezir Sâhip Atâ Fahreddin Ali, Anadolu Selçuklu döneminde zekâsı, bilgisi, devlet adamlığı, serveti, hayırseverliği ile ünlenmiş ve “Ebû'l-Hayrat” olarak anılmıştır. Ünlü devlet adamı hayatı boyunca, Anadolu'nun pekçok yerinde hayır eserleri yaptırmıştır. Konya'da İnce Minareli Medrese olarak bilinen Sâhib Atâ Dârü'l-Hadis'i başta olmak üzere pekçok eserin bânisidir.²⁶¹ Bânisine ithafen Sahibiye Medresesi²⁶² diye de bilinen yapı günümüze kadar ulaşabilmiş nadir Selçuklu medreselerinden biridir.²⁶³ Çinilerinin firuze renkli olmasından dolayı Gökmedrese adıyla bilinmektedir.²⁶⁴ Bu medreseye Evliya Çelebi Kızıl medresede demektedir.²⁶⁵ Gökmedrese'nin taç kapı nişinin köşelerindeki sütüncelerin üstünde yer alan iki panodaki 'amel-i üstâd Kalüyânü'l-Konevi'

²⁵⁷ A. Süheyl Ünver, *Sivas Tıp Sitesi*, s.20.

²⁵⁸ Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi”, s. 15.; Refet Yinanç, “Kayseri ve Sivas Dârüşşifâları'nın Vakıfları”, *Belleten*, C:XLVIII, S.189-190, 1984, s.305.

²⁵⁹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, *VD*, S:XIII, Ankara, 1981, s.53.; Melek Dosay Gökdoğan, “Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri”, Ed. İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Sivas, 2006, s.206.

²⁶⁰ Vakıf sahibi A'zam Fahrüddin Ali b. El Hüseyin b. El Hac Ebi Bekr el Konevi'dir. S. Sadi Kucur, “Sivas Gök Medrese 'Sahibiye Medresesi' Vakfiyesi”, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygurluğu Sempozyumu 7-8 Ekim Bildiriler*, Konya 2009, s.338.

²⁶¹ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, Sivas Hizmet Vakfı-A. Süheyl Ünver Sanat Atölyesi- Hayat Ağacı Dergisi, Sivas, 2010, s.14.

²⁶² Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.36.

²⁶³ S. Sadi Kucur, *a.g.e.*, s.261.

²⁶⁴ Özkan Ertuğrul, “Gök Medrese”, *DİA*, C.14, İstanbul 1996, s.138.; S. Sadi Kucur, *a.g.e.*, s.261.

²⁶⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnâmesi'nden Seçmeler*, Çev. Nihal Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s.418.

ibaresinden mimarının adının Kalüyân olduğu öğrenilmektedir.²⁶⁶

24 Zilhicce 678/24 Nisan 1280 tarihli vakfiyesinin, 18 Temmuz 1329/1913'de evkaf şurasının kararı ve 13 Ramazan 1331 /12 Ağustos 1916 tarihli idare-i 'aliyye üzerine vakfiye defterine bir sureti kaydedilmiştir.²⁶⁷ Medresenin vakfiyesi 663/1264'te düzenlenmiş, 664/1265 ve 679/1280 yıllarında ekler yapılarak tek vakfiyeye dönüştürülmüştür.²⁶⁸

Sivas Gökmedrese vakfiyesi Anadolu Selçuklularda medrese eğitiminin özellikleri için olduğu kadar, vakfın kurulduğu şehir merkezi hakkında sosyal, iktisadi ve kültürel hayata dair ayrıntılı bilgiler veren nadir vakfiyelerden birisidir.²⁶⁹ Bu surete esas teşkil eden vakfiyenin muhtemelen rulo halinde olduğu, zamanla tahrip olup parçalara ayrıldığı, sonra metnin devamı gözetilmeksizin bu parçaların rastgele birbirine eklendiği ve vakfiye defterine bu karmaşık haliyle 13 Ramazan 1331 (17 Ağustos 1913) tarihli İrade-i Aliyye gereğince kaydedildiği anlaşılmaktadır.²⁷⁰

2.2.1. Mimari Yapısı

İki katlı ve açık avlulu olarak dört eyvanlı plan düzenine göre kurulan Gökmedrese'nin taç kapısı batı yönünde yer almaktadır. Medresenin cephesinde, taç kapının solunda kemeri yonca yaprağı şeklinde yapılmış üç lüleli kitâbeli çeşme bulunmaktadır. Köşelerde bulunan dayanma kuleleri iki bölüm halinde geometrik ve bitkisel kabartma motiflerle süslenmiştir.²⁷¹

Üzerindeki süslemelerle Selçuklu kapıları arasında önemli bir yere sahip olan taçkapı, medresenin en gösterişli bölümüdür. Yapıya abidevi görünüşünü veren taçkapının çoğunlukla stalaktit kavrısalı olan nişi önce yazı kuşağından oluşan bir

²⁶⁶Muhammed Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2015, C.2, S.5, s.67.

²⁶⁷Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 52.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat, Amasya'da Selçuklu ve Beylikleri Devri Vakıfları-vakfiyelere göre*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1993, s.37.

²⁶⁸Nermin Şaman Doğan, "Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu medreseleri-Dârüşşifâlardan Örnekler", s.437.

²⁶⁹678/1280 veya 680/1282 tarihli Arapça vakfiyenin bir kopyası Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 592 numaralı 100-103 sayfalarında 9. sırada kayıtlı bulunmaktadır. Nermin Şaman Doğan *a.g.m.*, s.437.

²⁷⁰S. Sadi Kucur, "Sivas Gök Medrese 'Sahibiye Medresesi' Vakfiyesi", s.337.

²⁷¹Özkan Ertuğrul, *Gökmedrese*, s.138.

sivri kemer, sonrada dikdörtgen taş işçiliğine sahip bir bordürle kuşatılmıştır.²⁷²

Yayvan kemerli kapı açıklığının iki yanındaki nişler taçkapının küçük bir benzeri şeklinde yapılmıştır. Cephe süslemesinde lotuslar, palmetler ve birbirini kesen geometrik kompozisyonlar yer alır; ayrıca hayat ağacı, nar, kuş, şahin ve hayvan başı gibi figürler dikkat çekmektedir. İki nişi çevreleyen sivri kemerin altında, ikisi de üstünde olmak üzere dört adet yuvarlak boşluk bulunmakta ve bunlar buralarda oynak halde dört adet kabara olduğunu göstermektedir. Yapının kitabesi bu yuvarlak boşlukların üzerinde yer almaktadır. Taçkapıyı üç taraftan çeviren ve dikdörtgen bordürü teşkil eden beş sıra friz geometrik ve bitkisel motifler süslemektedir.²⁷³

Cephede taçkapı üzerine inşa edilen iki minare, tabana kadar inen taçkapı ile bütünleşen süslemeli kaideleriyle tam bir simetrik uyum içindedir. Yivli olan minarelerin yivlerinin arası, birkaç santimetre çapındaki yarım daire şeklinde frize renkli sırlı tuğlaların üst üste sıralanmasıyla meydana getirilen kaval silmelerle ayrılmıştır. Ayrıca minareler üzerine yine frize çinilerle zikzak motifli süslemeler yapılmıştır. Minarelerin kaideleri üzerinde sırayla üstten aşağı, tuğladan yapılan evreni temsil ettiği düşünülen daire şeklinde bir motif, onun altında bitkisel bir süsleme, sonra bir kitabe ve kitabenin altında altıgen çerçeve içinde yine birer kitabe bulunmaktadır. Hayat ağacı üzerinde şahin veya kartal gibi görünen çift başlı bir yırtıcı kuş resmedilmiştir; ayrıca hayat ağacı üzerinde bazı kuş tasvirleri ve meyvelerden nar görülmektedir. Medresenin yayvan kemerli kapısının sol tarafında, bir yaprak üzerine sıralanmış çeşitli hayvan başlarından oluşan bir süsleme bulunmakta ve hayvan başlarının burç sembolleri olduğu düşünülmektedir.²⁷⁴ Bu hayvanların bir kısmı Türklerin on iki hayvanlı takvimlerinde de bulunmaktadır.²⁷⁵

Medresenin taçkapısındaki inşa kitabesi, üç bölümden oluşur. Taçkapının sağdaki nişin üzerinden başlayarak kapının üstüne ve oradan da soldaki nişin üzerine geçerek son bulur. Selçuklu sülüsü ile nakşedilmiş Arapça kitabesinin tercümesi şu şekildedir:

²⁷²Özkan Ertuğrul, *Gökmedrese*, s.138.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.10, Sivas 2006, s.152.

²⁷³ Özkan Ertuğrul, *Gökmedrese*, s.138.

²⁷⁴ Özkan Ertuğrul, “Gökmedrese”, s.139.

²⁷⁵ Muhammed Kemalöğlü, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, C:II, S:V, s.67.

“Bu kutsal medresenin yapılmasını ulu sultan, yüce şahlar şahı, din ve dünyanın yardımcısı Gıyasü’-d-dünya ve’-d-din Kılıç Asran’ın oğlu Keyhüsrev döneminde -Allah devletini daim etsin- ulu sahip, büyük devlet adamı, hayır ve hasenat sahibi, din ve devletin iftiharî Hüseyin oğlu Ali –Allah sonunu hayır etsin- Muharrem’in ilk günlerinde emretti 670 H(1271 M.)”²⁷⁶

Taç kapının dış kısmının etrafındaki kemerin çevresinde Kur’anı Kerim’in Bakara sûresinin 285 ve 286. ayetleri (Âmene’r Rasûlü) taşa nakşedilmiştir. Bu ayetlerin anlamı şöyledir:

“Peygamber, kendisine Rabbinden indirilene iman etti, mü’minlerde. Hepsi Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine ‘Peygamberlerinden hiçbirinin arasında ayırım yapmayız’ diye iman ettiler ve şöyle dediler. İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz mağfiretini dileriz; dönüşümüz ancak sanadır.”²⁷⁷

Taçkapının en üstünde cepheye rastlayan kısımda bir satır olarak yer alan Arapça kitabenin anlamı şöyledir:

“Ulu sultan, yüce şehinşah, dünya ve dinin yardımcısı Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev’in –Allah saltanatını daim kılsın- devleti zamanında yapılmıştır.”²⁷⁸

Taçkapının iki yan kısımlarında girişe göre sağda:

“Amile üstad” sol tarafta ise “Kâlûyane’l-Konevî” ifadeli bulunmakta ve eserin mimarını “Konyalı üstad Kâlûyân yaptı” olarak belirtmektedir.²⁷⁹

Taçkapının güney tarafındaki pencere üzerinde bulunan kitabe:

“Yerlerin en faziletlisi câmileridir.”²⁸⁰ افضل البقاع المساجد

Güneydeki (girişe göre sağdaki) minare kaidesinin güney çıkıntısındaki yüzeyden başlamak üzere sekizgenler içinde ve her minare kaidesinde iki parça olmak üzere dört parça halinde Kalem sûresinin son iki ayeti²⁸¹ mermere nakşedilmiştir. Anlamı şöyledir:

“O inkârcılar Kur’an’ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklermiş gibi

²⁷⁶ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.28.

²⁷⁷ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.28.

²⁷⁸ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.28.

²⁷⁹ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.28.

²⁸⁰ Müslim, *Sahih*, Çev. Hanifi Akın, Polen Yayınları, İstanbul 2008, s.278; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.152. ;Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.28.

²⁸¹ Kalem sûresi 68/51-52.

bakarlar. ‘Şüphe yok o bir delidir!’ derler. Oysa Kur’an âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir.”²⁸²

Taçkapının yivli yan nişlerinde mukarnas sırası altında, sonsuzdan gelip sonsuza giden bir kuşak üzerinde yüksek kabartma olarak mermere “Allah Lafzu’l-Celâli” işlenmiştir. Okunuşu şöyledir:

“Lehû Allah Allah Allah Allah Lehû”“Lehû’lar hem Allah lafzının sonundaki iki harftir hem de ‘O’nundur’ ‘O’na aittir’ anlamına gelir.”²⁸³

Taçkapı güney ve kuzey yan yüzlerindeki gri mermerli bezeme yüzeyinde bulunan her iki dikdörtgen panoda aynı kitabe yer alır. Örgülü nesih yazı ile dekoratif bu hat şöyle okunmuştur:

“Lillah lillah lillah lillah” altında ise “el mülkü bi-iznihi” (Mülk Allah’ın izniyledir) yazılıdır.²⁸⁴

Güneydeki minare kaidesinin en üstünde ve aynı şekilde kuzeydeki minarenin de aynı yükseklikte devamı olarak, anlamı şöyle olan kudsî hadis yer alır:

قل النبي عليه السلام خيرا خيرا عن الله جل جلاله اني ادفع عن السخي عذاب القبر وشدة القيامة هو يصبح و يمسي معفور له الذنوب

“Ben cömert olan kişiden kabir azabını ve kıyametin zorluklarını def ederim. O kişi sabah akşam günahlarından arındırılır.”²⁸⁵

Medrese girişinin sağında mescit odası kapısı üzerinde Cin sûresinin 18. ayeti yazılıdır. Anlamı şöyledir:

“Şüphesiz mescidler Allah’ındır; o halde (oralarda) Allah’la beraber hiç kimseye ibadet etmeyin.”²⁸⁶

Girişin solundaki Dârü’t-Tedris/Dârü’l-Kurrâ (dershane) kapısının üzerinde bulunan kitabenin anlamı şöyledir:

²⁸² Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, C.5, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, s.438.

²⁸³ Müjgân Üçer, Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri, s.29.

²⁸⁴ Müjgân Üçer, Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri, s.29.

²⁸⁵ Müjgân Üçer, Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri, s.29.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.154.

²⁸⁶ Müjgân Üçer, Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri, s.29.

أفضل عبادة أمتي قراءة القرآن²⁸⁷. ”*Ümmetimin en hayırlı ibadeti Kur’an okumaktır.*”

Dershanenin iç avluya bakan penceresi üzerinde yer alan kitabenin anlamı şöyledir:

أفضل العبادة الفقه²⁸⁸. ”*İbadetlerin en faziletlisi fıkıhtır.*”

Girişin sağındaki mescidin iç avluya bakan penceresi üzerinde önceki kitabenin devamı niteliğinde şu kitabe mevcuttur:

وأفضل الدين الورع²⁸⁹. ”*En iyi dindarlık şüpheli şeylerden sakınmaktır.*”

Bir kısmı medresenin kible yönündeki ikinci kapının üzerinde, bir kısmı da üçüncü kapı üzerinde celî hat ile yazılmış ve Hz. Ali’ye ait olduğu belirtilen şu kitabe yer almaktadır:

من كلام أمير المؤمنين علي كرم الله وجهه أزكي المال ما اشتريت به الآخرة

”*Mü’minlerin emiri Ali’nin sözündendir. -Allah onun yüzünü ağartsın- Malın en temizini kendisiyle ahireti satın aldığı maldır.*”²⁹⁰

Dördüncü oda kapısı üzerinde bulunan kitabenin anlamı şöyledir:

أقرب الناس من الأنبياء أعلمهم بما أمروا به

”*Peygamberlere en yakın insanlar, onlara nelerin emredildiğini bilenlerdir.*”²⁹¹

Beşinci oda kapısı üzerinde yazılı ifadenin anlamı şu şekildedir:

أشرف العلم ما ظهر في الجوارح و الأركان

”*İlmin en üstünü, insanın uzuvlarında ve davranışlarında tezahür eden ilimdir.*”²⁹²

Altıncı oda kapısı üzerinde yer alan kitabe de ise şu söz yer almaktadır:

أوضع العلم ما وقف علي اللسان

²⁸⁷ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.29.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.154.

²⁸⁸ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.29.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.154.

²⁸⁹ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.29.

²⁹⁰ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.156.

²⁹¹ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.156.

²⁹² Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.156.

“İlmin en düşüğü, dilde kalan (yani amele yansımayan) ilimdir.”²⁹³

Yedinci oda kapısı üzerindeki kitabede şu ifadeler yazılıdır:

أفضل الشرف بذل الاحسان

“Şerefın en üstünü iyiliğı çok yapmaktır.”²⁹⁴

Bir kısmı medresenin orta avlusu doğu tarafında ana eyvanın sağındaki giriş üzerinde, bir kısmı da diğer kapı üzerinde olmak üzere bulunan ifadenin anlamı şöyledir:

علي كل باب من ابواب الجنة مكتوب لا اله الا الله محمد رسول الله

“Cennetin kapılarının her biri üzerinde ‘Allah’tan başka ilah yoktur. Muhammed O’nun elçisidir.’ yazılmıştır.”²⁹⁵

Kuzey yöndeki birinci oda kapısı üzerindeki kitabenin anlamı:

من اشتاق الي الجنة سارع الي الخيرات

“Kim ki cenneti arzuluyorsa hayra koşar.”²⁹⁶

Bir kısmı kuzey taraftaki oda penceresinin üzerinde bir kısmı da kuzey taraftaki kapının üzerinde şu kitabe vardır:

قال النبي صلي الله عليه و سلم من يرد الله به خيرا يفقهه في الدين

“Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: Allah kime hayır isterse, onu dinde fakih kılar.”²⁹⁷ Bu kitabede geçen hadisin, vakfiyesinde kayıtlı olduğu üzere, fıkıh ağırlıklı eğitim yapan bir medrese olduğunu desteklemektedir.²⁹⁸

Medresenin kuzey tarafında bulunan diğer bir pencere üzerinde mevcut kitabedeki hadisin anlamı şöyledir:

لا يشبع عالم من علم حتي يكون منتهاه الجنة

“Cennete girinceye kadar hiçbir âlim ilime doymaz.” Bu kitabenin baş tarafında bir noksanlık olduğunu belirten Sami Şahin, kaynaklarda geçtiğı şekilde olması gereken ifadeyi yerleştiren eksik yerin tamamlandığında anlam bütünlüğüne

²⁹³ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.152.

²⁹⁴ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.157.

²⁹⁵ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.157.

²⁹⁶ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.30.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.157.

²⁹⁷ Buhari, *Sahih*, Çev. Abdullah Durmuş, Polen Yayınları, İstanbul 2008, s.98.; Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.158.

²⁹⁸ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.

ulaştığını, ayrıca noksan parçanın bir sonraki pencere üzerinde bulunan kitabenin sonuna yanlışlıkla yerleştirildiğini tespit etmiş; sona yerleştirilen bu parçanın kitabe başı olduğunu ve bu hususun şeklinden de anlaşıldığını belirtmiştir.²⁹⁹

Medresenin kuzeydeki beşinci orta kapı üzerindeki kitabede, kaynaklarda bazı küçük kelime farklılıkları olan şu hadis bulunmaktadır:

من سئل عن علم يعلمه فكتمه ألجم بلجا [م من النار]

“Kime bir şey sorulur da onu gizlerse, ağzına ateşten bir gem vurulur.”³⁰⁰

Kuzeydeki altıncı oda kapısı üzerinde bulunan kitabenin anlamı şöyledir:

الأنبياء قادة و الفقهاء سادة و مجالستهم زيادة

“Peygamberler önder, fıkıh bilginleri (fakihler) efendi (şerefli) ve onlarla oturup kalkmak ise bir kazançtır.” (Onların meclisleri ilmi artırır.)³⁰¹

Medresenin ana eyvanı yıkılınca, üzerindeki kitabelerle karışık olarak ve yıkıntılarla örülen duvarda bulunan (halen yapılan onarımda yerine konulacak olan), mermere nakşedilmiş sülüs hatla yazılmış iki satırlık Arapça kitabenin anlamı şöyledir:

“Bu kutlu medresenin yapılmasını Allah’a yaklaşmak için, başvezir, ulu düstur, Arap ve Acemin efendisi, cömertliğin temeli, üstün gelen devletin kıvveti, milletin düzenleyicisi, hayırların, taatların ve iyiliklerin babası, devletin ve dinin övünç vesilesi Ali Hüseyin –Allah onun soyunu güzel kulsın- 670 yılı Muharreminde (Ağustos-Eylül 1271 tarihinde) emretti.”³⁰²

Bu kitabenin altında yer alan diğer kitabenin ise anlamı şu şekildedir:

“Ey Allah’ım, ulu sultan, yüce hakan, Arap ve Acemlerin efendisi, dünyada Allah’ın gölgesi olan kulun ve halifene yardım et ve onu güçlendir! Allah’ım O’nun devlet ve saltanatını kıyamete kadar sürekli kıl.”³⁰³

Gökmedrese’nin mescid kubbesinin on altıgen kasnaktan sonra yarım küre kubbe eteğine çini mozaikle çepeçevre üç hadis yazılmıştır:

²⁹⁹ Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.158-159.

³⁰⁰ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.159.

³⁰¹ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.160.

³⁰² Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.

³⁰³ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafız, *Sivas Şehri*, Haz. Recep Toparlı, Sivas 2015, s.136.

قال النبي صلوات الرحمن عليه من علق في المسجد قنديلا كتب الله له بكل قطرة دهن عشر حسنات و
حط عنه عشر سيئات و رفع له عشر درجات و اعطى الله تعالى بكل من يصلي في ذلك السجد بضوئه نورا
في حياته و نورا في مماته و نورا في قبره و نور اذا بعث من قبره حتي يدخله الله تعالى الجنة

Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “*Kim camiye bir kandil asarsa Allah her bir yağ damlası için ona on iyilik yazar, ondan on kötülük (günah) giderir ve (onu) on derece yüceltir. Allah Teâla, kandilin ışığıyla bu camide namaz kılan her kişiye cennete girene kadar hayatında bir nur, ölümünde bir nur, kabrinde bir nur ve kabrinden dirilttiğinde bir nur verir.*”³⁰⁴

Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

قال النبي صلي الله عليه و سلم من بنى لله تعالى مسجدا كمفحص قطة بنى الله تعالى له بيتا في الجنة
صدق رسول الله

“*Kim Allah Teâla için bülbülyuvası kadar cami yaparsa Allah Teâla da ona cennette bir ev yapar.*”³⁰⁵

Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

قال النبي عليه السلام لو علم المصلي لمن يناجي لما التفت لا يمينا ولا صدق رسول الله

“*Namaz kılan kişi kime yakardığını bilseydi, ne sağa ne de sola dönerdi.*”
yazar.³⁰⁶

Taçkapının açıldığı giriş eyvanı yıldız tonoz örtülüdür. Bu eyvanın iki yanında bulunan kapılardan sağdakiyle mescide, soldakiyle Dârü'l-Kurrâ'ya geçilir. Mescid Dârü'-Kurrâ'dan daha büyük olup her iki mekân da kubbeli ve pencerelidir. Mescidin kubbesine Türk üçgenleriyle geçiş sağlanmış ve minarenin merdivenlerine de bu odalardan çıkılmaktadır. Bu mekânların yanlarına rastlayan cephe kısmının iki köşesinde dikdörtgen iki salon bulunmaktadır. 14.50x24.25m. ölçülerinde ki havuzlu avlunun iki yanında, çeşitli başlıkların kullanıldığı değişik cinsten sütunlara oturan iki revak yer almakta ve bu revaklara cephenin köşelerindeki salonlardan başka iki

³⁰⁴ Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.160.

³⁰⁵ Müslim, *Sahih*, s.229.; Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.160.

³⁰⁶ Buhari, *Sahih*, s.272.; Müjgân Üçer, *Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri*, s.31.; Sami Şahin, “Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri”, s.160-161.

yan eyvanlarla onların iki yanında yer alan altışar oda açılmaktadır, bu odalardan sağ diptekiler diğerlerinden daha büyüktür. Girişin karşısındaki büyük eyvanın (yazlık dersane) yanlarında ise doğrudan avluya açılan ve medresenin en büyük kapalı mekânlarını oluşturan iki salon (kışlık dersaneler) yer almaktadır; sağdaki daha büyüktür. 1239 /1824 tarihli bir onarım kitabesi bulunan medrese 1904 Sivas Valisi Akif Paşa'nın himmetiyle yeni bir tamir görmüştür.³⁰⁷ Bakımsız durumda kapalı tutulan yapının ahşap kapısı son zamanlarda kaldırılıp yerine demir bir şebeke yerleştirilmiştir. Eski kaynaklarda avlu çevresinde iki kat üzerine 24 molla odasının bulunduğu bildirilen bina 1934-1967 yılları arasında müze olarak kullanılmıştır.³⁰⁸ Mescid medrese içinde girişin sağındadır ve bu sebeple ayrı kitabesi yoktur.³⁰⁹

Dârüzziyâfe'nin binası günümüze ulaşmamıştır. Ancak vakfiyedeki 'medrese yanında' ifadesinden hareketle, medrese etrafında yapılacak kazı ile bu önemli müessesenin kalıntlarına ulaşmak mümkün olabilir.³¹⁰ Dârüzziyâfe'de medresede bulunan müderris, talebe ve personele yemek yapılırdı. Bunun dışında her gün pişirilen en yağlı koyun, bulunmazsa keçi veya sığır etinden 1'er ukıyye (81.4gr) et ile 2 ukıyye temiz ve pişkin pideden, oraya gelen Seyyid'lerden, Alevî'lerden, sülehâdan ve dağıtma zamanı hazır bulunan 30 kadar fakir kimselere de yemek verilirdi.³¹¹ Ayrıca ilim adamları da burada misafir edilirdi.³¹² Fakir ve miskinlerin odun vesair ihtiyaçları karşılanırdı.³¹³ Evliya Çelebi'nin bu ifadeleri medresenin vakıf şartlarına uygun olarak asırlar boyunca işlediğini göstermektedir.³¹⁴ Dârüzziyâfe'de günümüzde aşevlerinin üstlendiği sosyal dayanışmanın belki de ilk düzenli uygulamalarından birini yerine getirmektedir.³¹⁵

İki kat olan medresenin yazın üst, kışın alt katında oturuluyordu. Evliya Çelebi "Diyar-ı İslam'da emsaline rastlanmayan medresenin kale kapısı gibi büyük bir kapısı olduğunu, dersaneleri ve talebelerine mahsus olan odalarının olduğunu

³⁰⁷ Osman Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", s.453.

³⁰⁸ Özkan Ertuğrul, "Gökmedrese", s.139.

³⁰⁹ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.17-18.

³¹⁰ S. Sadi Kucur, "Sivas Gök Medrese 'Sahibiye Medresesi' Vakfiyesi", s.339.

³¹¹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.53-54.

³¹² Osman Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", s.453.

³¹³ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.54-55.

³¹⁴ Osman Turan, "Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", s.453.

³¹⁵ S. Sadi Kucur, "Sivas Gök Medrese 'Sahibiye Medresesi' Vakfiyesi", s.339.

söyler.”³¹⁶ Vakfiyeye göre medresenin içinde bir mescid, bir kütüphane ve bir de Dârüzziyâfe vardır.³¹⁷

Vakfiyede şehirdeki gelir vakıfları verilirken kapılar, buldukları mahalle, çarşı veya pazarlar ile etrafındaki binalar veya arazilerde zikredilmektedir. Adı geçen 4 kapıdan Sultan kapısı muhtemelen saray kapısı veya sarayında bulunduğu iç kaleden, sultanın girip çıktığı kapı olmalıdır. Medresenin karşısındaki kale kapısı ise Yukarı Kale'nin (iç kale) girişidir. Güney- batıdaki Kayseriye ile kuzeydeki Tokat kapıları ise şehir dışına giden yolların çıkışlarında bulunan ve gittiği istikametle adıyla anılan kapılardandır.³¹⁸

2.2.2. Medresenin Vakıfları

Gökmedrese vakfiyesinde gelir vakıfları ayrıntılarıyla verilmiştir. Bunlar; “Sivas’ın içinde Çarşı Kapısı yanındaki bostanın tamamı, Sivas’ın dışında Kayseriye Kapısı’nda (Mosse) arzından hisseli kısmın tamamı, Sivas haricinde Hoca İshak bahçesi namındaki bahçenin tamamı, Sivas’ın içinde Kamnatyan mahallesinde Ahter-i namıyla maruf evin tamamı, Sivas’ın dışında Subaşı Medresesi arkasında bir kıta arzın tamamı, Sivas’ın içinde Bakkallar Çarşısındaki ekmekçi dükkânının tamamı, Sivas’ın içinde Kasaplar Çarşısında kâin kasap dükkanının tamamı, yine Kasaplar Çarşısında 1 dükkanın yarısı ve 2 dükkanın tamamı, Sivas içinde Attarlar Çarşısında Attarlar Mescidi yakınındaki bitişik 3 adet dükkanın tamamı, yine Attarlar yakınındaki dükkânın tamamı, Sivas’ın içinde 10 adet dükkânın tamamı,³¹⁹ Sivas’ın içinde 2 hamam (1’i kadın ve erkekler için çift olan Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev’in vakfettiği zikredilen Şahne Hamamı),³²⁰ Sivas’ın içinde Bahae'd-dîn Ezferdâd mahallesinde Buğday pazarında bitişik, 3 Havasıb’ın(?) tamamı, Sivas’ın içinde Kassarlar (Çırpıcılar) Çarşısı’nda birbirine bitişik 2 dükkanın tamamı, Sivas’ın içinde bir tarafı Sultan Kapısı’ndaki kale suru ve üç tarafı yol ile mahdut yerin 1/10’ünün tamamı, Sivas’ın içinde Hurhuruf (?) mahallesinde kâin evin tamamı, Sivas’ın içinde Semerkandî namı ile maruf Tabgâh (kilimhâne) dükkanının

³¹⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi’nden Seçmeler*, Çev. Nihal Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s.418.

³¹⁷ Evliya Çelebi, *a.g.m.*, s.453.

³¹⁸ S. Sadi Kucur, “Sivas Gök Medrese ‘Sahibiye Medresesi’ Vakfiyesi”, s.344.

³¹⁹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.54.

³²⁰ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.55.

tamamı, Sivas'ın İçinde Hoca Zeki mahallesinde kâin Tabgâh dükkanının tamamı, Sivas'ın içinde Hurhuruf mahallesinde 1 adet evin tamamı, Sivas'ın İçinde Celâl Husrev mahallesinde iki tarafı ev ve üzerinde 4 hücrenin tamamı, Mezkûr medrese yakınında kâin evin tamamı, Sivas'ta Mezkûr medrese yakınında bir evin tamamı, Aşçılar Çarşısı'nda kâin dükkanın tamamı,³²¹ Sivas'ta merhum Hacı Hasan'dan satın alınan evin, bahçenin ve kârhânenin (imalathane) tamamı, Artarlar Çarşısı'nda bitişik iki hâsibin tamamı, Sivas'ta mezkûr medrese yakınında bir adet dükkanın tamamı, Sivas'ta Koyun Pazarı'nda 4 dükkan ve 13 hücreden aslı 12 hisseden 7 hissenin tamamı(13'ünün 7/12'si), Sivas'ta Tokat kapusunda kâin ma'sara'nın (yağhâne) tamamı, Sivas'ta 13 hücreyi müstemil ve Muhyi'd-dîn Yahya bin Hurrem Şah'ın İsmi ile maruf ve tahdidden müstağni Ermanhânenin (otel-pansiyon) tamamı, Naibler ve Emirlerin büyüğü ve fetva İşlerinin hamili, Celâlü'd-dîn Mahmud bin Emir-i Hac milkine muttasıl ekmekçi dükkânının tamamı, Hamamcı Ali'nin kızının mülkü tarafında bir kıt'a yerin tamamı, Sivas'ın İçinde Babae'd-din defterdar mahallesinde birbirine bitişik 2 dükkân, 300 baş koyunun tamamı, Emir Nasrüd-dîn Behramşah'tan, Emir Nûrü'd-dîn Hamza Bey'den ve Fahrü'd-dîn Subaşı'nın zevcesinden satın aldığı emlakın tamamı, Koyun Pazarı'nda kâin ve dört tarafı isfahanlı Kerimü'd-dîn, Sudûre vereseşi, Siraceddin Kôr Kerif ile mahdut bostanın tamamı, Dar-ı Ziyafet için seneden seneye lâzım olan eşyanın tamamı, Divriği şehrine tâbi Lakarcı denen köyün tamamı, Sivas'a bağlı Hubut karyesi namı ile mâruf tahditten müstağni köyün tamamı, Dutlu şehrine bağlı Rum beldelerinden biri Kasrik karyesi namı ile mâruf ve tahditten müstağni köyün tamamı, Sivas'a bağlı Zara köyü yakınında kâin Ekizman köyünün tamamı, Mahnok köyü yakınında kâin ve tah ditten müstağni Kürt köyünün tamamı, Nusredü'd-dîn'den satın aldığı Mahmudî Hacıp köyünün tamamı, Merzifon'da Divane eylemelik (?) ve Kökhal köylerinin tamamı, Ekodefteros (veya Ekutfetros (?) diye okunabilen) köyünün ve bu köye müteallik arazi ve değirmenin tamamı, Dodurga köyü yakınında kain Dakın (Defin ?) çiftliği namı ile maruf çiftliğin tamamı,³²² birçok odaları ve bitişik 9 adet hasibi müstemil han'ın tamamı, Attalar sokağında bitişik 6 adet dükkanın tamamı,

³²¹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.56.

³²² Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.57.

Demirciler Çarşısı'nda 7 adet dükkanın tamamı, Harartın Çarşısında 1 adet dükkanın tamamı, Sivas'ta belediyeye ait 13 dükkânın yakınında dört adet dükkânın tamamı, Belediye dükkânı yakınında diğer bir dükkânın tamamı, Sivas'ta Karaca mahallesinde kâin birbirine bitişik oduncu dükkânı, demirciler odası ve.... odasının tamamı, üstünde Subaşı Medresesi Vakfı dükkanları bulunan yerin ve evlerin tamamı, Sivas'ta Karaca mahallesinde Samuran (kürkçü) dükkanının tamamı, Sivas'ta Karaca mahallesinde diğer kasap dükkânının tamamı, Belvar'da Akkâllar (?) Çarşısında 3 adet dükkânın tamamı, Sivas'ta Sultan Çarşısı'nda 4 adet dükkânın tamamı, Sivas haricinde kâin ve hududu beyandan müstağni otluk yerin tamamı, Keyluk mahallesinde Tabgâh dükkanının, bir evin ve bir arsanın tamamı, Merhum Hacı Hasan Beduz Mukab (?) ismi ile maruf bir bahçe ve bir evin tamamı, Sivas'ta Koyun Pazarı yakınında bir oda, bir yer, ahır ve bir çevrilmiş yerin tamamı, Sivas haricinde kâin, Zeynü'd-dîn Firasi'den satın aldığı tahditten müstağni iki parça yerin tamamı, Sivas'ta Mebkale (baklalık) nin tamamı, Medrese-i Mübâreke mahallesinde 1 evin tamamı, Subaşı mahallesinde kâin evin tamamı, Subaşı Medresesi mahallesinde 4 adet hisseli dükkan yerinin yarısının tamamı, Sivas'ta Saman harman adlı köyünün tamamı, Sivas'ta Köförtigos mahallesinde kâin bir evin tamamı, mezkûr mahallede 1 ahırın tamamı,³²³ Sivas haricinde kâin tahditten müstağni ve ziraata elverişli bir parça yerin tamamı, Erfil'den (Ermeni'de okunabilir) satın aldığı mülkün, aslı 12 sehimden, 7 sehimin tamamı, Sivas'ta Attarlar Çarşısında bir bab dükkanın tamamı, Haremeyn Çarşısı'nda 2 dükkanın tamamı, Eski Han nâmı ile maruf hanın tamamı, Sivas'ta Bıçakçılar Çarşısı'nda kâin bitişik sekiz adet dükkânın tamamı, Sivas haricinde bir ev İçinde İki gözü müstemil Bekir ve Berrü'd-din nâm kimselerin adlarıyla maruf ev ve iki taşlı değirmenin tamamı, Sivas haricinde Kızılca Köy mevkiinde bulunan bir parça bataklık yerin tamamı, Kayseriye yolunda (caddesinde) iki kıta yerin tamamı ve ayrıca medrese dışında “Dârüzziyâfe” adı verilen birde imaret vakfedilmiştir.”³²⁴

Talebeler medresede ücretsiz olarak barındıkları gibi yemek ihtiyaçları da

³²³ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.58.

³²⁴ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.59.; S. Sadi Kucur, “Sivas Gök Medrese ‘Sahibiye Medresesi’ Vakfiyesi” s.340-341.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.37.

aynı vakfın bünyesindeki veya civardaki bir başka vakfa bağlı olan imarettten temin ederlerdi. İmâretin sağladığı hizmetten talebelerle birlikte diğer personelde istifade ederdi.³²⁵ Vakfiyede belirtildiğine göre; Müderrise, talebelere (fukaha), mu'îdlere, nakibe ve medresedeki diğer ilgililere Ramazan ayı, iki bayram, Regaib ve Berat gecelerinde koyun kesilerek mükemmel bir iftar ziyafeti verilecektir. Ramazanın Cuma gecelerinde ise ballı kadayıf alınması istenmektedir. Mütevelli, müşrif ve müderris bayramlarda medrese avlusunda sofraya bezi açtırıp döşeterek, kâfi miktarda beyaz yumuşak ekmek(pide), yemek ve safranlı taze pirinç (zerde) dağıtılacaktır. Müderris, 2 muîd, talebeler, nakib ve diğer personelden dileyenler hazır bulunacaktır. Huzur içinde yiyilip sofraya kaldırıldıktan sonra nakib sultana, emirlere, vakıfa ve evladına, ecdadına ve diğer Müslümanlara dua edip cemaatte “âmin” denilecektir.³²⁶

2.3.Çifte Minareli Medrese

Çifte Minareli Medrese şehrin merkezinde Sivas Dârüşşifâsı'nın karşısında yer almaktadır. Taçkapı üzerindeki Arapça³²⁷ ve celi hatla yazılan kitabesinden 670/1271-72 tarihinde İlhanlı Veziri Şemseddin Cüveynî tarafından yaptırıldığı öğrenilmektedir. İnşa kitabedeki mimar adı okunamamakla beraber araştırmacılar bu kişinin Külük b. Abdullah olduğu kabul söylemektedirler.³²⁸

Çifte Minareli Medrese, bânisinden dolayı Vezir Şemseddin Medresesi ve halk arasında Dârü'l-Hadis olarak da bilinmektedir.³²⁹ Dârü'l-Hadis'ler hadis okutulan medreselerdir. Selçuklu devletinde ilk olarak Halep Atabegi Mahmud Nûreddin Zengi (1146-1174) tarafından en-Nûriye el-Medresetül-Kamiliyye (1225) adında açılmıştır. İkinci olarak da Musul'da açılmıştır. Anadolu Selçuklular döneminde ise ilk Dârü'l-Hadîs meşhur devlet adamı Vezir Sâhip Ata Fahreddin Ali tarafından Konya'da İnce Minareli Dârü'l-Hadis medresesi yaptırılmıştır. İkinci Dârü'l-Hadîs ise İlhanlı veziri Şemseddin Cüveynî tarafından Sivas'ta tesis edilen

³²⁵ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.53.; Veli Sırım, “Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, C:VII, S:XXXI, s.399.

³²⁶ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.55-56.; S. Sadi Kucur, “Sivas Gök Medrese ‘Sahibiye Medresesi’ Vakfiyesi”, s.339.

³²⁷ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S:XXIX, Sivas, 2015, s.30.

³²⁸ Özkan Ertuğrul, “Çifte Minareli Medrese”, *DİA*, C.8, s.312.; Melek Dosay Gökdoğan, “Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri”, s.206.; Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.30.

³²⁹ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, Sivas 2005, s.127-128.

Çifte Minareli Dârü'l-Hadis'tir.³³⁰ Bu medresede III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanına aittir.³³¹ Vakfiyesi günümüze ulaşmamakla birlikte kitabenin bir örneği Sivas ve Divriği Korpusu'nda vardır.³³²

2.3.1. Medresenin Bânisi

Medresenin bânisi İlhanlı imparatorluğunun veziri Şemseddin Cüveynî, ünlü devlet adamı ve tarihçi Alâeddin Atâ Melik Cüveynî'nin kardeşidir. İlhanlılar döneminin güçlü devlet adamlarından biridir.³³³ Hülâgû tarafından 661/1263'te Sâhib-i Dîvânlığına³³⁴ getirilmiştir. Abaka Han döneminde de bu görevine devam eden Cüveynî ülkeyi başarıyla yönetmiştir. 683/1284 yılında öldürülmüştür.³³⁵

Aksarayî *Tezkire*'sinde³³⁶ bu kişinin âlim, fazıl, olgun bir kişi olduğunu, farklı ilim dallarında çok iyi yetiştiğini, Şemseddin Cüveynî'nin işleri yönetmek için bütün erdemleri kendinde toplayan, latif, belagat sahibi, bir devlet adamı olduğunu, otuz yıllık memuriyet hayatında daima hayır isteyen bir yol izlediğini, verdiği emirlerin bütün Selçuklu ülkesinde geçerli ve etkili olduğu³³⁷ iyi bir yönetici olduğunu ifade etmektedir. Vezirlik yaptığı süre boyunca insanların isteklerine karşı duyarlı olmuş, adaletli bir vergi sistemi uygulamış ve ülkede kanun üstünlüğünü sağlamıştır. İdareciliğinin yanısıra din, ilim ve sanat ehlini korumada gösterdiği hassasiyet ve varlığının büyük bir bölümünü bu yolda harcamasıyla da ün yapmıştır. Bu meziyetinden ötürü Sa'dî-Şîrâzî ve Hümâm-i Tebrîzî gibi şairler ona methiyeler yazmış, Nasîrüddîn-i Tûsî, Fahreddîn-i Irâkî ve Safiyyüddin el-Urmevî de yazdıkları eserleri ona sunmuşlardır.³³⁸

2.3.2. Mimari Yapısı

Günümüze yalnız doğu cephesi, yani taçkapının bulunduğu 37.54 m.lik ön yüzü gelebilmiş olan Çifte Minareli Medrese'nin arkasında farklı ölçülere sahip üç

³³⁰ Muhammed Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)", C:II, S:V, s.67.

³³¹ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 129.

³³² Müjgân Üçer, "Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare", s.30.

³³³ Münir Atalar, Sibel Kavaklı, "Sivas'ın İlk Valilerinden Şemseddin Muhammed b. Muhammed Cüveynî (ö.683/1284)", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri 29 Eylül-1 Ekim 2005*, Sivas, 2006, s.204.

³³⁴ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 130.

³³⁵ Tahsin Yazıcı, "Cüveynî Şemseddin", *DİA*, C.8, İstanbul, 1993, s.144.; İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 129-131.

³³⁶ Kerîmüddin Aksarâyî'nin *Tezkire-i Aksarâyî* adlı eseri. İsmail Aka, "Aksarâyî Kerîmüddin", *DİA*, C.2, İstanbul 1989, s.293.

³³⁷ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.131.

³³⁸ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.130.; Tahsin Yazıcı, *a.g.e.*, s.145-146.

beşik tonozlu odanın dışında ayakta kalmış başka bir mimarî elemanı bulunmamaktadır.³³⁹ Taçkapı yüksekliği; 15.20 m. ve taçkapı genişliği; 12.27 m. ile Anadolu'daki en yüksek taçkapıya sahip olan Çifte Minareli Medrese, mimarisi ve taş işçiliği bakımından şaheser bir örnektir.³⁴⁰ Binanın doğuya yani sokak tarafına rastlayan kısmı yanlarının onarımından dolayı korunamamıştır. İç kısımları ise bakımsızlıktan dolayı yarım yüz yıl önce yıkılmıştır.³⁴¹

Medrese kapısının sağ ve solunda, binanın duvarlarında süslü hücreler görülmektedir. Celi hatla yazılan kitabe kuşağı kapının sağ tarafındaki hücrenin üstünden başlar, oradan ortaya yani asıl kapının üstüne, oradan da sol taraftaki hücrenin üstüne geçerek son bulur.³⁴² Kitabesinde:

امر بعمارة هذه المدرسة الصاحب الا عظم
ملك ملوك الوزراء فى العالم شمس الدنيا و الدين محمد بن محمد بن محم
الديوان خلد الله دولته في سنة سبعين وستمايه

*“Bu medresenin yapılmasını başvekil dünyadaki vezirlerin meliklerin meliği, din ve dünyanın güneşi Muhammed b. Muhammed b. Muhammed Sahibü'd divan – Allah devletini sürekli kılsın- 670 yılında emretti.” yazmaktadır.*³⁴³

Medresenin giriş kapısı (cümle kapısı) oldukça süslüdür. Taçkapının üstünde ve iki tarafında birer şerefeli ve orijinal külahları düşmüş, tuğladan yapılmış iki minare vardır. Minarenin duvarları zamanla tahrip olmuş ve çinileri düşmüştür. Minarenin birinci şerefeden yukarı kısmı yıkılmıştır.³⁴⁴

Son otuz yıl içinde yapılan arkeolojik kazılardan, medresenin açık avlulu-dört eyvanlı planda ve iki katlı olarak inşa edildiği, ayrıca iki yanında bulunan bina temellerinden de bir külliye birimi olduğu anlaşılmaktadır. Bu temellerden, medresenin kuzeyinde su külünkleri ve su ile ilgili başka malzemeler bulunanın bir hamama, güneyindekinin ise bir imaret ve zaviyeye³⁴⁵ ait olduğu sanılmaktadır. Kazıları sonucunda ortaya çıkan temellerden köşe odaları ile yan eyvanlar arasında üçer hücrenin yer aldığı öğrenilmiştir. Günümüzde ortada görünen kısa sütunlar

³³⁹ Özkan Ertuğrul, “Çifte Minareli Medrese”, s.313.

³⁴⁰ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.30.

³⁴¹ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.127-128.

³⁴² İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.128.

³⁴³ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.128-129.

³⁴⁴ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 128.

³⁴⁵ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.29.

yapının ikinci katının dayanaklarıdır. Kesme taşın bolca kullanıldığı medresede özellikle süsleme unsuru olarak tuğla malzemeye de yer verilmiştir.³⁴⁶

Çifte Minare taçkapısının üstünde beyaz mermer üzerinde bir sıra halinde Tevbe sûresi 122. ayet-i kerimesi yazılı olup anlamı şöyledir:

*“Bütün bunlarla birlikte, savaş zamanı müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru olmaz; onların arasında her gruptan bazılarının seferden geri kalmaları, [bunun yerine] din hakkında derin ve sağlam bilgi elde etmek yolunda çaba göstermeleri ve [böylece] seferden dönen kardeşlerini aydınlatmaya çalışmaları daha yerinde olacaktır, böylece belki onlar [da] kötülüğe karşı kendilerini (daha iyi) korumuş olacaktırlar.”*³⁴⁷

Medrese taçkapısına yazılmış olan âyet şöyle açıklanıyor: “İslâm dini sağlıklı bilgi ve bilinç esası üzerine kurulmuştur. Her halükârda dinde derinlemesine bilgi edinmek devam eden süreçtir (...) Zorunlu bir durum yoksa ilimle uğraşanlar savaşa katılmayabilirler. Askerler savaştan dönünce onları aydınlatır, âlimler elde ettikleri bilgileri onlarla paylaşırlar. Âyet medrese girişine yazılarak dışardan medreseye ve içindeki ilim ehline insanların olumlu bakmaları sağlanmıştır.”³⁴⁸

Çifte Minareli Medrese’de, mimarın adı, taçkapı güney yan kanadına çerçevelik eden bezeme kuşakları arasında, yerden iki metre yüksekte, dilimli küçük bir nişçik biçimindeki kartuş içinde üç satırda yer almaktadır. Bu usta kitabesi kırılmış, dökülmüş ve sadece “*amile...*” (...’nın işi) ibaresi okunmaktadır. Eserin mimarının Kölük bin Abdullah olduğu düşünülmektedir. Anadolu Türk mimarisinin de önde gelen sanatçılarından biridir. Kölük bin Abdullah’ın talebesi olan Kalûyân el-Konevî de Sivas Gökmedrese’nin mimarıdır.³⁴⁹

Taçkapı girişinde mukarnaslı nişler üzerinde kuzey (sağ) ve güney (sol) tarafta iki hat frizi bulunmaktadır. Buradaki kitabeler çiçekli, örgülü, kûfî karakterde kabartma olarak yazılmış, harflerin sapları yukarda örülmek suretiyle sonuçlandırılmıştır.³⁵⁰

Kuzey (sol) tarafta bulunan kitabede: “*Tek bir fakih, şeytana karşı bin*

³⁴⁶ Özkan Ertuğrul, “Çifte Minareli Medrese”, s.312.

³⁴⁷ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.30.

³⁴⁸ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.30.

³⁴⁹ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.31.

³⁵⁰ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.32.

âbiddin daha çetin savaşıdır.”³⁵¹ Güney (sağ) tarafta bulunan kitabede: “*Allah nezdinde fıkhıtan daha üstün bir şey yoktur ve bu dinin direğidir.*”³⁵² yazmaktadır. Taçkapı girişinin her iki yanında bulunan bu nişlerde kitabelerin altında her iki tarafta da yan yana ikişer pano yer almakta, panoların birinde örgülü kûfî hat, diğerinde yaprak ve dal bezemeleri işlenmiştir. Kuzey (sağ) nişte bulunan kitabeli pano kırılıp döküldüğü için okunamamıştır. Güney (sol) nişteki panodaki örgülü kûfî hat: “*El mülkü lillâh*” olarak okunmuştur.³⁵³

Çifte Minareli Medrese'nin taçkapı ve cephesine hatlar bulunmaktadır. Güney (sol) cephede taçkapı payesinde usta kitabesinin yukarısında, “*Mülk Allah'ındır*” hattı bulunmaktadır. Yine bu cephede, taçkapı payesinde yükselen silindirik yüzeyde sütun boyunca tamamen dikdörtgen ve karelerle işlenmiş ma'kılî hat seçilmekte ve “*Muhammed*” okunmaktadır.³⁵⁴ Taçkapının kuzey yönündeki (sağ) cephede taçkapı payesinde “*Allah*” Lafza-i Celâli, zarif bitkisel bezemeli bir tarza işlenmiştir. Yine taçkapının kuzey yönündeki (sağ) cephede pencere nişinin üç sıralı mukarnasın birinci sırasında sol başta da “*Allah*” Lafza-i Celâli işlenmiştir.³⁵⁵

Kuzey cephede köşe kulesi yanında yer alan, içerisi sonradan örülen pencere, Konya İnce Minareli Medrese (1264)'nin taçkapısına benzemektedir. Buradaki yazı kuşağı kilit noktasında İnce Minareli Medrese' deki gibi düğüm yaptıktan sonra devam ederek üst noktada tekrar düğüm yapmakta ve sağa sola devam edip, ters U şeklinde bir bordür oluşturmaktadır. Köşelerdeki karşılıklı işlenmiş hayat ağacı motifleri de âdetâ İnce Minareli Medrese kapısındaki hayat ağacı motiflerinin maketi gibidir.³⁵⁶

Bu düğümlü yazı kuşağının kitabelik kısma karşılık gelen sol tarafında stilize bitkisel motiflerin işlendiği bir şerit yer almakta ve buradaki örgülü geometrik motiflerin yazı karakterinde olduğu görülmektedir. Bu kitabedeki sağ şerit yazı kuşağında yer alan bilgiler şöyledir:

“Düğümün sağ kolundaki yazıda Âyete'l-kürsi'nin sonu³⁵⁷ yani “*hüve'l-aliyyü'l-azîm lâ i...*” ibaresi ve onu takip eden “*dinde zorlama yoktur, doğru ve eğri*

³⁵¹ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁵² Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁵³ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁵⁴ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁵⁵ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁵⁶ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁵⁷ Bakara Sûresi 2/ 255.

birbirinden ayrılmıştır” meâlindeki âyetin³⁵⁸ ilk harfleri okunmaktadır. Bu âyetlerin bu istifle yani düğümle nakşedilmesi, yapının inşa sürecindeki toplumsal olaylara cevap niteliği ile açıklanabilir. Motifle, temsilen verilen düğüm çözülmüştür.³⁵⁹

Güney taraftaki köşe kulesi âdetâ üzerinde uzun mumların yer aldığı bir şamdan formunda işlenmiştir. Yazılı kaynaklarda “yedi mumlar” olarak belirtilmiş olan bu mumların, kuledeki tahribat sebebiyle sadece sekizi günümüze gelebilmiştir. Şamdanın üzerinde bulunan 12 mumun ve bu mumların; aydınlık, doğruluk ve azmin sembolü olduğu kadar faniliğe de işaret ederken sayıları bakımından gök kubbedeki on iki burç (Zodiak) ile de ilgili olduğunu düşünülmemektedir. Aynı zamanda şamdan ve mumun bir eğitim yapısında kullanılması ışık ve aydınlanmayı tasvir etmektedir.³⁶⁰

Çifte Minareli Medrese, abidevî taçkapısı ve üzerindeki çifte minareleriyle yükseklik duygusunu çok iyi veren bir eserdir. Minarelerin silindirik gövdeleri sırlı, sırsız tuğla ve çinilerle örülmüştür. Minarelerde tabandan itibaren 95 basamak bulunmaktadır. Minarelerin eski fotoğraflarda bulunmayan külâhları 1930’lu yıllarda yapılmıştır. 13. ve 14. yy. da Sivas’ta bilginler, astronomi konusunda kitap yazmışlardır.³⁶¹ 1972 yılında sağ minareye yıldırım düşmüş ve taşları dökülmüştür.³⁶² Kuzey minare kaidesinde arka yüzde: “Allah” yazılmış olduğu anlaşılmış ve mavi çinilerle belirgin hale getirilmiştir. “Allah” Lafza-i Celâli, yön değiştirerek dört kere tekrarlanarak kare bir çerçeve oluşturmuştur. Güney minare kaidesinin arka yüzündeki izlerin çinilerle belirgin hale getirilmesiyle oluşturulan kare çerçeve içindeki hattın; “Muhammed ve Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali” yazdığı tespit edilmiştir.³⁶³ Her iki minarenin gövdelerinde âdetâ yön değiştirerek tekrarlanan “Muhammed” yazmaktadır.³⁶⁴

Medrese 1300/1882 tarihinden sonra bakımsızlıktan yıkılacak duruma geldiği için Sırrı Paşa zamanında kalan kısımları yıktırılmış ve yıkılan medresenin temel kalıntıları üzerine hastane yaptırılmıştır. Yapımı uzun süren bina tamamlanınca okul olarak kullanılmıştır. Sonra askeri müfrezeyle verilmiş ve 1317/1899 yılında Sivas

³⁵⁸ Bakara Sûresi 2/ 256.

³⁵⁹ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.33.

³⁶⁰ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.34.

³⁶¹ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.39.

³⁶² Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.37.

³⁶³ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.38.

³⁶⁴ Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, s.38.

Askeri Rüştüyesi(Ortaokul) bu binaya nakledilmiştir. 1332/1913-14 yıllarından itibaren okul olarak kullanılmış ve 1928 yılında okulun adı İsmet Paşa İlkokulu olmuştur.³⁶⁵ 1962 yılında yıktırılmış, okulun eşya ve evrakı taşınarak Selçuk İlkokulu adıyla yeni yapılan binasında hizmet vermeye başlamıştır. Yıkılan medrese bir süre çay bahçesi olarak hizmet vermiştir.³⁶⁶

2.4.Burûciye Medresesi

670/1271-2 tarihinde Anadolu Selçuklu Sultanlarından III Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında³⁶⁷ aslen İranlı olan Muzaffer b. Hibetullah el-Burûcerdî tarafından inşa ettirilmiştir.³⁶⁸ Medrese taçkapısının üstünde iki satırlık sülüs hatla yazılmış kitabenin anlamı şu şekildedir;

“Bu mübarek medrese, Allah mülkünü daim etsin. Kılıçarslanın oğlu dinin ve dünyanın yardımcısı, fetihlerin babası sultan Keyhüsrevin devletleri zamanında, (Allah'ın) zayıf kulu ve Rabbinin rahmetine muhtaç Hibetullah el-Burûcerdî oğlu Muzaffer tarafından bina edilmiştir. Allah onu onun ana babasını ve bütün Müslümanları affetsin.(H.670 yılının aylarında)”³⁶⁹

Vâkıfın, İran'nın Hemedan şehrinin 100 km güneydoğusunda ki Barucird şehriden geldiği anlaşılmaktadır. Celaleddin Karatay'ın Konya'da ki medresesinin 651/1253 tarihli vakfiyesinde, vâkıf ile kardeşi Mehmed'i şahit olarak görmekteyiz. Bu tarihten önce Anadolu'ya gelmiş olan vâkıfın hangi görevlerde bulunduğunu belirten bir kayıt yoktur.³⁷⁰

Tarihi kaynaklar da bu medrese için değişik adların verildiği görülmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün 72 nolu defterinde “Hacı Mesud Ali Selçuk” diye kayıtlıdır. Bu nedenle medreseye “Hoca Mesud Medresesi” adı verilmiştir. Yine eski kayıtlarda “Muzaffereddin Gazi,” bânisine ithafen “Burûciye Medresesi” (Burucerdi kelimesi zor söylendiğinden daha kolay söylenen Burûciye denilmiştir) gibi isimleri

³⁶⁵ İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, s.128.; Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, s.453.; Müjgân Üçer, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir Çifte Minare”, s.40.

³⁶⁶ Müjgân Üçer “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir Çifte Minare”, s.40.

³⁶⁷ Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, C:II, S:V, s. 67.

³⁶⁸ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1316, Tanıtma Eserleri Dizisi/40, Ankara, 1991, s.1.

³⁶⁹ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.32-33.

³⁷⁰ Osman Turan, “Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celalleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”, *Bellekten*, s.88.; Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Buruciye Medresesi”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S:XXXV, Sivas, 2018, s.42.

mevcuttur.³⁷¹ 1455 tahrir defterinde medresenin adı “Medrese-i Ürkürdi”³⁷² şeklinde geçmektedir.

Burûciye Medresesi bugünkü Selçuklu parkının içerisinde Şifaiye Medresesi'nin kuzeyinde, Çifte Minareli medresenin kuzeydoğusundadır. Önünde 1584 tarihli Kale Câmii ve bu caminin sadece kalıntıları kalan hamamı vardır. Burûciye Medresesi Sivas'ın iki görkemli medresesinin bulunduğu bir çevrede yer alır.³⁷³ Aynı mekânda üç farklı medresenin inşa edilmiş olması o dönemin eğitim ve kültür seviyesini çok iyi yansıtır.³⁷⁴

Medrese hakkında vakfiye kayıtlarda mevcut değildir. Yalnız bu medresenin vakfiyeleri avlu revakların kemerleri arasında yerleştirilmiş madalyonlar içerisine yazılmıştır. Burûciye medresesinin onarımında bu madalyonların bazıları yerlerine konmamıştır. Bugün medresenin içinde topluca durmaktadır.³⁷⁵

Gökmedrese vakfiyesinde dokuz medresenin adı geçmektedir. Bunların en eskisinin Selçukiye Medresesi olduğu düşünülmektedir. Çünkü 615/1218 tarihli Sivas Dârüşşifâsı vakfiyesinde bu medresenin Dârüşşifânın yanında olduğu belirtilmektedir. Sivas Dârüşşifâsı etrafından 1938 ve 1972 yıllarında yapılan kazılarda ortaya çıkan kalıntılar hakkında farklı görüşler ileri sürülmüş, Selçukiye Medresesi'nin ise 670/1271'de yapılan Burûciye Medresesi'nin olduğu yerde inşa edilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur.³⁷⁶ Burûciye Medresesi, Anadolu'daki eyvanlı medreseler içinde tüm unsurlarının birbirlerine oranlarının iyi ayarlanmasıyla planı en başarılı eserlerden bir tanesidir.³⁷⁷

2.4.1.Mimari Yapısı

Burûciye Medresesi klasik eski Orta Asya Türk medreseleri şemasına uygun, ortasında üstü açık avlusu olan dört eyvanlı bir yapıdır. Muntazam kesme taşlardan meydana gelen medrese, büyük eyvan ve yanlarında bulunan birer asma kattan oluşmaktadır. Tamamen yıkılmış olan asma kat son tamirde tekrar yapılmıştır. Medresesi'nin ana cephesinin uyum içinde sade ve dengeli düzenlemesi, taş

³⁷¹ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.1.

³⁷² Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.43.

³⁷³ N. Burhan Bilget *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.1.

³⁷⁴ Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.41.

³⁷⁵ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.19.

³⁷⁶ S. Sadi Kucur, “Sivas Gök Medrese ‘Sahibiye Medresesi’ Vakfiyesi”, s.346.

³⁷⁷ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.36.

süslemesindeki ölçü bakımından üstün bir estetik anlayışını göstermektedir. Çok muntazam ve tam simetrik kareye yakın bir plana sahip olan Burûciye Medresesi'nin kubbe ile örtülü giriş eyvanı, o dönem mimarisindeki teamüle aykırı bir yeniliktir.³⁷⁸ Burûciye Medresesi avlulu medreseler içerisinde planı en başarılı yapılardan birisidir. Buna sebep, bütün elemanlarının birbiriyle olan oranlarının iyi ayarlanması iç ve dış mimari bütünlüğünün beraber düşünülmesidir. Dış estetiği sağlamak için içte oynamalara ve değiştirmelere yol açılmamış böylece bütünlüğe ulaşılmıştır.³⁷⁹ Sarımtırak renkli taşlardan oyma olarak yapılan giriş kapısı ve avlu karşısındaki iç cephe devrin Selçuklu taş oymacılığının en güzel örneklerindedir.³⁸⁰

Giriş eyvanı ve ana eyvan iki katlı bir medrese görünümünde, yüksek olarak yapılmıştır.³⁸¹ 19.50x14.24 m ölçülerindeki avlunun sağına ve soluna sivri beşik tonozlu tâli eyvanlar yerleştirilmiştir. Avlunun iki tarafını boydan boya geçen beşer gözlü revakların, tâli eyvanların önüne rastlayan orta açıklığı diğerlerinden daha geniş inşa edilerek yan eyvanlar değerlendirilmiştir. Yan eyvanların doğusunda ikişer, batısında üçer talebe hücresi bulunur. Bunlardan ön cephenin köşelerinde yer alanlar diğerlerinden daha büyük olup, hücrelerin avluya doğrudan bağlantıları yoktur. Bu hücrelere ön tarafındaki hücrelerden geçilerek girilir ve bu hücrelerin dışarı açılan pencereleri vardır. Büyük hücrelerle giriş eyvanı arasında eş büyüklükte iki oda bulunur. Cephede görülen pencerelerin aydınlattığı bu odalar 5.50 m olan kare biçimindedir ve kubbelerle örtülüdür. İçinde mihrab bulunan güneydeki oda mescid, diğer ise türbe olarak yapılmıştır.³⁸² Türbede yapının bânisinin ve iki oğlunun sandukaları yer almaktadır.³⁸³ Mescid ve türbenin kapıları doğrudan avluya açılırlar.³⁸⁴

Ana eyvan ve yan eyvanların dip duvarlarına dışarıya açılan pencereler konmuştur. Yan duvarlarında ise kenarları süslü çerçeveleri olan nişler bulunur. Ana eyvanın yanlarında birisi dersane, diğeri kütüphane olması mümkün 6.80 m çapında kubbelerle örtülmüş mekânlar yer alır. Bu mekânların içinde, eyvan duvarına

³⁷⁸ Semavi Eyice, "Burûciye Medresesi", *DİA*, C.6, İstanbul 1992, s.465.

³⁷⁹ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.10.

³⁸⁰ Muhammed Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)", C:II, S:V, s. 67.

³⁸¹ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.6-7.

³⁸² Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C:I, s.90.

³⁸³ Müjgân Üçer, "Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi", s.48.

³⁸⁴ N. Burhan Bilget *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.8.

rastlayan kısmına merdivenler konmuştur. Bu merdivenlerle beşik tonozlu dar odalara çıkılır.³⁸⁵

Bazı yayınlarda bu medrese iki katlı olarak gösterilir. Genel bir plan değerlendirilmesine girildiğinde görülür ki, giriş eyvanı ve yanındaki kubbeli mescid ve türbe, onların yanındaki tonozlu iki hücre ön cephe bütünlüğü içerisinde bir bütünlük gösterirler. Portal Çifte Minareli Medrese’de ve Gökmedrese’de olduğu gibi iki katı gösterecek büyüklükte değildir. Ana eyvan ve yanındaki kubbeli iki salon bir bütünlük gösterir ve ön cepheyle uyumludur. Bu salonların içerisindeki iki küçük oda ana eyvanın yanlarına destek olması ve ana eyvanı koruması bakımından önemlidir ve orijinaldir. Burûciye Medresesi Anadolu’da gelişen eyvanlı medreselerin tam sentezidir. Böyle bir noktaya sayılı medreseye ulaşabilmiştir.³⁸⁶

Medresenin arka cephe duvarında ana eyvan kısmı, duvardan 1,5 m’lik bir çıkıntı yapar. Medrese üzerinde çok oynanmadığından yapı orijinal özgünlüğünden çok şey kaybetmemiştir. Buna en açık örnek revaklardaki kitabelerin pek çoğu yerli yerine yerleştirilmiş bazıları artmış, onlarda medrese içerisinde koruma altına alınmıştır. Yapılması gereken son kamulaştırmayla ortaya çıkan duruma göre yeniden bir değerlendirmeye gidilmesidir. Özellikle kuzey duvarında pencere kapı yerlerinin aslına uygun olarak açılması ve yeniden bu medresenin onarıma alınmasıdır.³⁸⁷

Medrese Kitabeleri:

1. Taçkapının kemerinin altında üç yöndeki kitabe, sülüs yazıyla kapının sağındaki hücrenin üstünde

“*Bismillahirrahmanirrahim.*”³⁸⁸

2. Kapının Cephesinde Kur’an’ı Kerim’in Al-i İmran sûresi 18. ayet.³⁸⁹

شهد الله لا اله الا هو والملائكة واولوا العلم قائما بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم

“*Allah, melekler ve adalette sebat eden ilim adamları şahitlik etmiştir ki ondan başka ilah yoktur. Mutlak güç ve hikmet sahibi Allah’tan başka ilah*

³⁸⁵ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.8-9.

³⁸⁶ Muhammed Kemaloğlu, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, *C:II, S:III*, s. 10-11.

³⁸⁷ Muhammed Kemaloğlu, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, *C:II, S:III*, s. 13.

³⁸⁸ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.33.

³⁸⁹ Müjgân Üçer, “Sivas’ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.51.

yoktur.”³⁹⁰

3. Kapının solundaki hücrenin üzerinde Al-i İmran sûresi 19. ayet:

ان الدين عند الله الاسلام

“Allah katında (gerçek) din İslamdır.”³⁹¹

4. Sağ hücrenin üstünde kabartma iki daire içinde:

“Allah’a güvenen Hibetullah oğlu Muzaffer.”³⁹²

5. Kapının solundaki hücrenin üstünde yine kabartmalı iki daire içinde:

“Allah’a tevekkül ettim ve şeref Allah içindir.”³⁹³

6. Kapının cephesinde ‘Şehidallahü’ ayeti kerimesinin üst tarafından yarım daire içinde;

طلب العلم فريضة على كل مسلم

“İlim talep etmek her Müslümana farzdır.”³⁹⁴

7. Yan tarafında devamı olan;

فضل العلم خير من فضل العبادة

“İlmin fazileti ibadetin faziletinden hayırlıdır.” Hadisi şerifi yazılıdır.³⁹⁵

8. Binanın cephesinde sağ tarafındaki saçağın hemen alt kısmında boydan boya “Allah’ım arzusunun çokluğu beni gaflete düşürdü ve dünya sevgisi beni helak etti.”³⁹⁶ yazar. Bu ibarenin devamı kırık olduğu için okunamamıştır.

9. Binanın sol cephesindeki saçağın altında:

“Allah’ım bu makam, senin kudretin ve senin üzerine ziyade olan büyüklüğünün şerefini ve affını isteyenler ve senin rahmetine sığınanların makamıdır. Senden merhametini isterim.”³⁹⁷ yazmaktadır.

Medresenin ana eyvanını çevresine zarif bitkisel motifleri arasında Âyete’l-Kürsi³⁹⁸ yazılmıştır.

“Allah, O’ndan başka ilah yoktur. O Hayy’dır, Kayyum’dur. Kendisine ne

³⁹⁰ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.33.

³⁹¹ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.34.

³⁹² N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.34.

³⁹³ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.34.

³⁹⁴ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.34.

³⁹⁵ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.35.

³⁹⁶ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.35.

³⁹⁷ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.35.

³⁹⁸ Bakara 2/255.

uyku gelir ne uyuklama. Göklerde ve yerlerdeki herkes O'nundur. İzni olmadan kim O'nun katında şefaata edebilir. (O'na hiçbir şey gizli kalmaz) O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. Yücedir, büyüktür.”³⁹⁹

Medresenin iç avlusunda sekiz mermer sütuna dayanmış iki revak kavislerinin köşelerinde sekiz daire şeklinde madalyon içinde aşağıdaki kitabeler bulunur.⁴⁰⁰ Madalyonların ortalarında bulunan yazılar madalyon çevresinde daire şeklinde yazılan cümlelerin son kelimeleridir.⁴⁰¹

Birinci madalyonda:

“Bu mübarek medresenin devletleri zamanında yapılması emretti”.

Madalyonun tam ortasında ise “es-Sultan” yazmaktadır.⁴⁰²

İkinci madalyonun içinde:

“Arabın ve Acemin sultanlarının efendisi ümmetin kölelerinin sahibi büyük sultan.” Madalyonun ortasında “ed dünya” dünyanın yardımcısı, yazar.⁴⁰³

Üçüncü madalyonun içinde:

“Din ve dünya işlerinin yardımcısı, Müslümanların ve İslamın yardımına koşan, fetihlerin babası Kılıçarslan Keyhüsrev”. Madalyonun ortasında “arşın” yazar.⁴⁰⁴

Dördüncü madalyon:

“Allah şanını ve kelimesini yüceltsin devletini daim kılsın. Müminlerin emirinin delili” Madalyonun ortasında “ve Şanühu” yazar.⁴⁰⁵

Beşinci madalyon:

“Çok bağışlayıcı olan rabbinin rahmetine muhtaç Allah'ın zayıf kulu.”⁴⁰⁶ Madalyonun ortasında çiçek motifi vardır.⁴⁰⁷

Altıncı madalyon:

“Abdullah el Mufaddal el Burucerdî oğlu el Muzaffer oğlu Hibetullah oğlu el

³⁹⁹ Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.52.

⁴⁰⁰ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.35.

⁴⁰¹ Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.52.

⁴⁰² N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.36.

⁴⁰³ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.36.

⁴⁰⁴ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.37.

⁴⁰⁵ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.37.

⁴⁰⁶ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.37.

⁴⁰⁷ Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.52.

Muzaffer.” Madalyonun ortasında “*cerdii*” yazar.⁴⁰⁸

Yedinci madalyon:

“*Allah ona ve onun anasına babasına ve bütün Müslümanlara mağfiret etsin (acısın-merhamet etsin) Ey Allah’ım âmin diyen kulunu da bağışla.*”⁴⁰⁹ Madalyonun ortasında “*ye gûlü âmin*” âmin diyen kulunuda, yazar.

Sekizinci madalyon:

“*Rasulullahın hicretin 670. senesi aylarında.*” Madalyonun ortasında ‘es-Selam’ yazar.⁴¹⁰ Ana eyvanda sergilenen 12. kitabe ve taçkapının avluya bakan cephesi üzerinde çok yüksekte bulunan 13. ve 14. kitabeler okunamamıştır.⁴¹¹

Burûciye Medresesi türbe kitabesi türbenin giriş kapısındaki duvardan başlar ve dört satırdan ibarettir.

Türbe kitabesi; “*Yalnızlığında, yabancılığında ve benim bu odamda bana acı ve bana yardımcı ol.*”

1-“*Rahman Rahim olan Allah’ın adıyla,*⁴¹² *Ey Allah’ım beni sana yaklaştıracak bir amelim, sana kendi (varlığıyla) şahitlik edecek bir güzel (davranışım) yoktur. Benim fakirliğim, yoksulluğum, önemsizliğim ve birliğim ariz olsun. Benim ayrılışıma (irtihal) merhamet et, kabrimde bana yardımcı (dost) ol. Mutlak sana iltica ettim.*”⁴¹³

2-“*Ve sana tevekkül ettim. Sen cömertlerin en cömerdi merhametlilerin en merhametlisisin.*”⁴¹⁴

3-“*Bu türbe (Allah’ım) zayıf, garip ve tek başına (kalan) kulu Hibetullah el-Mufaddal El-Burucerdi’nin oğlu Muzafferindir. Allah onu, anasını, babasını ve bütün Müslümanları affetsin.*”⁴¹⁵

4-“*Ona cenneti rızık olarak versin, ahirette saadet (ihsan eylesin). Allah onun yalnızlığına yardım etsin, onun garipliğine (bu dünyadan ayrılışına) rahmet eylesin. Kim ki türbenin dışında kabrimi tahrif ederse sen onun hasmı ol. Allah’ın meleklerin*

⁴⁰⁸ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.37.

⁴⁰⁹ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.38.

⁴¹⁰ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.38.

⁴¹¹ Müjgân Üçer, “Sivas’ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.52.

⁴¹² Müjgân Üçer, “Sivas’ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.52.

⁴¹³ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.39.

⁴¹⁴ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.39.

⁴¹⁵ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.39.

ve bütün insanların gazabı o kişinin üzerine olsun.”⁴¹⁶

Burûciye Medresesi Vakfiyesi (Madalyondaki Şartlar)

Medresenin vakfiyesinden çıkarılan bazı şartlar, medrese avlusuna girerken sağ tarafta beşinci madalyonun üstünde duvardaki üç dairevi madalyonun içine yazılmıştır.

1-“*Vakfın şartı bir öğretmen, üç öğretmen yardımcısı ve otuz fıkıh bilgini*” yazar.⁴¹⁷

2- “*Dört hafız, bir imam, bir müezzın ve kütüphane bekçisi*” yazar.⁴¹⁸

3-“(Bunlar) vakfedenin vakfettiği şeyin cümlesindedir. Allah rahmeti onun (vakfının) üzerine olsun. Bu mübarek medrese(ye) İlbeyli nahiyesin Eski köyü (vakfedilmiştir).” yazıları yazılmıştır.⁴¹⁹

Medresenin görevlileri, görevlilerin özellikleri, maaşları hakkındaki bilgi bu kadardır. Medresede 1 müderris 3 mu’îd ve 30 fakih (talebe), mescidde ise 1 imam, 1 müezzın ve 4 hafız, kütüphane görevlisi⁴²⁰ görevlendirilmiştir. 19. asrın başlarında medresede okuyan talebe sayısının 20 olduğu bilinmektedir.⁴²¹ Medresenin giriş eyvanının sağında mescid, solunda da bir türbe bulunmaktadır. Mescidde görev yapacak personel ve adedi hakkında bilgi verilmiştir. Mescid medreseyi tamamlayıcı bir unsurdur.⁴²² Burûciye Medresesi’ndeki çalışanların maaşları hakkında herhangi bilgi verilmemiştir.⁴²³ Burûciye Medresesi’nde klasik dini eğitim⁴²⁴ verilmekle beraber pozitif ilimlerin okutulduğu da düşünülmektedir.⁴²⁵

Burûciye Medresesi’nin, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler Genel Müdürlüğüne 1956 yılında rölövesinin yapılmasına karar verilmiştir. 1958 yılında rölövesinin tamamlanmasıyla restorasyonuna başlanmıştır. 1960 yılında çıkarılan 8344 sayılı yasayla işin tamamlanması Vakıflar Genel Müdürlüğüne bırakılmıştır.

⁴¹⁶ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.40.

⁴¹⁷ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.40.

⁴¹⁸ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.40.

⁴¹⁹ N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.41.

⁴²⁰ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.36.

⁴²¹ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Türk Tarık Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.152.

⁴²² N. Burhan Bilget, *Sivas’ta Buruciye Medresesi*, s.44-45.

⁴²³ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.43.

⁴²⁴ Müjgân Üçer, “Sivas’ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.43.

⁴²⁵ Müjgân Üçer, “Sivas’ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s.42.

Uzun süre devam eden restorasyon çalışmalarının bitirilmesinden sonra 1967 yılında Gökmedresede bulunan Sivas Müzesi bu medreseye taşınmıştır. Bu medrese 1988 yılına kadar Sivas Müzesi Müdürlüğü olarak hizmet vermiştir. 1972-1973 yıllarında Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından bir onarım daha görmüştür.⁴²⁶ Medresenin güney duvarına bitişik olarak yapılan Porit Hamamı medreseyi sürekli olarak nemlendirmiştir. Ayrıca hamamın külhanlarından çıkan duman sürekli olarak medresenin üzerini kaplamıştır. Medresenin kuzey duvarına bitişik olarak yapılan evlerin su ve kanalizasyonları da medreseyi taciz etmiştir. Medrese 1986 yılında yapılan çevre düzenlemesi ile bu baskılardan kurtulmuş, bütünüyle ortaya çıkarılmıştır.⁴²⁷

Sivas Valiliği İl Özel İdaresi'ne bağlı olarak kültür ve sanat alanında kullanılmış olan Burûciye Medresesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2015⁴²⁸ yılında Sivas Müftülüğü'ne tahsis edilmiş bulunmaktadır.⁴²⁹

2.4.2. Medresenin Vakıfları

Burûciye Medresesi'nin vakıf yeri medrese içerisinde bulunan madalyonun üzerine işlenmiştir. Madalyondaki bu kitabede “*(Bunlar) vakfedenin vakfettiği şeyin cümlesindedir. Allah rahmeti onun (vâkıfının) üzerine olsun. Bu mübarek medrese(ye) İlbeyli nahiyesin Eski köyü (vakfedilmiştir).*” yazıları yazılmıştır.⁴³⁰ Kitabede ki kayda göre gelir vakfı yalnız bu köyden ibaret ise, bu köy geliri fazla ve büyük bir köy olmalıdır.⁴³¹ İki numaralı tahrir defterinde ise bu medrese için İmaret Köyü, Geyru Köyü ve Halidi Köyü gelirlerinin vakfedildiği yazılıdır.⁴³²

2.5. Dârüşşifâ ve Gökmedrese Vakfiyelerinde Adı Geçen Medreseler

2.5.1. Selçukiye Medresesi

Sivas şehrinin topografyasını veren en eski belge hüviyetindeki 615/1218 tarihli Sivas Dârüşşifâsı vakfiyesinde, Sultan I. İzzeddin Keykavus'un Tokat caddesi girişinde yapılmasını emrettiği Dârüşşifâ'nın yanında, bu medresenin ve onun gelir vakfı olan arazinin bulunduğu kaydedilmektedir. 670/1280 tarihli Gökmedrese

⁴²⁶ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.42.

⁴²⁷ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.11.

⁴²⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, Sivas Müftülüğü, 29/03/2019, 15:06,

<https://sivas.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=kurumsal&contentid=243>

⁴²⁹ Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Buruciye Medresesi”, s.54.

⁴³⁰ N. Burhan Bilget, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, s.41.

⁴³¹ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.36.

⁴³² Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 182.

vakfiyesinde ise, biri Attarlar Çarşısında, diğeri Sâhip Ata'nın büyük hanının yanında bulunan iki yerin, bu medresenin vakfı olduğu kayıtlıdır. Sivas'ın en eski medresesi olan ve kurucusunun kimliği bilinmeyen bu eserin adına diğerkaynaklarda rastlanmamaktadır. Sivas Dârüşşifâsı'nın kuzeyinde 1938'de yapılan kısmı kazılar sonucunda ortaya çıkan kalıntılar, Dârüşşifâ'nın çift medrese olduğu iddialarına sebep olmuş, 1972'de ki kazıda ise, burasının Dârüşşifâyı tamamlayıcı bir bölüm olarak koridor şeklinde uzanan revaklı bir mekândan ibaret olduğu ortaya çıkmıştır. İlk kazı sonucuna göre Dârüşşifâ'nın çift medrese olduğu iddiası ortaya atılmış Selçukiye Medresesi'nin Dârüşşifâ'nın kuzeyinde 670/1271'de yapılan Burûciye Medresesi'nin bulunduğu yerde yapılmış olabileceği, fakat zamanla tahrip olduğu için onun üzerine Burûciye'nin inşa edildiği ihtimalini ileri sürülmüştür. Bu tahmini doğrulayacak bir delil bulunmamakla beraber şimdilik geçerliğini korumaktadır.⁴³³

2.5.2. Sübaşı Medresesi

Gökmedrese vakfiyesinde Hamnatyan Mahallesinde, Bakkallar ve Kasaplar Çarşılarında gelir vakıfları ve Sivas içinde bu medresenin vakfı olan dükkânların bulunduğu görülmektedir. Bulduğu mahalle de medresenin adını almıştır. Sivas Sübaşısı olarak kaynaklarda Nasretüddin Behmen'in adı geçmektedir. Memlük Sultanı Baybars'ın 675/1277 yılında Elbistan ovasında Moğolları yenmesinden sonra, Memlüklere iltihak eden Selçuklu emirleri arasında bu sübaşıda bulunmaktaydı. Medreseyi Nasretüddin Behmen'in yaptırıp yaptırmadığını bilemiyoruz, ancak başka isme rastlanmadığı için ihtimal dâhilindedir.⁴³⁴

2.5.3. Kemaliye Medresesi

Gökmedrese'nin, Sivas dışında Kızılcaköy mevkiindeki gelir vakfının sınırında, bu medresenin de bir vakfı bulunduğu kayıtlıdır. Medresenin bulunduğu yer ve vâkıfı bilinmemektedir.⁴³⁵

2.5.4. Bulgari Medresesi

Medresenin Karaca mahallesinde vakfı bulunmaktadır. O devirde uluslararası

⁴³³ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.47.

⁴³⁴ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmarat ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.54-58.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.48.

⁴³⁵ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmarat ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.59.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.48.

bir ticaret merkezi olan Sivas şehrinde, Bulgar Türkmenlerinden birisinin muhtemelen ticaret maksadıyla gelip yerleşmiş olduğunu ve burada medrese yaptırdığını göstermektedir. Ancak bu medresenin kısa zamanda yok olduğu, XV. Yüzyıla ait Osmanlı tahrirlerinde bile rastlanmamasından anlaşılmaktadır.⁴³⁶

2.5.5. Kadı Necmeddin Medresesi

Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Gökmedrese'ye vakfettiği, Sivas içinde Şahne Hamamı diye bilinen kadın ve erkekler için yapılmış çifte hamamın yanında bu medresenin gelir vakfı bulunmaktadır. Medresenin kurucusu Sivas kadısı Kırşehirli Necmeddin'dir. Kadı, Baycu Noyan Köseadağ bozgunundan sonra Sivas şehrine ilerlediği zaman, Moğolların vahşetini iyi bildiği için şehrin tahrip ve halkının katledilmesini gayretleriyle önlemiştir.⁴³⁷

2.5.6. Necmeddin Muhammed el-Hatîbî Medresesi

Şahne Hamamının yanında ve Sivas dışında Kızılcaköy mevkiindeki Gökmedrese'nin gelir vakfının sınırında, bu medresenin de gelir vakıfları olduğu kayıtlıdır.⁴³⁸

2.5.7. Şemseddin el-Cez(er)î Medresesi

Gökmedrese'nin gelir vakfı olan Harartin Çarşısındaki dükkânın yanında, bu medresenin de gelir vakfı bulunduğu öğrenilmektedir. Vâkıfın kimliği ve medresesi hakkında diğer kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamaktadır.⁴³⁹

2.5.8. Emirüddin Ali Hamavî Medresesi

Keylük Mahallesindeki gelir vakfı "tabgah" dükkânının yanında vakfı olduğu tespit edilen bu medresenin vâkıfı hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁴⁰

⁴³⁶ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.58.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.48-49.

⁴³⁷ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.55.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s.49.

⁴³⁸ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 55-59.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 49.

⁴³⁹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 58.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 49.

⁴⁴⁰ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 58.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 49.

2.5.9. Hokkabaz Medresesi

Gökmedrese'nin gelir vakfı Eski Hanın yanında ve Demirciler Çarşısında, Baba Beğ diye bilinen bu medresenin gelir vakıfları bulunmaktadır. İbn Bibi'de, Sultan I. Alaeddin Keykubad 616/1220'de tahta çıktığı zaman Kayseri sübaşısı, daha sonra sultanın güvenini kazanarak sırdaşı ve naibi olan Hokkabazoğlu diye tanınan Emir Seyfeddin Ebu Bekir'in adı geçmektedir. Kaynaklarda bu ünvanı taşıyan başka bir ada rastlanmadığından, medreseyi bu emirin babasının (ya da kendisinin) 678/1280 tarihinden önce yaptırmış olabileceği ihtimal dâhilindedir.⁴⁴¹

2.5.10. Necmeddin Tûsî Medresesi

678/1280 tarihli Gökmedrese vakfiyesinde, bu medresenin Attarlar ve Pazarcılar (Sevvakin) Çarşında iki gelir vakfının olduğu görülmektedir. Câmî ve mescidler kısmında görüldüğü üzere, 733/1333 tarihli bir vakfiyede, Sivas dışında gelir vakfı bulunan Tûsî Mescidi'nin adı geçmektedir. Bu mescidin, medreseden ayrı müstakil bir binaya veya medresenin bünyesinde yer alan bir mekân mı olduğunu bilinmemektedir. Medrese zamanla işlerliğini kaybetmiş, mescid olarak kullanılmaya başlanmış olabilir. Necmeddin Tûsî'nin Celaleddin Karatay'ın 646/1248 tarihli kervansaray vakfiyesi zeylinde geçen, Kayseri'nin Meşhed köyünde mülkü bulunmaktadır. Yine Kayseri'deki Hacı Çıkrık Camii ve Medresesi'ni 647/1249'da yaptırmıştır. 648/1250 tarihli Tokat Köprüsünü ise oğlu Emir-i İsfesalar Seyfeddin Pervane Hamid yaptırmıştır. Kimliğini tanıtmaya çalıştığımız, devlet idaresinde ağırlığı olan ve bıraktığı eserlerden epey varlıklı olduğu anlaşılan Necmeddin Tûsî ile medreseyi ve mescidi yaptıran aynı kişi olmalıdır.⁴⁴²

Anadolu Selçuklu döneminde Sivas şehrinde on dört medrese inşa edilmiştir. Bu medreselerden günümüze 614/1217 tarihli Sivas Dârüşşifâsı, 670/1271 tarihli Gökmedrese (Sahibiye Medresesi), 670/1271-2 tarihli Burûciye Medresesi ve 670/1271-2 Çifte Minareli Medrese ulaşmıştır. Diğer on medresenin varlığını Sivas Dârüşşifâsı ve Gökmedrese vakfiyelerinden öğrenmekteyiz. Sivas Dârüşşifâsı hariç medreseler dönemin devlet kademesinde üst düzey görev yapan kişiler ve şehrin ileri

⁴⁴¹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 58-59.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 49-50.

⁴⁴² Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 54-55.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 50-51.

gelen zenginleri tarafından inşa ettirilmiştir. Sivas Dârüşşifâsı Sultan I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırılmıştır, vakfiyesi günümüze ulaşan tek Anadolu Selçuklu Dârüşşifâsı'dır. Anadolu Selçuklu dönemi Sivas medreselerinden vakfiyesi günümüze ulaşan diğer medrese ise 670/1271 tarihli Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) vakfiyesidir. Sivas Dârüşşifâsı ve Gökmedrese akarlar bakımından zengindir. Özellikle Gökmedrese'nin vakıf mallarının geniş tutulması medresede verilen hizmetin kalitesini artırmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SİVAS MEDRESELERİNDE EĞİTİM ÖĞRETİM

Medreseler inşa edildikten sonra amacına uygun olarak yapılacak faaliyetler birtakım harcamalar gerektirmektedir. Bu harcamalar işletme giderleri olarak bilinir.⁴⁴³ Bu bölümde medrese personellerinin görevleri, ücretleri, talebelerin iâşe ve ibate ihtiyaçlarına yönelik harcamalar, medreselerde işlenen dersler ve muhteviyatı hakkında bilgiler verilmektedir.

3.1.Medrese Kadrosu

3.1.1.Mütevelli

Sözlükte “başkasının işini gören, bakımını üstlenen, dostluk gösteren,” gibi anlamlar taşıyan mütevellî kelimesi terim olarak vakfiye şartları, şer’î hükümler ve mer’î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kişidir. Bu görev ve yetkiye velâyet (vilâyet), görevlendirmeye tevliyet denilmektedir.⁴⁴⁴ Mütevelli, vakfın yönetiminden sorumlu olup vakfın gelirlerini toplayarak gerekli yerlere harcamakla görevli kişidir.⁴⁴⁵ Mütevellilerin vakfa ait medrese ve talebelerin ihtiyaçlarının temini ile ilgili görevleri bulunmaktadır. Burs verilecek talebelerin seçilmesinde mütevelliler müderrislerle beraber karar alırdı.⁴⁴⁶ Mütevelli olan kişinin her zaman reyî geçerli, fikri muteber olacak; her şey onun marifet ve rızası ile yapılacak, muîd mütevellinin hüsnü kabul, tevcih ve tayini ile atanacaktır.⁴⁴⁷ Mütevellinin vakfın iş ve işlemlerini bizzat yürütmesi esas olmakla birlikte ihtiyaç duyulması veya gerek duyulması halinde yerine vekil tayin etmesi, görevden çekilmesi mümkündür.⁴⁴⁸ Sivas Gökmedrese vakfiyesinde mütevelli medrese ve talebelerin ihtiyaçlarını temin etmenin yanında medresede düzenlenen törenlerin organizesinden de sorumluydu. Vakfiyesinde bu durum ayrıntısıyla şu şekilde

⁴⁴³ Veli Sırım, “Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, C:VII, S:XXXI, s. 398.

⁴⁴⁴ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, *DİA*, C:XXXII, İstanbul, 2006, s. 217.

⁴⁴⁵ Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, C:II, S:V, s. 65.

⁴⁴⁶ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:III, S:II, 2001, s. 2-3.

⁴⁴⁷ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

⁴⁴⁸ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, s. 217.

anlatılmıştır.⁴⁴⁹ Ramazanı şerifin bütün gecelerinde, iki bayram, Regaib ve Berat gecelerinde, müderris, muîdler, fukaha, nakîb ve medresenin sair alakadarları için iftar ziyafeti tertip edilir, her gün Darüzziyafe’de pişen birer okka et ve iki okka pideden, seyyidlerden, alevîlerden, fukaha ve sülehadan gelen otuz kişiye yeterli miktarda yemek dağıtılırdı. Müezzinlerden biri temin edilen sıcak pideleri minarenin şerefesinden fukara, yoksul ya da arzu edenlere birer birer bırakır ve her Cuma bir sığır kesilip pideyle birlikte fakir ve yoksullara verilirdi. Bayramlarda ve kandil gecelerinde halkın istifade ve mütalaa için toplandığı yerler aydınlatılır, düzeni sağlanırdı.⁴⁵⁰

Mütevelli tayininde vâkıfın kararı esas alınır, iradesinin belirlenemediği durumlarda yetki hâkime geçerdi.⁴⁵¹ İ. İzzettin Keykavus, Sivas Dârüşşifâsı’na Ferrûh b. Abdullah’ı mütevelli ve nazır olarak görevlendirmiştir. Ferrûh b. Abdullah, Dârüşşifâ vakıflarını kendi yönetebileceği gibi, isterse bir vekil atayarak ona yönettirebilir ve gerektiğinde vekili azledebilir, buna kimse itiraz edemezdi. Gerek bütün vakıfların ve gerekse bu Dârüşşifâ vakıflarının yönetimi ona bırakılmıştır. “Becerikli, tecrübeli, benzerlerinden üstün, şarlatanlıktan uzak hekimlerin ve göz hekimlerinin (kehhâllerin), Dârüşşifâ’da oturan cerrâhların maaşlarını mütevelli tespit ederdi. İlaç bulunması için çareler arar, Dârüşşifâ da görevli bütün çalışanların işlerini düzenlerdi.”⁴⁵²

Mütevellinin ücreti medresenin gelir ve imkânlarına göre değişiklik göstermekteydi. Vakfiyelerde mütevellinin maaşı ile ilgili rakamsal bir ifade kullanılmamış, orandan bahsedilmiştir. Sivas Gökmedrese’de vakfın gelirlerinin 1/5’inin mütevelliye verileceği belirtilmiştir. Bu rakamlar mütevellinin salt maaşı değildir. Asli görevlerinden birisi olan talebelerinin ihtiyaçlarının karşılanması için harcayacağı miktarları da kapsamaktadır.⁴⁵³ Medrese vakıflarında toplam giderlerin %70,6’sı görevliler ve evlâdı vâkıfa, %26’sı muhtelif masraflara, %3,4’ü ise harç vb.

⁴⁴⁹ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 3.

⁴⁵⁰ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmarat ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53-59.; İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 4.

⁴⁵¹ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, s. 217.

⁴⁵² A. Süheyl Ünver, *Sivas Tıp Sitesi*, s. 19-20.

⁴⁵³ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmarat ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.55.; İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 3.

masraflara ayrılmıştır.⁴⁵⁴ Sivas Dârüşşifâsı'nda vakıflardan gelen hasılat evvela vakıf mallarının imarına, yıkılan yerlerin onarılmasına, harap kısımların tamirine sarf edildikten sonra eğer ihtiyaç yok ise hastanenin gelişmesine harcanacaktır. Bunlardan artan gelirden mütevellî gümüş sultani paradan 4000 dirhem ile 1000 müd. buğday maaş alacaktır. Kalan para yeni gelir kaynakları satın almak için hastanenin hazinesinde saklanacaktır.⁴⁵⁵

3.1.2.Müderriş

Müderriş, sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek için tekrar etmek” anlamındaki ders kökünün “tef’îl” kalıbından türemiştir.⁴⁵⁶ Müderriş kelimesi, ilk olarak IV (X.) yüzyılda medreselerin ortaya çıkışıyla görülmüş, V. (XI.) yüzyılda Selçuklu Veziri Nizâmülmülk’ün Nizâmiye medreselerini kurmasından sonra burada ders veren en yüksek rütbeli ilim adamı için kullanılmaya başlanmasıyla resmî bir özellik kazanmıştır. Müderriş kelimesi herhangi bir ilim dalı belirtilmeden kullanıldığında fıkıh hocası kastedilirdi.⁴⁵⁷ Müderrişler ehil, fazıl, âlim, kâmil, firaset sahibi, ders vermeye gücü yeten, öğreten, irşad eden kişilerdi.⁴⁵⁸ Genellikle ömür boyu görevlerini sürdürürlerdi.⁴⁵⁹ Kendilerine özgü kıyafetleri vardı.⁴⁶⁰ Medreselerde her ilim dalında uzman bir müderriş bulunmakla beraber bir müderrişin farklı alanlarda ders vermesi de mümkündür.⁴⁶¹ Mütevellî müderriş dışındaki görevlileri tayin ve azl edebilir, müderriş ise karışamazdı.⁴⁶² Böyle bir kayda Altun-Aba Medresesi vakfiyesinde (598/1202) ve Karatay Medresesi vakfiyesinde (651/1253) rastlanmamaktadır.⁴⁶³ Müderrişler, toplumun değer yargıları ile din olgusunun kuşaklara aktarılmasında ve müspet ilimlerin öğretilmesinde etkin rol

⁴⁵⁴ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, s. 152.

⁴⁵⁵ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi*, s. 10.; Sedat Çetintaş, *Sivas Dârüşşifâsı*, İstanbul 1953, s. 45.; Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi”, s. 17.

⁴⁵⁶ Nebi Bozkurt, “Müderriş”, *DİA*, C:XXXI, İstanbul, 2006, s. 467.; Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, C:I, s. 113.

⁴⁵⁷ Nebi Bozkurt, “Müderriş”, s. 467.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçukluları Döneminde Medrese Uleması”, s. 87.

⁴⁵⁸ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 38.

⁴⁵⁹ Nebi Bozkurt, “Müderriş”, s. 467.

⁴⁶⁰ Nebi Bozkurt, “Müderriş”, s. 467.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçuklu Döneminde Medrese Uleması”, s. 87.

⁴⁶¹ Nebi Bozkurt, “Müderriş”, s. 467-468.

⁴⁶² Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 39.

⁴⁶³ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 102.

almaktaydılar.⁴⁶⁴ Müderris, talebeyi manevi evlat bilir, haftada bir gün onları toplayıp münazara eder, ayda bir her dersten imtihan ederdi.⁴⁶⁵ Talebelerin idrakına göre konuşur, dersi anlatırken anlaşılır bir üslup kullanır, talebenin derse ilgisini sağlar, kendisinin ve yardımcısının (muîd) talebeye sert davranmaması gibi eğitim psikolojisiyle ilgili pek çok kaideye dikkat ederdi.⁴⁶⁶ Talebeler derse hazır olup hepsi oturduktan sonra bir miktar Kur'an okunur, dua edildilir ve müderris derse başlardı.⁴⁶⁷ Dersler medrese vakfiyesinde belirtilen mezhebe göre işlenirdi. Sâhip Ata Fahreddin Ali, Şafii mezhebinden olduğu için Gökmedrese müderrisinde Şafii mezhebenden olmasını, Şafii müderris bulunmazsa Hanefî mezhebenden birisinin müderris olmasını, Şafii bir âlim ortaya çıkar da, Hanefî olandan daha üstün olursa tedris cihetinin ona bırakılmasını şart koşmuştur. Aynı zamanda müderrisin mezhebine göre şer'i ilimlerde yetkili, fıkıh ve hilâfiyat⁴⁶⁸ ilminde maharet sahibi olması gerektiği de belirtilmiştir.⁴⁶⁹ Bu medresede Anadolu'da Hanefilikten sonra ikinci mezhep olan Şafilik öncelik kazanmıştır.⁴⁷⁰ Talebe için mezhep önceliği söz konusu değildir. Medresede farklı mezhep mensuplarının beraberce eğitim ve öğretim yapmaları Anadolu'daki birlik ve beraberliğin gelişmesini sağlamıştır. Eğitim öğretmen merkezli bir şekilde yapılmaktaydı. Bu eğitimciler ile talebeler arasındaki yaklaşmanın daha kolay olmasını sağlıyordu.⁴⁷¹ Dersler ve süreleri dikkate alındığında eğitimin 3-4 yıl sürdüğü söylenilebilir.⁴⁷²

Müderrisler devletten maaş almıyorlardı. Ücretleri çalıştıkları medresenin vakıf gelirlerinden sağlanıyordu. Sivas Gökmedrese'de müderrise aylık 150 gümüş dirhemi sultani (yıllık 1800) ile günde 1=12 Sivas şehri ukiyyesi (yaklaşık 3848gr)

⁴⁶⁴ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 91.

⁴⁶⁵ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 39.

⁴⁶⁶ Nebi Bozkurt, "Müderris", C:XXXI, s. 467.

⁴⁶⁷ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 56.

⁴⁶⁸ Fıkıh mezhepleri arasındaki iltifatları konu edinen ilim dalı. Şükrü Özen, "Hilâf", *DİA*, C.17, İstanbul 1998, s. 527-538.

⁴⁶⁹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 53.

⁴⁷⁰ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 53.

⁴⁷¹ İsmail Güven, "Türkiye Selçuklularında Medreseler", C:XXXI, S:I, s. 141.

⁴⁷² İsmail Güven, "Türkiye Selçuklularında Medreseler", s. 141.

ekmek verilmekteydi.⁴⁷³ Müderrislerin ücretleri medreselere göre; Gökmedrese’de 150 dirhem, Halifet Gazi Medresesi’nde 100 dirhem, İnce Minare Medresesi’nde 66 dirhem, Caca Bey Medresesin’de 60 dirhem verilmekteydi. Gökmedrese’nin oldukça önde olduğunu görülmektedir.⁴⁷⁴ Buradan hareketle Sivas Gökmedrese’nin genellikle en iyi müderrisleri bünyesinde barındırdığını söylenebilir.

Dârüşşifâ’nın kuruluşundan sonraki yıllarda çalışma usulü, hekimleri ve ücretleri bilinmemektedir. Vakfiyesinde becerikli, tecrübeli ve benzerlerinden üstün, şarlatanlıklardan uzak vasıflara sahip hekimler, göz hekimleri (kehhaller) ve cerrahların görev yaptığı belirtilmiştir.⁴⁷⁵

3.1.3.Mu’îd

Sözlükte “tekrarlayan” anlamına gelen mu’îd kelimesi, medreselerde müderrise yardımcı olan ve müderrisin verdiği dersi arkadaşlarına tekrar eden öğretim elemanıdır. Mu’îdlik görevi ‘iâde’ terimiyle ifade edilirdi. Mu’îdlik mesleğinin Nizâmiye medreselerinin kurulmasıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁴⁷⁶

Mu’îd ders sırasında hocayla beraber oturan, dersten sonra talebelere daha iyi anlaşılması için dersi tekrarlayan (i’ade), müzakere ve takrir için sabah ve akşam onlarla beraber olan, istidatlarına göre yönlendiren kişidir. Mu’îdler talebelere seçilirdi. Müderris zeki, çalışkan, kabiliyetli talebesini mu’îd seçer, mütevellinin hüsnü kabul, tevcih ve tayini ile görev yapardı.⁴⁷⁷ İlim geleneğine mu’îdlerin mezun olduktan sonra iyice olgunlaşmadan ve hocası görevi bırakmadan kürsü işgal etmesi uygun görülmezdi. Hoca tayin edilmediği dönemlerde mu’îdler de ders vermiştir.⁴⁷⁸ Mu’îdlik iki yıl sürüyordu. Mu’îdliğin bittiğinin göstergesi liyakat ve yeterlilikti.⁴⁷⁹ Medreselerde her hocanın bir veya iki mu’îdi olurdu.⁴⁸⁰ Medresede bir

⁴⁷³ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s.55.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 41.

⁴⁷⁴ İbrahim Balık, “Sivas Gökmedrese’nin Türkiye Selçuklu Eğitimindeki Yeri Ve Önemi”,s.266.

⁴⁷⁵ Abdullah Kılıç, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, İstanbul 2015,s.47.; Melek Dosay Gökdoğan, “Selçuklu Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas’ın Yeri”, s.209.

⁴⁷⁶ Samî es-Sakkâr, “Mu’îd”, *DİA*, C.31, İstanbul 2006, s.86.; Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, C:I, s. 113.

⁴⁷⁷ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 41.; İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s.102.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçuklu Döneminde Medrese Uleması”, s. 91.

⁴⁷⁸ Samî es-Sakkâr, “Mu’îd”, s.86.

⁴⁷⁹ İsmail Güven, “Türkiye Selçuklularında Medreseler”, C:XXXI, S:I, s.142.

⁴⁸⁰ Samî es-Sakkâr, “Mu’îd”, s. 86.

müdreris bulunduğu halde, mu'îdlerin adedi medresenin büyüklüğü, talebenin miktarıyla ilgili olarak değişmektedir. Gökmedrese'de 1'i Şâfiî ve 1'i Hanefî olmak üzere 2 mu'îd bulunmakta ve mu'îdlerinde ayrı kıyafetlerinin olması istenmekteydi.⁴⁸¹

Muîdlere verilen maaş dönemin ekonomik şartlarına ve görevlerinin önemine göre değişmekteydi.⁴⁸² Gökmedrese'de 2 muîdden her birine ayda 50 (yılda 600) gümüş dirhemi sultani ile her gün 1/2= 6 ukiyye (yakl. 1920gr) ekmek verilmesi şart koşulmuştur.⁴⁸³

3.1.4.Fakîh

Fıkıh sözlükte “bilmek, bir konuda derin bilgi sahibi olmak, bir şeyi iyi anlamak” manasına gelip bu kökten türeyen fakih de “iyi anlayan, bir şeyi iyi bilen kimse” demektir.⁴⁸⁴ İslâm hukuku ile ilgilenen, ayrıntılarıyla bilen kişi anlamına gelen fakih, Selçuklu döneminde talebe anlamında kullanılmıştır.⁴⁸⁵

Medreselerde dersler ezberleme, tekrar, tefakkuh, müzakere ve imlâ yöntemiyle öğrenilmeye çalışılırdı. Kur'an derslerinde kırâat-i seb'a okunurdu. Hadis derslerinde cerh ve ta'dîl bilgisi, ricâl ilmi gibi konular da görülürdü. Sonraları her ilim dalında yazılmış en ünlü eserler ders kitabı olarak okutulmuş, bu eserler talebe tarafından ezberlenmiştir.⁴⁸⁶ Gökmedrese vakfiyesine göre talebeler gece gündüz medresede kalırlar, bekâr olanlar dini bir özürlü olmadıkça ayrılmazlardı. Evli olanlar ise haftada iki gece medresede kalır, daha fazla kalmaları kendi isteklerine bağlı olurdu. Talebeler için yazlık ve kışlık odalar mevcuttu. Talebelerin kendilerini diğerlerinden ayırt eden bir kıyafeti bulunmaktaydı. İmamlığın şartlarını taşıyanlardan biri medresede imam olup, mescidde şer'in ve örfün cemaatle

⁴⁸¹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 56.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 41-42.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçuklu Döneminde Medrese Uleması”, s. 91.

⁴⁸² Samî es-Sakkâr, “Muîd”, s. 87.

⁴⁸³ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 56.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42.; İbrahim Balık, “Sivas Gökmedrese'nin Türkiye Selçuklu Eğitimindeki Yeri Ve Önemi”, s. 266.

⁴⁸⁴ Hayrettin Karaman, “Fakih”, *DİA*, C:XII, İstanbul, 1995, s. 126.

⁴⁸⁵ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42

⁴⁸⁶ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, C:XXVIII, s. 326.

kılınmasına hükmettiği namazları kıldırırdı.⁴⁸⁷ Talebelerin fazla cedele kapılmaması, derslerinde tembellik ve hocalarına saygıda kusur etmemeleri, müderrisleri babalarından daha aziz tutmaları istenmekteydi. Talebenin hangi mezhepten olacağına dair ise bir şart koşulmamıştır.⁴⁸⁸

Gökmedrese’de 5’er kişilik 4 gruptan oluşan 20 talebe bulunmaktaydı. Birinci derecedekiler: bir meseleyi delilleriyle ispat edebilen, kendi kendilerine istidlal yaparak hüküm çıkarabilen ve fıkıh kitaplarını şerh edebilen ileri derecedeki talebelereydi. Bunlara “müte’allimin” denir ve aylık 20’şerden yılda 240 dirhemi sultani ile günde 3’er ukiyye (yakl.960gr) ekmek verilirdi. İkinci derecedekiler: Fikhî meselelerin çözümünde cumû ve furûktan yararlanan, (üzerinde ittifak olunan ve kendisinde anlaşmazlığa düşülen fikhî meselelerde savunma üstünlükleri meydana çıkmış) tartışan, fıkıhta ilerlemiş kişilerdi. Bunlara ayık 15’er dirhemden yılda 180’er dirhemi sultani ve günde 3’er ukiyye ekmek verilirdi. Üçüncü derecedekiler: henüz ilmi tartışma seviyesinde olmayıp, cumû ve furûkun tahsiline, özetleme ve inceleme yöntemleriyle meselelere nüfuz etmeye başlayanlardı. Bunlara “el-muvassitin” denirdi ve aylık 10’ar dirhemden yıllık 120’şer dirhemi sultani ve günde 3’er ukiyye ekmek verilirdi. Dördüncü derecedekiler ise yeni başlayanlardı. Bunlara “el-mübtedin” denirdi ve aylık 8’erden yılda 96’şar dirhemi sultani ile günde 3’er ukiyye ekmek verilirdi.⁴⁸⁹ Dönemin medreselerindeki talebe mevcutlarına bakıldığında Sivas Gökmedrese üçüncü sırada yer alır ve bu da onun orta büyüklükte bir medrese olduğunu gösterir. 19. Asrın başlarında Gökmedrese’de talebe mevcudu 55’tir.⁴⁹⁰ Dârüşşifâ medreseye çevrildiği andan itibaren 1547 yılında yedi (7) olan talebe mevcudu beş kat artarak 17. yy. başlarında otuz beş (35) talebesiyle dini eğitim veren⁴⁹¹ klasik bir medrese haline gelmiştir. Zamanla talebe adedi artarak 1912-1913

⁴⁸⁷ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53-55.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42-43.

⁴⁸⁸ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42-43.

⁴⁸⁹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53.; Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, s. 453.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42-43.

⁴⁹⁰ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, s. 152.

⁴⁹¹ Müjgân Üçer, “Selçuklunun 800 yıllık Sıhhat Yuvası I. İzzeddin Keykavus ve Darüsshıası (Dârüşşifâsı)”, s. 56.; Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, s. 152.

yıllarında 500'e ulaştığı bilinmektedir.⁴⁹² Vakfiyelerde belirtilen talebe mevcutları burslu ve yatılı kalan talebe mevcuttur. Medresede okuyan talebe sayısı daha fazla olmalıdır.

Medreselerde okuyan talebelere burs verilmekte ve kalma imkânı sağlanmaktaydı. Fakihlerin sayısı ve maaşları medresenin büyüklüğüne, vakfın maddi imkânlarına göre değişmekteydi. Gökmedrese'de aylık talebe burs ödemeleri 165, Caca Bey Medresesinde 81, Halifet Gazi Medresesinde 7.49 dirhemdir.⁴⁹³ Medreselerde verilen burs oranlarına bakıldığında Gökmedrese'nin talebelerine son derece yüksek burs ödeyen önemli medreselerden biri olduğu görülmektedir.

3.1.5.Kütüphaneci

Gökmedrese vakfiyesinde “Hâzinu Dari'l-Kutup”, Burûciye Medresesi kitabesinde ise “hızânetü'l-kütüp”⁴⁹⁴ şeklinde geçer. Ancak kitapların korunmasıyla ilgilenecek ayrı görevliler tayin edilmiş olmasından, hususi kitaplıklardan başka o devir medreselerinin bünyesinde tabiatıyla kütüphanelerinde bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹⁵

Gökmedrese'nin 1 kütüphanecisi bulunmaktadır.⁴⁹⁶ Dönem kütüphanelerinin işleyiş tarzı hakkında Konya Altun-Aba Medresesi vakfiyesinde önemli bilgiler verilmektedir. Bu medrese müteveli ve nazır, her yıl vakıf gelirlerinden ayrılan 100 dirhem ile kütüphane için gerekli olan kitapları satın alacak, okuyucular kitabın değeri kadar parayı kütüphaneye vermek şartıyla ödünç kitap alabilecekler ve getirdikleri zamanda paraları iade edilecektir.⁴⁹⁷

3.1.6.Nakîb

Nakîb, sözlükte “bir topluluğun başkanı, vekili, kefil, emini, hayırlı ve seçkin kişi anlamlarına gelir, çoğulu “nükabâ”dır.⁴⁹⁸ Burda nakîb, mu'îdlerin ve fukahaların

⁴⁹² Ali Haydar Bayat, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâ Vakfiyesi”, s. 15.

⁴⁹³ İbrahim Balık, “Sivas Gökmedrese'nin Türkiye Selçuklu Eğitimindeki Yeri Ve Önemi”, s. 264.; Veli Sırım, “Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, C:VII, S:XXXI, s. 399.

⁴⁹⁴ Kitapları muhafaza eden. Müjgân Üçer, “Sivas'ta Bir Medeniyet Burcu Burûciye Medresesi”, s. 51.

⁴⁹⁵ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 45.

⁴⁹⁶ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53.

⁴⁹⁷ S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 44.; İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s.1.

⁴⁹⁸ Gülgün Uyar, “Nakib”, *DİA*, C:XXXII, İstanbul, 2006, s. 321.

hazır olduğu müderrisin dersine katılır ve ders başlamadan önce bir miktar Kur'an okuduktan sonra dua ederdi. Dârüzziyâfe'de de bayramlarda medrese personeline verilen ziyafetten sonra sultana, emirlere, vâkıfa, ecdad ve evladına, bütün Müslümanlara dua etmekle yükümlüydü. Onun da diğçerleri gibi özel kıyafeti vardı. Aylık 30'ardan yıllık 360 dirhemi sultani maaş ve günlük 3 ukiyye (yakl.960gr) ekmek verilirdi.⁴⁹⁹

3.1.7.Ferrâş

Sözlükte “bir şeyi yaymak, döşemek” manasına gelen Arapça ferş (firâş) masdarından türetilmiş bir kelimedir. İslâm devletlerinde bu görevi yapanlara ferrâşûn (ferrâşân) da denilmekteydi.⁵⁰⁰ Vakfin aydınlatma, ısıtma, yaygı ve su gibi her türlü ihtiyaçlarını temin etmekle görevli kişidir. Bu görevli hakkında Gökmedrese vakfiyesinde şu bilgiler verilmektedir. Yemek ve namaz vakitlerinde, mübarek gecelerde, aydınlatma için yeterli derecede mum temin eder, halkın istifade ve mütalaa için toplandığı yerde ve medresenin sahasında yaz-kış kandil yakardı. Abdest alınacak yerin aydınlatılması için likid veya bezir yağından yeterli miktarda kandil asardı. Kışın ve mutfakta yakılmak için odun, müderrisin dersinin dinlemek için talebelerin yaz kış toplandığı dershane, mescid ve gerekli yerler için sergi alırdı. Suyu soğutmak için küpler, su içmek için bardak, temizlik ve abdest için ibrik alırdı. Devamlı su temini de onun görevleri arasındaydı.”⁵⁰¹

Gökmedrese ferraşlık görevini, aylık 30'ardan yılda 360 gümüş dirhemi sultani ile Emir Kebir Bahaeddin Kutlu'ya, sonra erkek evladına vermiş, onun neslinden kimse kalmazsa bu görevi yapacak kimseye aylık 20'şerden yıllık 240 dirhemi sulani verilmesini şart koşmuştur. Vakfiyenin başka bir yerinde ayda 20'şerden (başka bir yerinde 25'erden) yılda 240 dirhemi sultani verilmesi şart koşulan Bevvâb'ın (kapıcı) aynı zamanda ferraşlık ve ihtiyaçların giderilmesi işlerini de yapacağı belirtilmektedir.⁵⁰² Dârüşşifânın vakfiyesinde kurumun işleyişine dair

⁴⁹⁹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 55.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 45.

⁵⁰⁰ Tahsin Yazıcı, Mehmet İpşirli, “Ferraş”, *DİA*, C:XII, İstanbul, 1995, s. 408.

⁵⁰¹ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 55-56.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 44.

⁵⁰² Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 55.; S. Sadi Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri*

bilgi verirken müstahdem (hizmetli) çalışacağı da ifade edilmiştir. Ancak bunun dışında ne sayı ne de ücretleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁵⁰³

3.1.8. Diğer Görevliler

Yukarıda ayrı ayrı zikredilen görevlilerin dışında, külliye niteliğindeki Gökmedrese’de şu görevlilerde yer almaktadır;

İmam; cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse demektir.⁵⁰⁴ Gökmedrese vakfiyesinde biri daimi olarak medresede, ikisi mescidde, üç imam bulunması şart koşulmuştur. Medresedeki şâfiî mezhebine mensup fakihlerden birinin mescid imamı olması istenmektedir.⁵⁰⁵ İmamların mezheplerinin belirlenmesinde medresenin bânisinin şâfiî mezhebine mensup olması etkili olmuştur.

Müezzin; kâmet getiren, ezan ve salâ okuyan, Cuma ve bayram gecelerinde, minarenden tesbihatta bulunan kimseye denir.⁵⁰⁶ Gökmedrese’de iki ayrı müezzin bulunmaktaydı. Müezzinlerden biri asli görevine ilave olarak mübarek gün ve gecelerde düzenlenen törenlerde minarenin şerefesinden fakirlere ve arzu edenlere başa kakmadan, rencide etmeden alınan sıcak pideleri birer birer dağıtmakla yükümlüydü.⁵⁰⁷

Gökmedresenin imamları için tayin edilen esas ücret muhtemelen vakfiyenin esas suretinde atlanmış olduğundan bilinmemektedir. Ancak, 2 müezzin için verilecek 300’er gümüş dirhemden, imamların ücretlerinin de en az 300’er gümüş dirhemi sultani veya daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Buna ilave olarak imamlara kıyafet için 10 gümüş dirhem ile pişen semiz koyun, bulunmazsa keçi veya sığır etinden ve 2 ukiyye (=2x yakl.320gr) ekmek verilecektir.⁵⁰⁸

Medreselerin neredeyse tamamında birer mescid bulunmaktadır. Vakfiyelerde mescidde yer alan görevlilerden bahsedilmektedir. Din görevlilerinin kadrosu kalabalık tutulmuştur. Bunun iki sebebi vardır; birincisi medreseyi yaptıran

Vakıfları-Vakfiyelere Göre-, s. 44.; İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 1.

⁵⁰³ Sarper Yılmaz, “Tıp Tarihi Perspektifinden Sivas Darüssıhhası”, s. 45.

⁵⁰⁴ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “İmam”, *DİA*, C:XXII, İstanbul, 2000, s. 178.

⁵⁰⁵ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53-55.

⁵⁰⁶ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “Müezzin”, *DİA*, C:XXXI, İstanbul, 2006, s. 491-492.

⁵⁰⁷ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53-55.

⁵⁰⁸ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 22-23.

kişinin eğitime hizmet amacıyla birlikte sevap kazanma niyeti, ikincisi ise o dönemdeki medreselerin halkın ibadet ihtiyaçlarına da karşılık veriyor olmasıdır.⁵⁰⁹

Bevvâb (kapıcı); Medreselerde giriş çıkışları kontrol eden, gece güvenliği sağlayan kapıcı ve bekçiye denir.⁵¹⁰ Gökmedrese’de bir bevvâb bulunmaktadır ve maaşı 20 dirhemdir.

Gökmedrese’de bu görevlilerin dışında her medresede bulunmayan görevlilerde vardı. Aşçı bunların en önemlisidir. Yatılı talebelerin yemeklerini hazırlamakla görevli olan aşçıların maaşları da vakfiyelerde belirtilmiştir.⁵¹¹ Gökmedrese’de bir aşçı bulunmaktadır ve ayda 15 dirhemden yılda 180 dirhemi sultani maaş verilmektedir.⁵¹² Aşçıdan başka, müteveli ile birlikte gelirlerin dağıtılmasından sorumlu bir müşrif, medresenin tamirini yapan bir mimar ve bir usta (el-Bennâ) bulunmaktadır.⁵¹³ Mimara ayda 50 dirhemden yılda 600 dirhemi sultani, ustaya ayda 30 dirhemden yılda 360 dirhemi sultani, aşçıya ayda 15 dirhemden yılda 180 dirhemi sultani ve müşrife senelik 500 dirhemi sultani maaş verilmekteydi.⁵¹⁴

⁵⁰⁹ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 7-8.

⁵¹⁰ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 10.

⁵¹¹ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s. 9.

⁵¹² Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 55.

⁵¹³ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 53.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 45.; Osman Turan, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, s. 453.

⁵¹⁴ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, s. 55.

Tablo 1. Medrese Görevlileri ve Ücretleri

Sıra Nu.	Görevliler	Burûciye Medresesi 670/1271-1272		Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) 670/1271	
		Adet	Gelir	Adet	Gelir
1.	Mütevelli				1/5
2.	Müderris	1	-	1	1800 d+4380 ue
3.	Mu'îd	3	-	2	X600 d+2190 ue
4.	Fakih	30	-	5 5 5 5	X240 d+1095 ue X180 d+1095 ue X120 d+1095 ue X96 d+195 ue
5.	İmam	1	-	1	X300 d+10 d+2 ue
6.	Müezzin	1	-	2	X300 d
7.	Hafız	4	-	-	
8.	Nakîb			1	360 d+1095 ue
9.	Kütüphaneci	1	-	1	
10.	Mimar			1	600d
11.	Usta			1	360 d
12.	Müşrif			1	500 d
13.	Aşçı			1	180 d
14.	Ferrâş			1	360 d(240d)
15.	Bevvâb			1	240d
TOPLAM		41		34	10310d+31757 ue

*Mütevelli maaşları vakfiyede net olarak bilinmemekle beraber

toplam gelirin 1/5'i şeklinde belirtilmiştir.⁵¹⁵

Ücretler yıllık hesaplanmıştır.

d: dirhem, mb: müdd buğday(1m= yakl. 100 kg)

ue: ukiyye ekmek (1 u= yakl. 320 gr)

Medreselerin önemini ve büyüklüğünü ortaya koyan önemli faktörlerden birisi medresede çalışan toplam personel sayısıdır. Medreseler hizmetli personel sayısı bakımından oldukça zengindir. Bunun sebebi sevap kazanma düşüncesiyle ibadet hizmetini yürüten görevlilerin (imam, müezzin, hâfız vs.) sayısının kalabalık tutulması, istihdam oluşturabilmek içinde hizmetli ve idari personel sayısının artırılmasıdır. Gökmedrese'deki öğrenci mevcudu hizmetli personel sayısı ile

⁵¹⁵ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s.53.

neredeyse aynıdır. Bu durum medresede kaliteli bir hizmet verildiğini gösterir. Gökmedrese’de personellere yüksek maaş verilmektedir. Özellikle eğitime ayrılan para, müderrise ödenen maaş, öğrencilere verilen burs oldukça yüksek tutulmuştur. Bu durum eğitime çok önem verildiğini, en iyi müderrisleride bünyesinde barındırdığı düşünebilir.

3.2. Medreselerde Okutulan Dersler ve Kitaplar

Selçuklular, eğitim-öğretim konusunda, medreselerin kurululuş ve işleyişinde Karahanlılar ve Gaznelilerden etkilenmiş, Anadolu Selçukluları ve Osmanlıları’da etkilemişlerdir. Osmanlı Devleti Anadolu Selçuklularının miras bıraktığı eğitim sistemini geliştirerek devam ettirmiştir.⁵¹⁶

Medreselerde; aklî, naklî ve şer’î ilimler birlikte veriliyordu. Medreselerde önceleri sadece müderris yetiştirilirken sonraları kadı, müftü, câmiî hizmetleri ve kâtiplik gibi görevliler yetiştirilmiştir. Zamanla medreseler Selçuklu ve Osmanlı toplumunun bürokrat, asker, doktor ve yargıç gibi her türlü eğitilmiş elemanını sağlamıştır. Devletin en üst kademelerine kadar görev alabilen ulemânın toplum üzerinde etkili bir itibarı vardı. Selçuklu ve Osmanlılar’da kadılar, müderrisler, talebeler, imamlar, doktorlar, matematikçiler, astronomi bilginleri ve din âlimleri hepsi medrese de eğitim gören ve toplumda önemli rolleri olan aydın kimselerdi. Müderrisler ve diğer din hizmetlileri de ekonomik açıdan rahat bir hayat yaşıyorlardı.⁵¹⁷

Selçuklu medreselerinde ders geçme uygulaması vardı. Talebe istediği hocadan istediği dersi alırdı. Talebenin öğrenimini bir medresede tamamlaması zorunlu değildi. Dersler, haftanın iki günü ile (Salı ve Cuma) bayram günleri tatil yapılıyor; diğer günler ise, eğitime devam ediliyordu. Medresede yılın dokuz ayında öğretim devam eder, üç aylar denilen Hicrî, Recep-Şaban-Ramazan aylarında tatil yapılırdı. Derslerde saatle gösterilen günlük programlar yerine öğün takibi vardı. Bunlar sabah dersleri ve ikinci dersleridir. Sabah derslerinde, Arap dilini öğrenmeye yönelik Sarf, Nahiv, Mantık dersleri, ikinci derslerinde Fıkıh, Hadis ve Tefsir dersleri okutulurdu.⁵¹⁸ Medreselerde dersler Türkçe anlatılmaktaydı. Ancak, Arapça

⁵¹⁶ Remzi Kılıç, “Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri”, s. 1-13.

⁵¹⁷ Remzi Kılıç, “Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri”, s. 12-13.

⁵¹⁸ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 85.

kaleme alınmış eserleri daha iyi anlatabilmek için Arapça'dan da yararlanılmaktaydı.⁵¹⁹

Medrese vakfiyelerinde genellikle okutulan ders ve kitaplar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak seçilecek müderriste aranan vasıflar dolayısıyla, okutulan bazı dersleri tahmin etmek mümkündür. Sivas Gökmedrese vakfiyesinde müderrisin şer'î ilimlerde yetkili, usûlü fıkıhta ve hilâfiyet ilminde ileri seviye de olması⁵²⁰ gerektiğine göre talebeye de fıkıh ilmi ile bunlara esas olan Kur'an, tefsir, hadis, akâid gibi şer'î/naklî ilimlerin okutulduğu düşünülebilir. Bununla beraber Selçuklu medrese geleneğinde okutulan ders ve kitaplarda bilinmektedir. Sivas medreselerinde de derslerin bu şekilde işlendiği düşünülmektedir. Medrese eğitim-öğretiminin takip ettiği belirli bir silsile vardı. İlk okutulan dersler Sarf, Nahiv (Arapça dilbilgisi) ve Edebiyat, Mantık gibi din ile direkt ilgisi olmayan dersler, sonra Kelâm, Akaid, Tefsir ve Hadis dersleri gelmektedir.⁵²¹ Her bir ders için ana kitap belirlenir, kitaplar takrir yoluyla işlenir ve dersler bu kitapların adı ile anılırdı.⁵²²

Medresede işlenen dersler şunlardır;

1. Arap Dili ve Edebiyatı

İslâmî bilimlere temel hazırlayıcı nitelikte olan sarf, nahiv, belâgat, hendese, hesap gibi dersler temel eğitimi oluşturuyordu. Bu dersler alındıktan sonra diğer derslerin öğrenilmi kolaylaşıyordu.⁵²³

a. Sarf: Talebe medreseye başladığı zaman, kendisine gösterilen ilk ders Sarf'tır. Sarf dersinde okutulan kitaplar: Emsile, Binâ, Maksud, İzzî, Merah ve

⁵¹⁹ Remzi Kılıç, "Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri", s. 1-13.; Tunay Karakök, "Yükseköğretim Kurumu Olarak Osmanlı'da Medreseler: Bir Değerlendirme", Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, C:I, S:II, Bartın, 2013, s. 219.; Mustafa Şanal, "Osmanlı Devleti'nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.I, S:XIV, Kayseri, 2003, s. 149-168.

⁵²⁰ Sadi Bayram, A. Hamdi Karabacak, "Sahib Ata Fahrüddin Ali'nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri", s. 53.

⁵²¹ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.

⁵²² Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:XXVII, S:I, Bursa, 2008, s. 28-29.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:XXII, Nisan 2018, s. 612

⁵²³ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 34.

Şâfiye'dir.⁵²⁴

Emsile: Müellifi bilinmeyen, Arapça'da fiil çekim kurallarını gösteren ders kitabıdır.⁵²⁵ Eserde “nasara” fiilinin sülâsî mücerredinden doğan fiil ve isimlerin “muhtelif” ve “muttarid” çekim örnekleri bulunduğu için eser “el-emsiletü'l-muhtelife” ve “el-emsiletü'l-muttaride” olmak üzere ikiye ayrılır. el-Emsiletü'l-muhtelifede “nasara”nın sülâsî mücerredinden türeyen en işlek fiil ve isim kalıpları tanıtılmıştır. Sayısı yirmi dört olan bu kalıplar işlerlik sırasına göre karışık şekilde dizilmiştir. Burada fiillerin adı, zamanı, etken-edilgen (mâlum-meçhul), eril-dişil (müzekker-müennes), tekil-ikil-çoğul (müfred-tesniye-cem'), olumlu-olumsuz halleri, şahsı ve anlamı; isimlerin adı, türü, tekil-ikil-çoğul, eril-dişil halleri ve anlamı Türkçe olarak verilmiştir. el-Emsiletü'l-muttaride bölümünde ise bu yirmi dört kalıp teker teker ele alınarak şahıslara ve fiilse mâlum-meçhul durumuna göre her sığanın anılan biçimde ayrıntılı tanıtımları ile çekimleri yapılmıştır.⁵²⁶

Binâ: Arapça fiillerin tasarruf kipleri'nin düzene konmuş ve belirli kalıplardan geçirilmiş olarak anlatıldığı yazarı bilinmeyen kitaptır. Eser, fiillerin mâzi ve muzârîde gösterdiği ses, yapı ve mâna değişikliği esas alınarak Arapça öğrenmek isteyenlere temel sarf bilgisi vermek için hazırlanmıştır.⁵²⁷

Maksud: Binâ'dan sonra Maksud adlı kitap okunmaktaydı. *Maksud*'un müellifi bilinmemektedir. Bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Kitapta önce sarf ilminin önemine işaret edilmiş, daha sonra sülâsî mücerred ve rubâî mücerred fiillerin vezinleriyle rubâî mücerred veznine mülhak altı bab tanıtılmış, ardından sülâsiye mezîd rubâî, humâsî ve sūdâsî fiil kalıpları ile (toplam on dört kalıp) rubâî mücerrede mezîd üç fiil kalıbı ele alınmıştır. Ders, Arap asıllı olmayanlara ağır gelmekteydi.⁵²⁸

⁵²⁴ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Hüseyin Atay, “Medreselerin Islahı” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1981, C:XXV, s. 19.

⁵²⁵ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:I, S:I, 2002, s. 284-285.

⁵²⁶ İsmail Durmuş, “el-Emsile”, *DİA*, C:II, İstanbul, 1995, s. 166-167.

⁵²⁷ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Mehmet Çakır, “Binâü'l-Ef'âl”, *DİA*, C:VI, İstanbul, 1992, s. 179.

⁵²⁸ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86. ; Kenan Demirayak, “el-Maksûd”, *DİA*, C:XXVII,

İzzî: Zencânî Şeyh İzzeddin İbrahim (ö. 665/1256) tarafından yazılmış ve onun adını almıştır. Bu kitapta, illetli kelimelerin sıra ile tarifleri vardır.⁵²⁹

Merah: Zencânî Ahmed b. Ali b. Mesud'un hazırladığı kitaptır. *Merah*'ta artık, mastarlara geçilirdi. Girişte sarf ilminin önemine temas eden müellif eserini yedi bölüme (bab) ayırmıştır. Birinci bölümde masdar ve masdar kalıpları, üçlü kök fiilin (sülâsî mücerred) altı kalıbı ve bunların bazı Arap kabileleri tarafından farklı kullanılışı, üçlü kök fiilden türeyen (mezîd) on iki fiil kalıbı, dörtlü kök fiille (rubâî mücerred) ondan türeyen (rubâî mezîd) ve ona dahil edilen (rubâînin mülhakları), fiil kalıpları dörtlü kök fiilin beşli türemişiyle (humâsî mezîd) altılı türemişi (südâsî mezîd) ve buna dahil edilen fiil kalıpları ele alınmıştır.⁵³⁰

Şâfiye: Sarf'ın son aşamasıdır. Bu kitap, İbn Hâcib olarak meşhur olan İbn Ömer Osman (ö. 646/1248) tarafından yazılmıştır. İbn Hâcib eserinde tasrifin tanımı, isim ve fiil kalıpları, vezin-mevzûn, mücerred-mezîd kalıplar ve anlamlarını açıklamıştır. Sonra mâzî, muzâri, emir, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, ism-i tafdîl, sıfât-ı müşebbehe kalıpları, masdarlar, zaman, mekân ve alet isimleri, musaggar ve mensup isimlerle ilgili kurallar, cemi şekilleri, maksur ve memdud isimler, ziyade ve ilhak suretiyle eklenen harflerle bunlara ait vezinler ele alınmış; kelime yapısındaki harf/ses değişim ve dönüşümleriyle ilgili mahreç ve sıfatları anlatılmıştır. Ardından “mesâilü't-temrîn” adını verdiği, bazı gerçek veya yapay müşkil kelimelerin vezinlerinin tesbitiyle ilgili alıştırtma ve örneklere yer verilmiştir. *Şâfiye*'den sonra Nahiv'e geçilirdi.⁵³¹

b. Nahiv: Arapça gramerinin söz dizimi kuralları ile i'rab bölümü kapsayan ilimdir.⁵³² Arapça'nın nahvi, kayda geçirilmiş ve çok kolaydır.⁵³³ Nahiv alanında

İstanbul, 2003, s. 453.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

⁵²⁹ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Ahmet Özel, “Zencânî, İzzeddin”, *DİA*, C:XLIV, İstanbul, 2013, s. 253-254.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

⁵³⁰ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Kenan Demirayak, “Merâhu'l-Ervâh”, *DİA*, C:XXIX, İstanbul 2004, s. 165-166.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

⁵³¹ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Hulusi Kılıç, “eş-Şâfiye”, *DİA*, C:XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 247-248.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

⁵³² İsmail Durmuş, “Nahiv”, *DİA*, C:XXXII, İstanbul, 2006, s. 300.

okutulan kitaplar şunlardır.

Kâfiye: İbn Hâcib diye bilinen Osman b. Ömer (ö. 645/1248) tarafından yazılan bu kitap nahiv konularını örneklendirerek anlatan üst düzey bir kitaptır. Eser, “isimler, fiiller ve harfler” şeklinde üç ana bölüm ve bunların her biri de birçok alt bölümden oluşmaktadır. *El-Fevâidü’z-Zıyâiyye fî Şerhi’l-Kâfiye* adıyla yazılan eser, Molla Câmî (ö. 897/1492) tarafından hazırlandığı için *Molla Câmî* adıyla da bilinmektedir. Eseri Kurt Muhammed Efendi (ö. 995/1587) Türkçeye çevirmiştir.⁵³⁴

Mugni’l-Lebîb: İbn Hişam adıyla tanınan Abdullah b. Yusuf’un (ö. 761/1360) kitabı, Arapçadaki edatlar ve harflerle ilgilidir. Aynı kişiye ait *Kavâidü’l-İ’râb* adlı eser de medreselerde okutuluyordu.⁵³⁵

Elfiyye: İbn Mâlik veya İbn Melek diye tanınan Muhammed b. Abdullah’a ait (ö. 671/1273) bin beyitlik bir eserdir. Nahiv kurallarını Kur’ân, hadis ve meşhur Arap şiiirlerinden örneklerle anlatmaktadır.⁵³⁶

Arap dili ile ilgili Sarf ve Nahiv kaideleri ezberlendikten sonra dil öğrenimi tamamlanmış olurdu.

c. Belâgat: Sarf ve Nahiv kaidelerini öğrenerek dil öğrenimini tamamlayan talebe Arap edebiyatına yani Belâgat’a ait eserler okurdu. Belâgat ilmi “Meânî”, “Beyân” ve “Bedî’î” olarak üçe ayrılır.⁵³⁷ Böylece ana dili Arapça olmayan, Arapça bilmeyen talebe, en büyük Arap edibinin bilmediği belâgat kaidelerini öğrenmiş oluyordu.⁵³⁸

Şerh-i Miftâh: Seyyid Şerif (ö.816/1413), Sadeddin Taftazânî (ö.792/1390) veya Şeyhülislâm İbn Kemâl’e ait bir eserdir.⁵³⁹

Mutavvel: Sekkâkî’nin *Miftâhu’l-’ulûm*’unun belâgatla ilgili bölümü için Hatib Dımışkî’nin kaleme aldığı *Telhîsü’l-Miftâh* eserine Sadeddin Taftazânî’nin (ö.

⁵³³ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, s. 612-613.

⁵³⁴ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 34.; Hulusi Kılıç, “el-Kâfiye”, *DİA*, C:XXIV, İstanbul, 2001, s. 153-154.; Abdullah Kaya, “Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:I, S:II, 2008, s. 223.

⁵³⁵ Mehmet Reşit Özbalkıç, “Muğni’l-Lebîb”, *DİA*, C:XXX, İstanbul, 2005, s. 384-386.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 34.

⁵³⁶ Abdülbaki Turan, “Elfiyye”, *DİA*, C:XI, İstanbul 1995, s. 27-28.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 34.

⁵³⁷ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.

⁵³⁸ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.

⁵³⁹ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.

792/1390), yazdığı *el Mutavvel ale't-Telhîs* adlı şerhi, Kur'ândaki ifadelerin eşsizliğinden bahseden değerli bir eserdir.⁵⁴⁰

Muhtasar ve Telhîs (Telhîs fi'l-Belâğa): Taftazânî'ye ait bu iki eserler Anadolu medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.⁵⁴¹

2. Tefsir ve Tefsir Usulü

a. Tefsir: Bu alanda en çok okunan eserler şunlardır:

Kadı Beydâvî: Nasıruddin Abdullah b. Ömer Beydâvî'nin (ö. 684/1286) *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil* adlı tefsiri, *Kadı Beydâvî* veya *Kadı Tefsiri* adıyla da tanınıyordu. Şafîî bir âlimin yazmış olduğu eser sünniler arasında da önem görmüştür. Râgıb'ın *Müfredât* ve Zemahşerî'nin *Keşşâf* adlı tefsirlerinden faydalanılarak hazırlanmış eser, sadeliği ile medreselerde ün kazanmıştı.⁵⁴²

Keşşâf: Türk müfessir Cârullah Ebu'l Kâsım Muhammed ez-Zemahşerî'nin (ö. 537/1143) *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl* adlı kitabını adıdır. Zemahşerî'nin dirayet tefsiri türünde kaleme aldığı bu eserde, gereksiz söz ve uzatmalara yer verilmemiş, hikâye ve İsrailiyattan uzak durulmuş, edebi bir üslupla yazılmıştır.⁵⁴³

Celâleyn Tefsiri: Yazımına Celâleddin Mahallî (ö. 864/1459) tarafından başlanan ve Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505) tarafından tamamlandığı için *Celâleyn* yani “İki Celâl'in tefsiri” anlamındaki eserin medreselerde okunmasına önem verilmiştir.⁵⁴⁴

b. Tefsir Usulü: Kur'ân'ı Kerim'in doğru bir biçimde tefsir edilebilmesi için uyulması gereken kaideleriele alan bir metodolojisi dersidir. Bu alanda okutulan ders kitabı Bedreddin Muhammed ez-Zerkeşî (ö. 794/1392) tarafından kaleme alınan *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*⁵⁴⁵ isimli eseridir, eserin bilinen ismi *Burhan-ı*

⁵⁴⁰ Mehmet Sami Benli, “Miftâhu'l-Ulûm”, *DİA*, C:XXX, İstanbul, 2005, s. 20-21.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

⁵⁴¹ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

⁵⁴² İsmail Cerrahoğlu, “Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil”, *DİA*, C:XI, İstanbul, 1995, s. 260-261.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.

⁵⁴³ Ali Özek, “el-Keşşâf”, *DİA*, C:XXV, Ankara, 2002, s. 329-330.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları”, s. 222.

⁵⁴⁴ Ali Akpınar, “Tefsîrü'l-Celâleyn”, *DİA*, C:XL, İstanbul, 2011, s. 294-295.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları”, s. 222.

⁵⁴⁵ Suat Yıldırım, “el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân”, *DİA*, C:VI, İstanbul, 1992, s. 434.

Zerkeşî’dir.⁵⁴⁶

c. Kıraat ve Tecvid: Kur’ân-ı Kerim’in okunmasındaki farklı yorumlar sebebiyle İslâm aleminde ortaya çıkan yedi (daha sonraları bu on’a çıkmıştır) kıraat ve tecvid bir bilim konusu olarak incelenmiştir. Bu alanda medreselerde okutulan en önemli eserler şunlardır.⁵⁴⁷

Şâtıbiyye: Endülüslü Kasım-ı Şâtıbî’nin (ö. 590/1194) *Kaside-i Lâmiyye*, *Hürzü’l-Emânî ve Vechü’l-Tehânî* isimli manzum eserleri medrese talebeleri tarafından hıfz ediliyordu.⁵⁴⁸

3. Hadis ve Hadis Usulü

a. Hadis: *Buhârî*, bu alanda okutulan en önemli kitaptır. Ebu Abdullah Muhammed Buhârî’nin (ö. 256/870) *el-Câmiu’s Sahîh* adını taşıyan eseri daha çok üst düzey medreselerde okutulmakta, Kur’ân’ı Kerim’den sonra İslâm’ın en önemli kaynaklarından biri kabul edilmektedir.⁵⁴⁹ Buhârî’nin *Sahîh*’inden sonra Müslim’in *Sahîh*’i okutuluydu.⁵⁵⁰ Bu ik hadis kaynağından Kütüb-i Sitte’nin diğer kitapları medreselerde okutuluyordu. Hadis alanında ders görülen diğer kitaplar şunlar;

Mesâbih: İmam Hüseyin b. Mesud Begavî’nin (ö. 519/1126) *Mesâbihu’s-Sünne* veya *Mişkât* diye de bilinen *Mişkâtü’l-Mesâbih* adlı kitabıdır.⁵⁵¹ Hadis ilminde temel öğretim kitabıydı. Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’inden alınmış 4719 hadisi anlatıyordu.⁵⁵²

Meşârik: İmam Radıyüddin Hasan Sagânî’nin (ö. 650/1253) kaleme aldığı *Meşâriku’l-Envâri’n-Nebeviyye min Sıhâhi’lAhbâri’l-Mustafaviyye* adlı eseridir, medreselerde okutulmuştur. Kitabın birçok şerhlerinin yanında en şöhret bulanı, “İbn Melek” ismiyle bilinen İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî’nin (ö. 800/1398) *Mebâriku’l-Ezhâr fi Şerhi Meşâriki’l-Envâr* isimli kitabı olup medreselerde *İbn Melek* diye okutulmaktaydı. Medreselerde okutulan diğer bir eser ise Kadı İyâz’ın (ö. 544/1150)

⁵⁴⁶ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35-36.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, s. 614.

⁵⁴⁷ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35-36.

⁵⁴⁸ Fatih Çollak, “eş-Şâtıbiyye”, *DİA*, C:XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 377-379.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35-36.

⁵⁴⁹ Muhammed Mustafa el-A’zamî, “Buhârî, Muhammed b. İsmail”, *DİA*, C:VI, İstanbul, 1992, s. 368-372.

⁵⁵⁰ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 36.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, s. 614.

⁵⁵¹ İbrahim Hatiboğlu, “Mesâbihu’s-Sünne”, *DİA*, C:XXIX, Ankara, 2004, s. 258-260.

⁵⁵² Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 36.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları”, s. 222.

Kitabu's-Şifa'sı olup *Kadı İyâz* veya *Şifâ-i Şerîf* isimleriyle bilinmekteydi.⁵⁵³

b. Hadis Usulü: Bir manâda hadis metodolojisi olan bu derste, İbn Salah Şehrîzûrî'nin (ö. 642/1245) *Ulûmü'l-hadîs*⁵⁵⁴ isimli kitabı (*Mukaddimetü İbni's-Salâh*), İbn Hâcer Askalânî'nin *Nuhbetü'l-Fiker*⁵⁵⁵ isimli kitabı (Nuhbe), İbnü'l-Esîr'in (ö. 605/1209) *Câmiu'l-Usûl*⁵⁵⁶ isimli kitabı okutulmaktaydı.⁵⁵⁷

Hadis usulünde ayrıca okutulan bir diğer kitap ise İmam Nevevî'nin (ö. 675/1277) *Kitâbu'l-Erbaîn* adlı kitabıdır. Hadis ile birlikte anılacak konulardan biri olan “sîret” alanında, Şeyh Nûreddin Halebî'nin (ö. 1044/1635) *Sîretü'n-Nebeviyye'si*⁵⁵⁸ ve “şemâil” alanında da İmam Muhammed Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Şemâil-i Şerîf*⁵⁵⁹ isimli kitapları okutuluyordu. Şeyh Nûreddîn Halebî'nin (ö. 1044/1635) *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn* isimli kitabı *Siyer-i Halebî* veya *Halebî* adıyla ün bulmuştu.⁵⁶⁰

4. Fıkıh ve Fıkıh Usulü

Bu başlık altında Fıkıh, Fıkıh Usulü ve Ferâiz adlarıyla dersler okutuluyordu.⁵⁶¹

a. Fıkıh: Fıkıh dersi medreselerin tamamında okutulmaktaydı. Helâl ve haram hükümlerini kapsayan konuları olduğu için fıkıh, en şerefli ve en üstün ilim sayılıyordu.⁵⁶² Bu ilim alanda medreselerde okutulan temel kitaplar şunlardır.

Hidâye: Burhaneddin el-Merginânî (ö. 593/1197), Hanefî fikhî üzerine yazdığı *Bidâyetü'l-Mübtedî* isimli kitabına, *Hidâye* adlı bir haşiyeye yazmıştı. İçinde kullanılan hadislerin sağlamlığından dolayı şerhleri yüzyıllarca medreselerde üst düzey temel ders kitabı olarak okutuldu. Muhammed Ekmeleddin el-Babertî'nin (ö.

⁵⁵³ İbrahim Hatiboğlu, “Meşâriku'l-Envari'n-Nebeviyye”, *DİA*, C:XXIX, Ankara, 2004, s. 361-362.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 36.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları”, s. 222.; Salih Karacabey, “Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri”, *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dar'ul Hadisler 30 Nisan-1 Mayıs*, Çankırı, 2011, s. 227-228.

⁵⁵⁴ M. Yaşar Kandemir, “İbn's-Salâh eş-Şehrezûrî”, *DİA*, C:XXI, İstanbul, 2000, s. 198-200.

⁵⁵⁵ M. Yaşar Kandemir, “Mukaddimetü İbni's-Salâh”, *DİA*, C:XXXI, İstanbul, 2006, s. 121-124.

⁵⁵⁶ İsmail L. Çakan, “Câmu'l-Usûl li-Ehâdîsî'r-Resûl”, *DİA*, C.VII, İstanbul, 1993, s. 136.

⁵⁵⁷ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 36.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları”, s. 222. Salih Karacabey, “Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri”, s. 227-228.

⁵⁵⁸ Cevat İzgi, “Halebî, Nûreddin”, *DİA*, C:XV, İstanbul, 1997, s. 232-233.

⁵⁵⁹ M. Yaşar Kandemir, “eş-Şemâilü'n-Nebeviyye”, *DİA*, C:XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 500-501.

⁵⁶⁰ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 37.; Salih Karacabey, “Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri”, s. 227-228.

⁵⁶¹ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 37.

⁵⁶² Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 37.

785/1384) *Hidaye*'ye yaptığı şerhi *el-İnâye*'si de medreselerde *Ekmel* adıyla okutulmuştu.⁵⁶³

Sadrüşşerîa: Burhânü'ş-şerîa Mahmud (ö. 672/1274), kızının oğlu için, *Hidaye* kitabının bazı önemli bölümlerini bir araya getirmiş ve *Vikâye* (*Vikâye er-Rivâye fî Mesâili'l Hidâye*) isimli kitabı yazmıştı. Torunu da bu kitabı *Muhtasar-ı Vikâye* veya *Nikâye* adıyla şerhetmiş ve bu şerh, *Sadrüşşerîa Şerhi* ismiyle asırlarca orta düzeydeki medreselerde ders kitabı olarak okutuldu.⁵⁶⁴

Kudûrî: İmam Ebu'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî'nin (ö. 428/1037) *Muhtasaru'l-Kudûrî* ismiyle tanınan eserine pek çok şerh yapılmış ve ilk dönem medreselerde okutulmuştur.⁵⁶⁵

b. Fıkıh Usulü: Fıkıhın felsefesi ve metodolojisi alanında okutulan eserlerin en önemlileri arasında şunlar bulunmaktadır.

Sadrüşşerîa diye bilinen Ubeydullah b. İshak el-Buharî'nin (ö. 747/1346) *Tenkîhu'l-Usûl ve Tavzîhu't-Tenkîh* isimli eseri *Tenkîh ve Tavzîh* adıyla tanınmıştır. *Tenkîh*'in şerhi olan *Tavzîh*, medreselerde okutulan temel fıkıh usulü kitabıydı.⁵⁶⁶ Ayrıca Ebu'l-Berekât Hafizüddin en-Nesefî'nin (ö. 709/1310) yazdığı *Menârü'l-Envâr*⁵⁶⁷ adlı kitabı *Menâr*, İbn Melek'in (ö. 884/1480) bu esere yaptığı *Şerhu Menâri'l-Envâr* isimli eseri de *İbn Melek* isimleriyle medreselerde asırlarca okutulan ders kitabı olmuştur. Molla Hüsrev'in (ö. 884/1480) Hanefî ve Şafîî fıkıh usullerini birleştirerek yazdığı ve medreselerde uzun yıllar ders kitabı olarak okutulan *Mir'ât*, üzerinde şerh ve haşiyeler yapılan bir eserdir. Şerafeddin Ahmed (ö. 770/1369)'in *Tenkîhu'l-Ahdâs fî Ref'i't-Teyemmümi'l-Ahdâs* adlı eserine Taftazânî'nin (ö. 791/1389) yaptığı *et-Telvîh fî Keşfi Hakâiki't-Tenkîh* adlı şerh, medreselerde fıkıh usulü dersinde okutulan en önemli kitaptır. Eser kısaca *Telvîh* adıyla tanınmıştır.

⁵⁶³ Cengiz Kallek, "el-Hidâye", *DİA*, C:XVII, İstanbul, 1998, s. 471-473.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s.37.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 615.

⁵⁶⁴ Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, C:XLIII, İstanbul, 2013, s. 106-108.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 37.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 615.

⁵⁶⁵ Ferhat Koca, "el-Muhtasar", *DİA*, C:XXXI, İstanbul, 2006, s. 64-66.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 615.

⁵⁶⁶ Şükrü Özen, "Tenkîhu'l-Usûl", *DİA*, C:XL, İstanbul, 2011, s. 454-458.

⁵⁶⁷ Ferhat Koca, "Menârü'l-Envâr", *DİA*, C:XXIX, Ankara, 2004, s. 118-119.

Ayrıca Ebu Muhammed Celâleddin Ömer el-Habbâzî'nin (ö. 691/1292) *el-Mugni*⁵⁶⁸ isimli eseri de Fıkıh Usulü derslerinde okutulmaktaydı.⁵⁶⁹

c. Ferâiz: Miras hukuku ile ilgili konuların anlatıldığı eserler arasında en ünlüsü, Sirâcüddin Muhammed es-Secâvendî (ö. 596/1200)'nin yazdığı *Ferâizü's-Secâvendî* (*Ferâiz-i Sirâciye*) isimli eser ve şerhleridir. *Şerh-i Ferâiz* diye bilinen Seyyid Şerif Cürcânî'nin şerhi *Şerhu's-Sirâciyye* adı ile anılmakta olup yaygın olarak medreselerde okutuluyordu.⁵⁷⁰

5. Kelam ve Akâid

Medreselerde Kelam ve Akâid alanında en çok okunan kitaplar şunlardır.

Tecrîdü'l-Kelâm: Nasîruddin et-Tûsî (ö. 671/1273) eseridir. Esere Şemseddin Mahmud el-İsfehânî'nin (ö. 748/1348) yaptığı *Şerhu't-Tecrîd* adlı şerh itibar görmüştü. Esere Seyyid Şerif el-Cürcânî (ö. 815/1413) *Hâşiye-i Tegrîd* ismiyle bir eser yazmıştı. Eserin okutulduğu medreseler *Hâşiye-i Tegrîd* adıyla anıldı ve kelâm ilminin temel ders kitabı niteliği kazandı.⁵⁷¹

Şerh-i Mevâkif: Kadı Adudüddin el-İcî'nin (ö. 755/1355) telif ettiği *el-Mevâkif fî İlmi'l-Kelâm* isimli eserine Seyyid Şerif Cürcânî tarafından kaleme alınan *Şerhu'l-Adudiye* isimli kitap üst düzey medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur.⁵⁷²

Akâid-i Neseffî: İmam Maturidî'nin öğrencisi Ömer Neseffî'nin (ö. 537/1142) yazdığı Hanefî akaid eseridir. Esere Sadeddin Tefâtânî tarafından yapılan şerh, medreselerde yaygın olarak okutuluyordu.⁵⁷³

Tevâli'u'l Envâr: Kadı Beydâvî (ö. 685/1286) tarafından yazılan *Tevâli'u'l-Envâr min Metâli'i'l-Enzâr*'dır. Eser önce Şemseddin Mahmud İsfehânî tarafından

⁵⁶⁸ Mahmut Rıdvanoğlu, "Habbâzî", *DİA*, C:XIV, İstanbul, 1996, s. 342-343.

⁵⁶⁹ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

⁵⁷⁰ Ferhat Koca, "el-Ferâizü's-Sirâciyye", *DİA*, C:XII, İstanbul, 1995, s. 367-368.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.

⁵⁷¹ Bekir Topaloğlu, "Tegrîdü'l-İ'tikâd", *DİA*, C:XL, İstanbul, 2011, s. 205-251.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

⁵⁷² Mustafa Sinanoğlu, "el-Mevâkif", *DİA*, C:XXIX, Ankara, 2004, s. 422-424.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

⁵⁷³ Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Neseffî", *DİA*, C:II, İstanbul, 1989, s. 217-219.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s.38.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

şerh edilmiş, bu şerhe Cürçânî haşiye yazmış ve medreselerde çok okunmuştur.⁵⁷⁴

6. Mantık

Bu alanda medreselerde okutulan ders kitapları şunlardır.

İsagoci: Porphyrios'un *Eisagoge* isimli kitabından faydalanarak el Ebherî'nin (ö. 664/1266) kaleme aldığı ve 10 sayfayı geçmeyen *er Risâletü'l-Esiriyye fi'l-Mantık* isimli kitabının birçok şerh ve haşiyeleri bulunmaktadır. Molla Fenârî'nin (ö. 834/1431) *İsagoci* üzerine kaleme aldığı *Fenârî* şerhinin de birçok şerhi ve haşiyesi yapılmış ve medreselerde uzun süre ders kitabı olarak okutulmuştur.⁵⁷⁵

Şerhu Metali': Kadı Siraceddin Mahmud el-Urmevî'nin (ö. 682/1283) *Metâli'u'l-Envâr fi'l-Mantık* isimli kitabına birçok şerh ve haşiye yazılmıştır.⁵⁷⁶

Şerhu's-Şemsiyye: Kazvinî (ö. 675/1277)'nin mantığa dair Hoca Şemseddin Muhammed için yazdığı *Şemsiyye* ismiyle tanınan kitabıdır. Esere yazılan şerhler içinde Seyyid Şerif Cürçânî ve Taftazânî şerhleri en çok okunanlardandı.⁵⁷⁷

7. Tıp Eğitimi

Selçuklu dönemi tıp eğitimi medreselerden ziyade Dârüşşifâ'larda yapılıyordu. Sivas Dârüşşifâ'sı vakfiyesinde okutulan dersler ve kitaplar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Selçuklu Dârüşşifâ'larında uygulanan eğitim geleneğinin Sivas Dârüşşifâ'sında da uygulandığı düşünülmektedir. Buna göre; talebelere hasta yatağı başında pratik tıp eğitimi verilmiş, buna dayalı teorik derslerde Hipokrat, Galenos, Râzî, İbn Sînâ, İsmail b. Hasan el-Cürçânî'nin eserleri ders kitabı olarak okutulmuştur.⁵⁷⁸ Okutulan kitaplar şunlardır:

1. yıl: Huneyn b. İshak, *el-Mesâ'il fi't-tib*, *Medhal fi't-tib*; Hipokrat, *Aforizmalar (Fusûlü Bukrâk)*, *Mâ' ü's- şa' ir*; *Nişâbürlü Nili'* nin bu üç eser hakkında yazdığı şerh.⁵⁷⁹

2. yıl: Râzî, *Kitâbü't-Tıbbi'l Mansûrî*; Galenos, *Summeria Alexandrinorum*

⁵⁷⁴ Yusuf Şevki Yavuz, "Tavâliu'l-Envâr", *DİA*, C:XL, İstanbul, 2011, s. 180-181.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

⁵⁷⁵ Abdulkuddüs Bingöl, "İsâgucî", *DİA*, C:XXII, İstanbul, 2000, s. 488-489.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 39.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 616.

⁵⁷⁶ Mustafa Çağrı, "Sirâceddin el-Urmevî", *DİA*, C:XXXVII, İstanbul, 2009, s. 262-264.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 39.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 616.

⁵⁷⁷ Ali Durusoy, "eş-Şemsiyye", *DİA*, C:XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 530-531.

⁵⁷⁸ Arslan Terzioğlu, "Bîmâristan", *DİA*, C:VI, İstanbul, 1992, s. 169.

⁵⁷⁹ Arslan Terzioğlu, "Bîmâristan", s. 170.

(Galen' in on altı makalesi), *Teşrîh-i Büzürk*; Sâbit b. Kurre, *Zahîre*; Ebu Bekir Ecvîmî, *Hidâye*; Ahmed Ferec, *Kifâye* (yahut *Ehliye*); Seyyid İsmail b. Hasan el-Cürcânî, *Zâhire-i Hârizmşâhî*; Sehlî Mesîhi, *Sad Bâb*.⁵⁸⁰

3. ve ileriki yıllar: Râzî, *Kitabü'l-Hâvî*; Ali b. Abbas al-Mecûsî, *el-Kitâbü'l-Melekî*; İbn Sînâ, *el-Kanûn fi't-tib*.⁵⁸¹

Dârüşşifâlarda tedavi şu şekilde yapılmaktaydı; Hastalar kapıcı tarafından içeriye alınır, hamamda yıkanır ve hastane kıyafeti verilirdi.⁵⁸² Hekim hastayı muayene eder, teşhisini yaptıktan sonra nereye yatırılacağını belirlerdi. İlk muayeneyi hekim yapardı. Hastanın muayenesi ve sorgulanması hastalığın teşhisi için önemlidir. Hekim hastadan rahatsızlığıyla ilgili bilgileri alırken hastanın sakladığı veya unuttuğu teşhis ile ilgili her şeyi sormaya çaba gösterirdi. Hekim hastanın konuşması, rengi, kokusu, terlemesi, gözleri ve yüzünün şeklinden ilk teşhisini yapardı. İlk teşhisine göre bir tedavi uygulanmasını başlatan hekim bununla yetinmez, teşhisin doğru olduğunu anlamak için her sabah hastanın idrarını kontrol ederdi. Dârüşşifâ hekimleri seçilmiş, tecrübeli hekimler oldukları için hastalıkların teşhisinde “nabız bakmak” a ayrı bir önem verirlerdi. Muayenelerin hepsinde hekimler ve tıp talebeleri bulunurdu. Hastanın ilaçları, yiyeceği gıdalar, rejimi belirlenirdi. Hastaya bu şekilde tedavi başlanır ve hekim hastaları her gün iki defa ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerde hastalığın gidişatına göre ilaç ve yiyecekleri değiştirilir, gerekli durumlarda hekim acil çağırılırdı. Hastanın her istekleri karşılanmaya çalışılır, tedavi için psikolojinin önemi dikkate alınarak bütün hizmetlilerin güler yüzle ve gönlü okşayan sözlerle muamele etmeleri şart koşulurdu. Hasta iyileştiğinde hastaneden taburcu edilir, gerekirse nekahat dönemi aynı külliyeinin içinde yer alan imarette üç gün misafir edilirdi.⁵⁸³ Ayrıca dârüşşifâlar haftada iki gün poliklinik hizmeti verir, hastasını evinde bakıp da ilaç ve hekim için verecek parası olmayanlara ücretsiz hizmet sağlardı.⁵⁸⁴

Hastalara verilecek ilaçlar Dârüşşifâ'da hazırlanır, bunun için para ayrılırdı. İlaç yapımının ilk sorumlusu hekimlerdi. Hekim hastalığı teşhis ettikten sonra ilacın

⁵⁸⁰ Arslan Terzioğlu, “Bîmârîstan”, s. 170.

⁵⁸¹ Arslan Terzioğlu, “Bîmârîstan”, s. 170.

⁵⁸² Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, MEBKAM, İstanbul, 2015, s. 47-49.

⁵⁸³ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 47-49.

⁵⁸⁴ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 48.

tedarikini isterdi. Bu ilaçların formülü hekimler tarafından verilirdi. Belli hastalıklar için belli formüller bulunmaktaydı. Bu ilaçları belli formüllere göre yapanlara yani eczacılık görevini yerine getirenlere tâbbah-ı eşribe veya edviye-kûb denilirdi.⁵⁸⁵

Medrese eğitimini başarı ile tamamlayan talebe icazet almaya hak kazanmış olurdu. Muâdlikten sonra sıkı bir imtihandan geçirilen talebelere “icazetname” ve “temessük” denilen diploma verilirdi. İslâm eğitiminde diplomanın karşılığına “icâzet” denir. İcâzet, hadîs ilmine has bir kavramdır. “Öğretim ruhsatı” anlamına geldiği gibi, hadîs ya da tam bir kitap rivâyetine izin verildiğini belirten bir belge şeklinde de olabiliyordu. İcâzetler, müderris tarafından kendi adına verilir, medresenin adı belirtilmezdi. Talebeler de genellikle medreseyi değil, feyiz almak istedikleri müderrisi seçerlerdi. Bazıları farklı müderrislerden aldıkları pek çok icâzete sahiptirler.⁵⁸⁶ İcâzetler, günümüz diplomalarından ve diploma anlayışından farklı hazırlanırdı. İcâzetler, defter veya küçük bir kitapçık şeklindeydi. El yazısı ile hattatlara yazdırılır, talebe ismi ve hoca mührü bulunurdu.⁵⁸⁷ İcâzetnâmelerde, medrese adından ziyade müderris ismi bulunurdu. Bundan dolayı icazetlerde medrese adına pek rastlanmazken icâzeti veren müderris ve müderrisin eğitim aldığı hoca silsilesi yer alırdı.⁵⁸⁸

Selçuklu devlet adamları eğitime ve ilme büyük önem vermişler, bu yönde yapılan çalışmaları desteklemişlerdir. Bunun için de farklı ülkelerden ilim adamı gelmesi için her türlü çabayı göstermişlerdir. Osmanlılar devlet geleneği ve eğitim öğretim alanında Selçuklu medreselerini kendilerine örnek almış ve daha da geliştirmiştir.

3.3. Medreselerde Görev Yapan Müderris ve İlim Adamları

Selçuklular döneminde Sivas Anadolu'nun önemli ilmi merkezlerinden biri olmuş, medreselerinde çok sayıda ilim ve fikir adamı yetiştirmiştir. Selçuklu sultanlarının bu konudaki çabaları, özellikle XII. ve XIII. yüzyılda Moğol baskısı nedeniyle yaşadıkları yerleri terk eden ilim ve fikir adamlarının Anadolu'ya gelmesine neden olmuştur. Bu bölümde Selçuklular döneminde Sivas'ta bulunmuş,

⁵⁸⁵ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 48.

⁵⁸⁶ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C:I, s. 4.; Cemil Akpınar, “İcâzet”, *DİA*, C: XXI, İstanbul, 2000, s. 393-400.

⁵⁸⁷ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 87.

⁵⁸⁸ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 87.

yaşamış ve Sivas medreselerinde görev yapmış veya Şehrin ilmi hayatına katkıda bulunmuş ilim adamları hakkında bilgi verilecektir.

3.3.1. Kadı Burhâneddîn-i Ânevî (ö. H.608/M.1212)

I. İzzeddin Keykavus tarafından kadılığa getirilmiştir. Sivas Dârüşşifâ Vakfıyesi'nin düzenlemesinde hem kadı olarak hem de kâtip olarak yer almıştır. I. İzzeddin Keykavus'un yanındaki yüksek yerinden dolayı, Türkiye Selçuklularının ilk devirlerine kadar getirdiği, *Enisü'l-Kulûb* adlı manzum tarihini I. İzzeddin Keykavus'a ithaf etmiştir. Kitap XII. yüzyılda Anadolu'daki fikri ve edebi hareketleri, belli bir sınıfın manevi eğilimlerini ve hayat görüşünü yansıtmaları bakımından kültür tarihi için küçümsenmeyecek bir öneme sahiptir.⁵⁸⁹

3.3.2. Ebu'l-Fadl Hüseyin Tiflisi (ö. H.629/M.1231)

XIII. yy. başlarında Sivas'ta yaşayan bu ilim adamı Kutbettin Melikşah adına *Kifâyetü't-Tıp* adlı bir kitap yazmış ve 1231 tarihinde vefat etmiştir. *Takvîmü'l-Edviyeti'l-Müfrede*, *Kitâbü Minhâci't-Tıb*, *Kitâbü Medhali'n-Nücûm*, *Kitâbü Beyâni'n-Nücûm* bilinen bazı eserleridir.⁵⁹⁰

3.3.3. Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. H.638/M.1240)

İbnü'l-Arabî 1215 tarihinde Sivas'a gelip bir müddet kalmış, burada I. İzzettin Keykavus'un ilgisini görmüştür. İbnü'l-Arabî, Anadolu şehirlerini dolaşır vahdet-i vücud nazariyesinin propagandası yapmıştır. İbnü'l-Arabî, Anadolu'da bulunduğu sırada Sadreddin Konevî'nin annesiyle evlenmiş, Sadreddin Konevî'yi yetiştirmiştir. Anadolu'dan ayrıldıktan sonra Mekke'ye yerleşmiş ve daha sonra ise 1240 tarihinde Şam'da ölmüştür.⁵⁹¹

3.3.4. Necmeddin Dâye (ö. H.654/M.1256)

1177'de Rey'de dünyaya gelmiştir. Necmeddîn-i Râzî olarak da bilinmektedir. Necmeddin Dâye, Necmeddin Kübra'nın talebesi olup Moğol istilası üzerine Anadolu'ya gelmiş ve bir süre Sivas'ta bulunmuştur. Genç hükümdarlara bir

⁵⁸⁹ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 201.; Mustafa Demir, *Selçuklular Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 317.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlimi Hayat ve İlim Adamları", s. 227.; Dâvud İbrâhimî, "Enisü'l-Kulûb", *DİA*, C:XI, İstanbul, 1995, s. 242-243.

⁵⁹⁰ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 201.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlimi Hayat ve İlim Adamları", s. 227.; Cevat İzgi, "Hubeyş et-Tiflîsî", *DİA*, C:XVIII, İstanbul, 1998, s. 268-270.

⁵⁹¹ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 201.; Yusuf Şevki Yavuz, "Muhyiddin İbnü'l-Arabî", *DİA*, C:II, İstanbul, 1989, s. 216-217.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlimi Hayat ve İlim Adamları", s. 232.

öğüt kitabı olarak kaleme aldığı *Mirsâdü'l-İbâd* adlı çalışmasını 1223'te tamamlayıp I. Alaeddin Keykubad'a sunmuştur.⁵⁹² Necmeddin Dâye'nin bu eseri, Mevleviler için rehber kitaplardan biri olmuştur. 1256 yılında Bağdat'ta ölmüştür.⁵⁹³

3.3.5.Kutbüddin Şirazî (ö. H.710/M.1311)

Sivas'ta bu medreselerde faaliyette bulunmuş bilginlerin başında, Kutbüddin Şirazî(1236-1311) gelir. Sivas'ta kadılık yapmış ve Gökmedrese'de ders vermiştir. Bir din bilgini ve filozof olmasıyla birlikte, astronomi, fizik, coğrafya ve tıp alanlarında da dikkati çeken bir araştırmacıydı.⁵⁹⁴

Aslen İranlı olan Şirazî, 1236 yılında Şiraz'da dünyaya gelmişti. Babası Ziyaeddin Mesud'un rehberliğinde hem tıp hem de tasavvuf eğitimi almıştır. On dört yaşındayken babasını kaybedince, onun Şiraz'da Muzafferî hastanesinde göz hekimliği görevini devralmıştı. Bu görevi sırasında İbn Sînâ'nın (980-1037) *el-Kânûn* adlı tıp kitabını hekim olan amcası ve başka hocalardan okumuştur. Burada on yıl çalıştıktan sonra, yirmi dört yaşındayken bilgisini geliştirmek için hastanedeki görevini bırakıp, zamanını tamamen tıp çalışmaya adanmıştır. Dönemin en seçkin üstadlarıyla İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'unu incelemiştir. Fakat onu tamamen tatmin eden bir hoca bulamadığı için, kendisine İbn Sînâ'nın hem tıbbını hem de felsefesini öğretebilecek hoca arayışlarıyla şehir şehir dolaşmaya başlamıştır. Bu yolculuklarında pek çok sûfi üstadıyla tanışmıştır. Horasan, Irak ve Anadolu'da dolaşırken zamanın tıp otoritelerinin çoğunu tanımıştır.⁵⁹⁵

1262 yılı sıralarında, Merâğa'ya Nasîrüddîn Tûsî'nin (1201-1274) yanına gitmiştir. Onu astronomiye yönelten Tûsî olmuştur. Üstün zekâsı onu kısa sürede Tûsî'nin en önemli talebesi yapmıştır. Tûsî ile hem astronomi hem de İbn Sînâ'nın felsefesini, özellikle *El-İşâret ve't-Tenbihât*'ı incelemiştir. Tûsî ve çevresiyle uzun süre yakın ilişkide bulunduktan sonra, bir diğer meşhur filozof Necmeddin Debîrân Kâtibî ile çalışmak üzere Merâğa'dan ayrılıp Horosan'a gitmiştir. Burada Konya'ya geçti ve Sadreddin Konevî ile Kur'an yorumu hadis gibi dini ilimleri okumuştur. Hocasının ölümünden sonra Konya'dan ayrıldı, Sivas ve Malatya kadısı olmuştur.

⁵⁹² Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 202.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 232.

⁵⁹³ Mehmet Okuyan, "Necmeddîn-i Dâye", *DİA*, C:XXXII, İstanbul, 2006, s. 496-497.

⁵⁹⁴ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri", s. 207.

⁵⁹⁵ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri", s. 207.

Bu dönemde önemli eserlerini kaleme almıştır. Mısır seyahatinde, İbn Sînâ'nın *el-Kanun*'unun önemli şerhlerine ulaşmıştır. Mısır'dan Tebriz'e dönmüş, burada vezir ve tarihçi Reşîdüddin Fazlullâh gibi önemli bilginlerle karşılaşmıştır. Burada da ölmüştür. Şîrâzî ilim aşkı ve bilgisinden dolayı, o zamanlar çok nadir kullanılan 'Allâme' ünvanı ile anılmış, tarihçi Ebü'l-Fidâ'da ona 'el-Mütefennin' (pek çok ilmi bilen) adını vermiştir.⁵⁹⁶ 1311'de Tebriz'de vefaat etmiş, Çerendâb Kabristanı'nda Kâdı Beyzâvî'nin yanına defnedilmiştir.⁵⁹⁷

Kutbüddîn Şîrâzî Gökmedrese'de müderrislik yaparken iki tane kapsamlı matematiksel astronomi eseri yazmıştır. Bunlardan *Nihâyetü'l-İdrâk fî Dirâyeti'l-Eflâk* (Gökkürelerinin Bilgisi Anlamanın Sırrı) dört ana bölümden oluşur. Giriş, Gökküreleri, Yer ve Gökkürelerinin Miktarı. Bu bölümler Kozmografya, coğrafya, Jeodezi, meteoroloji, mekanik ve optik gezegen hareketleri konuları üzerine çeşitli kısımları içerir. Bu eserde daha sonra Osmanlı bilgini Sinan Paşa(yak.1440-1486) şerh yazmıştır.⁵⁹⁸ Diğer astronomi eseri, *et-Tuhfetü's-Şâhiyye fî'l-Hey'e'yi* önceki kitabında ortaya çıkan problemleri daha tamam olarak çözmek amacıyla yazdı. Bu kitabına da Ali Kuşçu(1474) şerh yazmıştır.⁵⁹⁹

Şîrâzî astronomi ile meşgul olmanın dinî bir değeri olduğuna inanıyor ve astronomi araştırmalarını dinî duygular ve saygıyla yürütüyordu. Çünkü astronomiyle ruh, azim ve itidal gibi faziletleri kazanıp, gök kürelerine benzemeye talip oluyordu.⁶⁰⁰

Şîrâzî, optik üzerine ayrı bir eser yazmış olmakla birlikte, *Nihâyetü'l-İdrâk'ı* optiğe ayrılmış kısımlar içerir. Özellikle gökkuşağı ile ilgilenmiştir, bunu ilk defa doğru olarak açıklayan bilgin olduğu düşünülmektedir. Kendisi ve talebeleri İslam dünyasında ayrı bir gökkuşağı bilim dalı oluşturmuşlardır. Şîrâzî'nin optik tarihindeki bir önemi de, "Kemaleddin el Farâsî (ö.1320) gibi bir talebe yetiştirmiş"

⁵⁹⁶ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 207-208.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 233.

⁵⁹⁷ Azmi Şerbetçi, "Kutbüddîn-i Şîrâzî", *DİA*, C:XXVI, Ankara, 2002, s. 487-489.

⁵⁹⁸ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 208.

⁵⁹⁹ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 208.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 231.

⁶⁰⁰ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 208.

ve onun dikkatini İbn Heysem'in (965-1039) Optik adlı eserine çekmiş olmasıdır.⁶⁰¹ Tanınmış diğer talebeleri ise; Taceddin Ali b. Abdullah et-Tebrizî, Kutbüddin Muhammed b. Muhammed el-Büveyhî, Nizameddin en-Nişaburî, Mahmud b. Abdurrahman el-İsfahanî, Adudüddin el-İcî'dir.⁶⁰²

Şîrâzî, Şihabeddin Sühreverdi'nin *Hikmetü'l-İşrâk* isimli kitabına yazdığı şerhte hem Eukleides'in hem de Aristoteles'in görme kuramlarını reddetmiştir. Göz ile nesne arasında engel olmadığı sürece görmenin gerçekleşeceği şeklindeki işrâkî kuramı desteklemiştir. Engel kalktığına gözlemcinin ruhu bir aydınlanmaya uğrar, bu aydınlanma ile bütün obje tek bir gerçeklik olarak görülürdü.⁶⁰³

Coğrafya Alanına Katkısı: Moğol hükümdarı Argun'un Papa'ya gönderdiği Cenevizli elçinin gittiği yolu izleyerek baştanbaşa Anadolu'yu dolaşmış ve bu seyahatindeki gözlemlerine dayanarak bir Akdeniz haritası hazırlamıştır. Bu haritayı Argun'a sunmuştur.⁶⁰⁴

Tıp Alanına Katkısı: İbn Sînâ'nın *el-Kânûn* adlı eserine *et-Tuhfetü's-Sa'diyye* adında şerh yazmıştır. Bunun dışında göz hastalıkları ve tıp etiği üzerine eserleri de vardır.⁶⁰⁵

3.3.6.Safiyüddîn Urmevî (ö. H.715/M.1315)

Allame Şeyh Safiyüddîn Muhammed b. Abdurrahim b. Muhammed eş-Şafii el-Hindi Urmevî(1246-1315) Hindistan'da doğmuştur. Babası Azerbaycan'ın Urmiye şehrinden Hindistan'a göç etmişti. İlk tahsilini anne tarafından dedesinden almış ve ondan fıkıh okumuştur. 1269 tarihinde Safiyüddîn Urmevî, 23 yaşında iken Hindistan'dan ayrılarak Yemen'e, oradan da Hicaz'a gelmişti. Hac görevini yaptıktan sonra Mısır'a geçmişti. Safiyüddîn Urmevî, Mısır'da fazla kalamayarak 1271 tarihinde Anadolu'ya gelmişti. Anadolu'da iken hemşerisi kadı Siracü'd-Din Ebu's Sena Urmevi'den mantıkla birlikte çeşitli ilim dallarını öğrenmişti. Safiyüddîn Urmevî bir süre Sivas'ta yaşadıkten sonra Konya'ya yerleşmişti. Eflaki, Safiyüddîn Urmevî'nin abid ve zahid bir zat olduğunu Konya'ya yerleştikten sonra

⁶⁰¹ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 208.

⁶⁰² Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 208.

⁶⁰³ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 208-209.

⁶⁰⁴ Azmi Şerbetçi, "Kutbüddîn-i Şîrâzî", *DİA*, C:XXVI, Ankara, 2002, s.487-489.; Melek Dosay Gökdoğan "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri", s. 209.

⁶⁰⁵ Melek Dosay Gökdoğan, "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri",s. 209.

Pembefürüshan medresesinde müderrislik yaptığını dile getirmiştir. Konya'da dervişlerin sokakta rebap çalmasına karşı çıkan Safiyyüddîn Urmevî bunun bidat olduğunu söylemişti. Eflaki'ye göre bu konuda pek çok kez beyanda bulunması üzerine Mevlana'nın bir kerametini görerek pişman olmuş ve özür dilemişti. Mevlana'nın kendisini affetmesi için Sultan Veled'i aracı koymuşsa da Mevlana, "Safiyyüddîn'nin kalbini temizlemek ve ona doğru yolu göstermek yetmiş Rum kâfirini Müslüman etmekten daha zordur. Çünkü onun can levhası çocukların meşk tahtası gibi simsiyah olmuştur" diyerek rıza göstermemiştir. Nihayet Mevlana onu affetmiş ve Safiyyüddîn talebeleri ile birlikte mürit olmuştur. Bilindiği gibi Sultan I. İzzettin Keykavus (1211-1220) 1217 yılında Sivas'ta bir Dârüşşifâ inşa ettirmiştir. Aynı zamanda doktor olan Safiyyüddîn Urmevî Sivas'ta yaşadığı devirde bu hastane ve medresede görev yapmıştır. Safiyyüddîn Urmevî 1286 yılında Anadolu'dan Suriye'ye giderek Dımaşk'a yerleşmiştir. Dımaşk'ta ömrünün sonuna kadar Zahiriye ve Atakiyye medreselerinde müderrislik yapmış ve 1315 senesinde burada vefat etmiştir. Kitap *Nihayetü'l-Vusul ila İlmü'l-Usül, Zübdetü'l-keâm li işmeti'l-enâm, el-Faik fi Usulü'd-dîn, Risaletü'n-Nefsiyye* âlimin bilinen eserleridir.⁶⁰⁶

3.3.7.Ebu Abdullah Ali b. Mehmet b. Aliyyü's Sivasî (ö. H.717/M.1318)

Selçuklu döneminde yaşamış Sivaslı bir hekimdir. Babasının adı Mehmet, dedesinin ki Ali'dir. Çevresinde çok sevilen hekim fazilet sahibi bir insandı.⁶⁰⁷ Ebu Abdullah Ali, Sivas'ta bilimsel çalışmalarda bulunmuştur. Selçuk emiri Yaşbek'e "*Kitab-ı İksirül-Hayat Fi Telhis-i Kavaid*" isimli hekimlikle ilgili geniş bir eser yazmıştır. Eserin girişi Arapça, lisanı Farsçadır. Emir Yeşbek Taceddin Altınbaşın atabeyi olup 1318'de Amasya'da ölmüştür.⁶⁰⁸ XIV. yy.'da yaşamış Sivaslı Hekim Ali'nin Sivas Dârüşşifâsı'nda yetişmiş veya çalışmış olabileceği düşünülmektedir.⁶⁰⁹

3.3.8.Sivaslı Emüniddin Abdurrahman b. Ömer (ö. H.732/M.1332)

Meşhur Esirüddin Ebheri'nin(ö.1265) torunu Sivaslı Emüniddin Abdurrahman b. Ömer (ö.1332) astronomi ve matematik konularında zamanın en

⁶⁰⁶ İlyas Çelebi, "Hindî", *DİA*, C:XVIII, İstanbul, 1998, s. 66-67.; Yaşar Bedirhan, "Selçuklular Zamanında Sivas'ta Bulunan Kafkasyalı İlim Adamları", *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, Sivas 2006, s. 274-275.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlimi Hayat ve İlim Adamları", s. 233.

⁶⁰⁷ Zeki Atçeken-Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2016, s. 241.

⁶⁰⁸ Yasemin Aydınoglu, *Selçuklularda Tıp eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009, s. 48.

⁶⁰⁹ Müjgân Üçer, "I. İzzeddin Keykavus ve Darüssihhası", s. 56.

bilgili kişilerindendir. Hem bu konuda eser kaleme almış, hem de usturlap, rub el-müceyyeb gibi astronomi aletleri yapmıştır.⁶¹⁰

3.3.9.Şeyh Şihâbeddin Sivasî (ö. H.860/M.1456)

Müfessir ve Zeyniye tarikatı meşayihinden olan Şeyh Şihabeddin Sivasî çocukluk ve eğitim çağı Sivas'ta geçmiş bir ilim adamıdır. Şeyh Şihabeddin, Sivas'ta din ilimlerini öğrendikten sonra Zeyniye tarikatı kurucusu Zeyneddin Hafi'nin halifelerinden Mehmed Efendi'ye bağlanmıştır. Bundan kısa bir müddet sonra Sivas'tan kalkıp Ayasluğ'a yerleşmiştir. Aydınoğlu Mehmed Bey'den gördüğü saygı üzerine burada kalıp 1456'te ölünceye kadar talebe yetiştirmiştir. Ölüm tarihine bakarak Şeyh Şihâbeddin'in Beylikler devri sonlarında Sivas'ta eğitim gördüğünü söyleyebiliriz. Onun yazdığı eserler arasında tefsir konusundaki *Uyûnü't-Tefâsîr li'l-Fuzalâ'i's-Semâsîr*, *Risaletü'n-Necat min Şerri's-Sıfat* adlı eserlerini gösterebiliriz.⁶¹¹

3.3.10.Sarıhatipzâde Seyyid el-Hac Numan Efendi (ö. H.1181/M.1768)

Numan Efendinin ailesi Yavuz Sultan Selim zamanında Buhara'dan Sivas'a gelmişlerdir. Seyyid olup âlim, fazıl, şair şahsiyetlerle Sivas'ın dini, ilmi, kültür ve sosyal hayatında derin izler bırakmışlardır.⁶¹²

Sarıhatipzadeler ailesinin yetiştirmiş olduğu şahsiyetlerden biridir. Sivas'ın ilk vakıf kütüphanesini kuran es-Seyyid eş-Şeyh Numan Efendi, 1692 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası Şeyh Ahmet Hamdi Efendi, Annesi Köprülü ailesinden Aişe Hatun'dur. Numan Efendi'nin babası Ahmet Hamdi Efendi ve büyük babası Şeyh Abdurrahman Efendi de Sivas'ın tanınmış âlimlerindendir. Bu şahsiyet Sivas'ın ünlü medreselerinde hocalık, müderrislik ve Dersiâm görevlerinde bulunmuş âlim ve fazıl kişilerdir.⁶¹³

Sivas'ın Cami-i Kebir Mahallesi'nde ilmi bir ortamda dünyaya gelen Numan Efendi, ilk eğitimini amcası Abdullah Efendi'den almıştır. Burûciye Medresesi'nde

⁶¹⁰ Melek Dosay Gökdoğan, “Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri”, s. 209.

⁶¹¹ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 202-203.; Murat Sülün, “Şehâbeddin Sivâsî”, *DİA*, C:XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 418-420.; Abdullah Kaya, “Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmî Hayat ve İlim Adamları”, s. 226.

⁶¹² Salih Şahin, “Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi”, Ed. Âlim Yıldız, *Kültür Tarihimizde Sivash Bir Aile Sarıhatipzâdeler*, Buruciye Yayınları, Sivas, 2011, s. 179.

⁶¹³ Salih Şahin, “Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi”, s. 179-180.

dönemin âlimlerinden dersler okumuştur.⁶¹⁴

Numan Efendi, başta Şifaiye Medresesi olmak üzere Sivas medreselerinde yıllarca müderrislik yapmış⁶¹⁵ ve dersler okutmuştur. Cami-i Kebir'in mütevellisi olan dedeleri gibi, Numan Efendi de mütevellilik görevlerinde bulunmuştur. Seyyidlerin kayıtlı olduğu Nakibü'l Eşraf müessesesinin Kaymakamlığı ve Sivas Müftülüğü görevlerinde bulunmuştur.⁶¹⁶

Seyyid Numan medresede ders veren bir müderris olmadığı, devleti temsil misyonu ve görevinin de bulunduğunu görülmektedir. Sivas Valisi Kesriyeli el-Hac Ahmet Paşa ile birlikte ordu kadısı sıfatı ile İran'a elçi olarak gitmiştir.⁶¹⁷

Seyyid Numan Efendi'nin en büyük eseri Sivas'ta kurmuş olduğu Numan Efendi Kütüphanesi adlı ilk Vakıf Kütüphanesi'dir. (H.1175/M.1761) Birçok dini ve edebi muhtevalı eserler de telif etmiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: *Namaz Sureleri Hakkında Risale, Allah'ın Sıfatları Hakkında Risale, Akaid Risalesi, Feradis Risalesi, Selam Risalesi, Cennet ve Cehennem Risalesi, İman ve Küfür Risalesi*. Numan Efendi'nin şiire de yeteneği bulunmakta ve şiirlerinde Sabit mahlasını kullanmakta idi. 1768 yılında vefat eden Numan Efendi vasiyeti üzerine kurduğu kütüphanenin haziresine defnedilmiştir.⁶¹⁸

3.3.11. Sivashlı Muhammed b. Muhammed Haccî

Sivas bu dönemde Anadolu'da bilginler arasındaki tartışma ve münazaralara da sahne olmuştur. Örneğin Sivashlı Hüsameddin Hasan b Muhammed, Nasuriddin Tusi'ye Batlamyus'un Almajest adlı meşhur astronomi eserinin Arapça'ya çevirisini yeniden düzenlemesini tavsiye etmiştir. Yine Kutbüddin Şirâzi, bu Almajest düzenlemesi üzerinde Sivashlı müderris Muhammed b. Muhammed Hacci isimli bir bilginle tartışmıştır.⁶¹⁹

3.3.12. Eseddin Mütekellim

Esedüddîn-i Mütekellim Sivas'ta yaşayan kelim âlimlerindendir ve Âhi Muhammed Divâne'nin hocasıdır. İlmi seviyesi Şems-i Tebrîzî tarafından da kabul edilmiş, Tebrîzî Sivas'a geldiğinde onun sohbet meclislerinde bulunmuş ve

⁶¹⁴ Salih Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi", s. 180.

⁶¹⁵ Salih Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi", s. 180.

⁶¹⁶ Salih Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi", s. 180.

⁶¹⁷ Salih Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi", s. 180.

⁶¹⁸ Salih Şahin, "Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi", s. 182.

⁶¹⁹ Melek Dosay Gökdoğan "Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri", s. 209.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmi Hayat ve İlim Adamları", s. 236.

derslerine katılmıştır.⁶²⁰

3.3.13.Nefiseddin es-Sivasî

Aynı dönemde Mevlana'nın hizmetinde bulunan Sivaslı bir başka bilim adamı ise Nefisedin Sivasî'dir. Aynı zamanda bu kişi iyi bir ediptir.⁶²¹

3.3.14.Ahi Muhammed Divâne

Mevlana devrinden sonra Sivas'ta yaşayan bir başka ilim adamı da Ahi Muhammed Divâne'dir. Sivas'ın ileri gelen Ahilerinden biri olup hayatına dair pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Hakkında Mevlânâ Nasiri *Kitabü'l İşrak* adlı eserinde 38 beyitlik bir övgü yazmıştır.⁶²² Ahmed Eflâkî (ö. 1360), onu Esededdin Mütekellim'in talebeleri, Mevlânâ Celâleddîn Rûmi'nin (ö. 1273) torunu, Ulu Arif Çelebi'nin (ö. 1320) de müritleri arasında göstermektedir. Arif Çelebi'nin Sivas'a her gelişinde Ahi Muhammed tarafından karşılandığını ve onun adına sema meclisleri düzenlendiğini kaydetmektedir.⁶²³

3.3.15.Hüsameddin b Ayinedar es-Sivasî

XIII. yy. sonunda Sivas'ta yaşamış bir edipte Hüsameddin b. Ayinedar es-Sivasî'dir. Bu kişi "Sultanü'l-Üdeba" ve "Sultanü'l-Aşikîn" lakabıyla tanınmaktadır.⁶²⁴

3.3.16.Yûsuf Meddah

Hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmayan Yusuf Meddah'ın XIV.yüzyıl şairlerinden olup iyi bir tahsil aldığı görülmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçeyi çok iyi kullanan Meddah bunu eserlerinde yansıtmaktadır. Gençliğini Azerbaycan'da geçirmiş, Konya'ya civarına geldiğinde Mevlevîliğe intisap etmiştir. 1368'de Sivas'ta yaşayan Yusuf Meddah'ın *Varaka* ve *Gülşah Mesnevisi*'ni yazmıştır.⁶²⁵

3.3.17.Zeynü'l-Müneccim Süleyman el-Konevî

1370-1371 tarihinde Sivas'ta yazmış olduğu "*Ahkâm-ı sâl-i Türkan*" adlı

⁶²⁰Semih Ceylan, "Şems-i Tebrîzî", *DİA*, C:XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 511-512.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 202.

⁶²¹Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, MEB Yayınları, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1995, s. 448-449.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 202.

⁶²²Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 202.

⁶²³İsmail Çiftçioğlu, *Ahilik Ansiklopedisi 1*, T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara, 2014, s. 138.

⁶²⁴Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.202.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 225.

⁶²⁵Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s. 202.; Hasan Aksoy, "Yûsuf Meddah", *DİA*, C:XLIV, İstanbul, 2013, s. 19-20.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivas'ta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 237.

eserini Osman Turan “*Nuruosmaniye Kronolojisi*” olarak yayınlamıştır. XIV. yy. Orta Anadolu’da cereyan eden olaylar ve Eratna oğulları hakkında önemli bilgiler veren eser, on iki hayvanlı Türk takvimine ait bir ahkâmı da içinde bulundurur.⁶²⁶

3.3.18. Azîz b. Erdeşîr el-Esterâbâdî

Kadı Burhâneddin ölünceye kadar Sivas’ta kalan çağdaşı Aziz b. Erdeşîr el-Esterebadi tarafından kaleme alınan Kadı Burhâneddin’in siyasi biyografisi sayılabilecek *Bezm ü Rezm* adlı eser, 1398’de tamamlanmıştır. Bu eser XIV. yy. Sivas’ının sosyo-kültürel yapısı ve Sivas’ta gelişen siyasi olaylar hakkında çok önemli bir kaynaktır.⁶²⁷

⁶²⁶Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.203.; Abdullah Kaya, “Selçuklular Dönemi Sivas’ta İlmî Hayat ve İlim Adamları”, s. 237.

⁶²⁷Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, s.203.; Tahsin Yazıcı, “Esterebâdî Azîz b. Erdeşîr”, *DİA*, C:XI, İstanbul, 1995, s.438.

SONUÇ

Bu araştırmamızda verdiğimiz bilgilerle Anadolu Selçuklu döneminde Sivas'ta inşa edilen medreseler ve medreselerdeki eğitim faaliyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sivas şehri İç Anadolu Bölgesinde Baharat yolu, Mezopotamya ve Karadeniz arasındaki ticaret yolu güzergâhında yer almaktadır. Tarihin ilk çağlarından itibaren Anadolu'da medeniyet kuran devletlerin önemli yerleşim yerlerinden birisi olmuştur. Sivas'ta ilk yerleşmeler Hitit Kültür Çağına (M.Ö. 2600) kadar uzamaktadır. Sivas, Hititler, Frigler, Roma, Bizans ve Selçuklu devletlerinin egemenliği altındaki önemli şehirlerinden birisi olmuştur. Roma ve Bizans İmparatorlukları döneminde eyalet statüsünde olan Sivas, coğrafi özelliği itibariyle aynı zamanda eyaletler arası yolların merkezi konumuna gelmiştir. Bizans döneminde Sivas'ta imar faaliyetlerine önem verilmiş, şehrin surları ve kaleleri yeniden onarılmıştır. Danişmendliler döneminde Sivas beyliğinin merkezi olmuştur. Danişmendlilerle beraber Sivas'ta Türk hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Selçuklular zamanında Sivas, Anadolunun en önemli şehirlerinden biriydi. Hem büyük bir şehir hem de en önemli kültür merkezlerinden biriydi. Bu devirde Sivas için “Dâru'l-Âlâ” yani (Yücelik Beldesi) ünvanı kullanılmıştır. Selçuklu sultanlarına, Konya'dan sonra Kayseri gibi ikinci bir payitaht vazifesi görmüştür. Selçuklu sultanlarının başarılı ticari ve iktisadi siyasetleri sayesinde dünya ticaret yollarının birleştiği bir ülke haline gelen Anadolu'da, bütün bu yolların kavşak noktasında bulunan Sivas Selçuklular'ın Karadeniz ticaret yolunda önemli bir merkezi olmuştur. Sivas'ın Osmanlı Beyliği'ne katılması kendi iradesi ile olmuştur.

Anadolu Selçuklu döneminde Sivas şehrinde 14 medrese inşa edilmiştir. Bu medreselerden günümüze 614/1217 tarihli Sivas Dârüşşifâsı, 670/1271 tarihli Gökmedrese (Sahibiye Medresesi), 670/1271-2 tarihli Burûciye Medresesi ve 670/1271-2 Çifte Minareli Medrese ulaşmıştır. Diğer 10 medresenin varlığını Sivas Dârüşşifâsı ve Gökmedrese vakfiyelerinden öğrenmekteyiz. Bunlar; Selçukiye Medresesi, Sübaşı Medresesi, Kemaliye Medresesi, Bulgari Medresesi, Kadı Necmeddin Medresesi, Necmeddin Muhammed el-Hatibi Medresesi, Şemseddin el-Cez(er)i Medresesi, Emirüddin Ali Hamavi Medresesi, Hokkabaz Medresesi ve Necmeddin Tûsi Medresesi'dir. Sivas Dârüşşifâsı Sultan I. İzzeddin Keykavus

tarafından yaptırılmıştır. Gökmedrese Vezir Sâhip Ata Fahreddin Ali tarafından, Burûciye Medresesi Muzaffer Hibetullah Burûcerdî tarafından, Çifte Minareli Medrese ise Şemseddin Cüveynî tarafından yaptırılmıştır. Çifte Minareli Medrese Anadolu'da yaptırılan ikinci Dârü'l-Hadis'dir. Sivas Dârüşşifâsı vakfiyesi günümüze ulaşan tek Anadolu Selçuklu Dârüşşifâsı'dır. Anadolu Selçuklu dönemi Sivas medreselerinden vakfiyesi günümüze ulaşan diğer medrese ise 670/1271 tarihli Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) vakfiyesidir. Sivas Dârüşşifâsı ve Gökmedrese akarlar bakımından zengindir. Özellikle Gökmedrese'nin vakıf mallarının geniş tutulması medresede verilen hizmetin kalitesini artırmıştır.

Medreselerin önemini ve büyüklüğünü ortaya koyan önemli faktörlerden birisi medresede çalışan toplam personel sayısıdır. Medreseler hizmetli personel sayısı bakımından oldukça zengindir. Bunun sebebi sevap kazanma düşüncesiyle ibadet hizmetini yürüten görevlilerin (imam, müezzin, hâfız vs.) sayısının kalabalık tutulması, istihdam oluşturabilmek içinde hizmetli ve idari personel sayısının artırılmasıdır. Burûciye Medresesin'de talebe mevcudu 30'dur. Gökmedrese'deki talebe mevcudu ise 20'dir ve bu sayı hizmetli personel sayısı ile neredeyse aynıdır. Bu durum medresede kaliteli bir hizmet verildiğini gösterir. Gökmedrese'de personellere yüksek maaş verilmektedir. Özellikle eğitime ayrılan para, müderrise ödenen maaş, öğrencilere verilen burs oldukça yüksek tutulmuştur. Bu durum eğitime çok önem verildiğini, en iyi müderrisleride bünyesinde barındırdığı düşünülebilir. Gökmedrese'de müderris ve iki muîdden birisinin Şâfiî mezhebinden olma şartı aranmış, talebelerde ise böyle bir şart gözetilmemiştir.

Medrese vakfiyelerinde genellikle okutulan ders ve kitaplar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak seçilecek müderriste aranan vasıflar dolayısıyla, okutulan bazı dersleri tahmin etmek mümkündür. Sivas Gökmedrese vakfiyesinde müderrisin şer'î ilimlerde yetkili, usûlü fıkhıta ve hilâfiyet ilminde ileri seviye de olması gerektiğine göre talebeye de fıkıh ilmi ile bunlara esas olan Kur'an, tefsir, hadis, akâid gibi şer'î/naklî ilimlerin okutulduğu düşünülebilir. Bununla beraber Selçuklu medrese geleneğinde okutulan ders ve kitaplarda bilinmektedir. Sivas medreselerinde de derslerin bu şekilde işlendiği düşünülmektedir. Medrese eğitim-öğretiminin takip ettiği belirli bir silsile vardı. İlk okutulan dersler Sarf, Nahiv (Arapça dilbilgisi) ve Edebiyat, Mantık gibi din ile direkt ilgisi olmayan dersler, sonra Kelâm, Akaid,

Tefsir ve Hadis dersleri gelmektedir. Her bir ders için ana kitap belirlenir, kitaplar takrir yoluyla işlenir ve dersler bu kitapların adı ile anılırdı. Anadolu Selçuklularda tıp eğitimi Dârüşşifâ'larda verilmekteydi. Sivas Dârüşşifâsı bölgenin hekim ihtiyacını karşılamak için hekim yetiştiren ve sağlık hizmeti veren bir kurumdu. Selçuklu Dârüşşifâ'larında uygulanan eğitim geleneğinin Sivas Dârüşşifâsı'nda da uygulandığı düşünülmektedir. Buna göre; talebelere hastanede pratik tıp eğitimi verilmiş, teorik derslerde Hipokrat, Galenos, İbn Sînâ, Râzî, Cürcânî'nin eserleri ders kitabı olarak okutulmuştur.

Selçuklu devlet adamları eğitime ve ilme büyük önem vermişler, bu yönde yapılan çalışmaları desteklemişlerdir. Bunun için de farklı ülkelerden ilim adamı gelmesi için her türlü çabayı göstermişlerdir. Anadolu Selçuklu döneminde Sivas'ta yapılan medreseler ve uygulanan eğitim faaliyetleri şehrin kültür düzeyini yükseltmiş, pek çok âlim yetiştirmiştir. Osmanlılar devlet geleneği ve eğitim öğretim alanında Anadolu Selçuklu medreselerini kendilerine örnek almış ve daha da geliştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C: I-II, Haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.
- ALPARSLAN Ali, “Kitâbe”, *DİA*, C: XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.76-81.
- AKA İsmail, “Aksarâyî”, *DİA*, C: II, İstanbul, 1989, s. 293.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, “Dürerü’l-Hükkâm” *DİA*, C: X, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s. 27-28.
- AKPINAR Turgut, “Amasya Tarihi”, *DİA*, C: III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 6-7.
- AKPINAR Turgut, “Hüseyin Hüsâmeddin Yasar”, *DİA*, C: XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 551-552.
- AKPINAR Cemil, “İcâzet”, *DİA*, C: XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 393-400.
- AKPINAR Ali, “Tefsîrü’l-Celâleyn”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 294-295.
- AKSARÂÛÎ, *Müsâmeret’ül-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.
- AKSOY Hasan, “Yûsuf Meddah”, *DİA*, C: XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 19-20.
- ATAY Hüseyin, “Medreselerin Islahı” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1981, C:XXV, s. 1-43.
- ALTINTAŞ Ayten, “Anadolu Selçukları ve Osmanlılarda Tıp ve Dârüşşifâlar”, Ed. Abdullah Kılıç, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, İstanbul, 2015, s. 21-64.
- Archnet, Çifte Minareli Medrese (Sivas), 29/03/2019, 15:25,
https://archnet.org/sites/2083/media_contents/128350
- ATALAR Münir - KAVAKLI Sibel, Sivas’ın İlk Valilerinden Şemseddin Muhammed b. Muhammed Cüveyni (ö.683/1284), Ed. İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Sivas, 2006, s. 200-205.
- ATÇEKEN Zeki –BEDİRHAN Yaşar, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*,

- Eğitim Yayınevi, Konya, 2016.
- AYDINOğLU Yasemin, “Selçuklularda Tıp eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kùltürüne Olan Etkileri”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.
- A’ZAMÎ, Muhammed Mustafa, “Buhari, Muhammed b. İsmail”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 368-372.
- BALIK İbrahim, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: III S: II (2001), s. 25-36.
- BALIK İbrahim, “Sivas Gök Medresenin Türkiye Selçuklu Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, Ed. İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri 29 Eylül- 1 Ekim 2005 Kitabı*, İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kùltür Merkezi, Sivas, 2006, s. 261-277.
- BAYAT A. Haydar, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, Ege Üniversitesi Tıp Fakùltesi Yayınları, Bornova, 1967.
- BAYAT A. Haydar, “Anadolu Selçuklu Hastane Vakfiyelerinin Tek Örneği Olarak Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi”, *Türk Kùltürü Dergisi*, S: CCCXXXIII, Ocak 1991, s. 5-19.
- BAYAT A. Haydar, “Sivas Dârüşşifâsı’nın Bilinen ve Bilinmeyen Kitabeleri”, Ed. İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kùltür Merkezi, Sivas, 2006, s. 352-365.
- BAYRAM Sadi ve KARABACAK Ahmed Hamdi, “Sahib Ata Fahrüddin Ali’nin Konya İmaret ve Sivas Gök Medrese Vakfiyeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S: XIII, (1981), s. 31-69.
- BEDİR Murteza, “Vikayetü’r-Rivâye”, *DİA*, C: XLIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 106-108.
- BEDİRHAN Yaşar, “Selçuklular Zamanında Sivas’ta Bulunan Kafkasyalı İlim Adamları”, Ed. İbrahim Yasak, *Selçuklular Dönemi Sivas Sempozyum Bildirileri*, İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kùltür Merkezi, Sivas 2006, s. 269-277.
- BENLİ Mehmet Sami, “Miftâhu’l-Ulûm”, *DİA*, C: XXX, Türkiye Diyanet Vakfı

- Yayınları, İstanbul, 2005, s. 20-21.
- BİLGET N. Burhan, *Sivas'ta Buruciye Medresesi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991.
- BİNGÖL Abdulkuddüs, "Îsâgucî", *DİA*, C: XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 488-489.
- Bilginin Gücü Adına Okur Yazarım, *Buruciye Medresesi*, 18/08/2019, 13:32,
<https://okuryazarim.com/buruciye-medresesi/>
- BOZKURT Nebi, "Müderris", *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 467-468.
- BOZKURT Nebi, "Medrese", *DİA*, C: XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 323-327.
- BUHARİ, *Sahih*, Çev. Abdullah Durmuş, Halil Aldemir, İbrahim Tüfekçi, İshak Emin Aktepe, M. Beşir Eryarsoy, Mehmet Odabaşı, Osman Güman, Soner Duman, Polen Yayınları, İstanbul, 2008.
- CANTAY Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- CANTAY Gönül, "Keykavus Dârüşşifâsı", *DİA*, C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 353-355.
- CERRAHOĞLU İsmail, "Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil", *DİA*, C: XI, İstanbul, 1995, s. 260-261.
- CEVDET Muallim, "Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ve Tercümesi", *VD*, S: I, Ankara, 1938, s. 35-38.
- CEVDET Muallim, *Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ve Tercümesi*, Vakıflar Dergisi, S: I, Ankara, 1938, s. 35-38.
- CEYLAN Semih, "Şems-i Tebrîzî", *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 511-512.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Sirâceddin el-Urmevi", *DİA*, C: XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 262-264.
- ÇAKAN İsmail L., "Câmu'l-Usûl li-Ehâdisi'r-Resûl", *DİA*, C: VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 136.
- ÇAKIR Mehmet, "Binâü'l-Ef'âl", *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 179.

- ÇAYCI Ahmet, “Anadolu Selçukluları Döneminde Medrese Uleması” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:VIII, Konya, 2002, s. 87.
- ÇELEBİ İlyas, “Hindî”, *DİA*, C:XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 66-67
- ÇETİNTAŞ Sedat, *Sivas Dârüşşifâsı*, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1953.
- ÇİFTÇİOĞLU İsmail, *Ahilik Ansiklopedisi 1*, T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Ankara 2014.
- ÇOLLAK Fatih, “eş-Şâtıbiyye”, *DİA*, C: XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 377-379.
- DEMİR Mustafa, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya, 2005.
- DEMİR Mustafa, *Selçuklular Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- DEMİREL Ömer, “Sivas”, *DİA*, C: XXXVII, İstanbul, 2009, s. 284.
- DEMİREL Ömer, *Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.
- DEMİRAYAK Kenan, “Merâhu’l-Ervâh”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 165-166.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, Sivas Müftülüğü, 29/03/2019, 15:06,
<https://sivas.diyamet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=kurumsal&contentid=243>
- DOĞAN Nermin Şaman, “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu medreseleri-Dârüşşifâlardan Örnekler” *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2),2013, s. 429-443.
- DUMAN Ülkü, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2010.
- DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çev. V.L. Mirmiroğlu, İstanbul, 1956.
- DURUSOY Ali, “eş-Şemsiyye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 530-531.
- DURMUŞ İsmail, “el-Emsile”, *DİA*, C: XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 166-167.
- DURMUŞ İsmail, “el-Avâmilü’l-mie”, *DİA*, C: IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 106-107.

- EFLÂKÎ Ahmet, *Ariflerin Menkıbeleri I-II*, Çev. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul, 1995.
- ELMALI Hüseyin, “İzhârü'l Esrâr”, *DİA*, C: XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 506-507.
- ERTUĞRUL Özkan, “Gökmedrese”, *DİA*, C: XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 138-139.
- ERTUĞRUL Özkan, “Çifte Minareli Medrese”, *DİA*, C: VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 312-313.
- ESER Erdal, “Sivas I. İzzettin Keykavus Şifaiyesi Hakkında Bazı Yeni Görüşler”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XXXIII, Sivas, 2017, s. 56-62.
- ESTEREBADÎ Aziz b.Erdeşir-i, *Bezm -u Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Ankara, 1990.
- EVLİYA Çelebi, *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul, 2018.
- EYİCE Semavi, “Burûciye Medresesi”, *DİA*, C: VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul, 1992, s. 465-466.
- FAYDA Mustafa, “Tarih”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 30-36.
- FAZLIOĞLU İhsan, “Selçuklular Döneminde Anadolu'da Felsefe ve Bilim-Bir Giriş”, *Cogito*, İstanbul, 2001, S: XXIX, s. 152-168.
- GÖKDOĞAN Melek Dosay, “Selçuklular Dönemindeki Bilimsel Etkinliklerde Sivas'ın Yeri”, Ed. İbrahim Yasak, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyum Bildirileri*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Sivas, 2006, s. 206-210.
- GÜNAY Mehmet Hacı, “Vakıf”, *DİA*, C: XLII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 479-486.
- GÜNER İbrahim, ERTÜRK Mustafa, “Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: XII, Bahar 2004, s. 48.
- GÜVEN İsmail, “Türkiye Selçuklularında Medreseler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: XXXI, S: I (1998), s.125-146.
- HAMİDULLAH Muhammed, *İslam Peygamberi*, C: II, Ankara, 2003.
- HATİBOĞLU İbrahim, “Mesâbilhu's-Sünne”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 258-260.

- HATİBOĞLU İbrahim, “Meşâriku’l-Envari’n-Nebeviyye”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 361-362.
- HAS Şükrü Selim, “Mülteka’l-Ebhur”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 549-552.
- HAZER Dursun, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: I, S: I, 2002, s. 274-293.
- HIZLI Mefail, “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*”, C: II, S: II (1987), s. 273-281.
- HIZLI Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: I, C: XVII, Bursa, 2008, s. 25-46.
- HONIGMANN Ernst, *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı*, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul, 1970.
- Hürriyet Seyehat, Tarihi Güzellikleriyle Sivas, 29/03/2019, 15:20,
<http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/tarihi-ve-dogal-guzellikleriyle-sivas-40815482>
- İBN BİBİ, *El-Evâmirü’l-Alâ’iyye Fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye (Selçukame)*, Çev. Mürsel Öztürk, C: I- II, Ankara, 1996.
- İBRÂHİMÎ Dâvud, “Enîsü’l-Kulûb”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s.242-243.
- İZGİ Cevat, “Hubeyş et-Tiflîsî”, *DİA*, C: XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 268-270.
- İZGİ Cevat, “Halebî, Nûreddin”, *DİA*, C: XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s.232-233.
- KALLEK Cengiz, “el-Hidâye”, *DİA*, C: XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 471-473.
- KANDEMİR M. Yaşar, “İbn’s-Salâh eş-Şehrezûrî”, *DİA*, C: XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 198-200.
- KANDEMİR M.Yaşar, “Mukaddimetü İbni’s-Salâh”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 121-124.
- KANDEMİR M. Yaşar, “eş-Şemâilü’n-Nebeviyye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 500-501.

- KAYA Abdullah, “Selçuklular Dönemi Sivas’ta İlmî Hayat ve İlim Adamları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: I, S: II, 2008, s. 212-242.
- KARACABEY Salih, “Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar’ul-Hadislerin Yeri”, *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu’da Hadis Geleneği ve Dar’ul Hadisler 30 Nisan-1 Mayıs 2011*, Çankırı, 2011, s. 217-243.
- KARAMAN Hayrettin ve ark., *Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012
- KARAMAN Hayreddin, “Fakih”, *DİA*, C: XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 126-127.
- KARAMAN Hayrettin, ÇAĞRICI Mustafa, DÖNMEZ İbrahim Kâfi, GÜMÜŞ Sadrettin, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, C: V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- KAYAOĞLU İsmet, “Turumtay Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S: XII (1978), s. 91-112. (Arapça metin, tercüme, tahlil)
- KILIÇ Hulusi, “el-Kâfiye”, *DİA*, C: XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 153-154.
- KILIÇ Hulusi, “eş-Şâfiye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 247-248.
- KEMALOĞLU Muhammed, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)”, C: II, S: V (2015), s.62-79.
- KEMALOĞLU Muhammed, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C: II, S: III, Karabük, 2003, s.1-38.
- KHONİATES Niketas, *Historia*, Çev. Fikret İşıltan, Ankara, 1995.
- KILIÇ Remzi, “Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu 27-30 Eylül 2010*, Kayseri, 2010, s. 1-13.
- KILIÇ Abdullah, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, İstanbul, 2015.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “İmam”, *DİA*, C: XXII, İstanbul, 2000, s. 178-181.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Müezzin”, *DİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006, s. 491-496.
- KOCA Ferhat, “el-Ferâizü’s-Sirâciyye”, *DİA*, C: XII, Türkiye Diyanet Vakfı

- Yayınları, İstanbul, 1995, s. 367-368.
- KOCA Ferhat, “Menâri’l-Envâr”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 118-119.
- KOCA Ferhat, “el-Muhtasar”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 64-66.
- KÖKSAL Mehmet Fatih, “Hüseyin Hüsameddîn’in Amasya Tarihi’nin Kayıp Ciltleri”, *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 175-185.
- KÖPRÜLÜ M. Fuat, “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, C: VII, S: XXVII (1943), s. 379-524.
- KUNTER Halim Baki, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, *VD*, C: I (1938), s. 103-186.
- KUCUR S. Sadi, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları – Vakfiyelerine göre*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
- KUCUR S. Sadi, “Sivas Gök Medrese ‘Sahibiye Medresesi’ Vakfiyesi”, Ed. Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Selçuklu Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Konya, 2009, s. 337-349.
- KURAN Abtullah, *Anadolu Medreseleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1969.
- Luggat, “Irak-ı Acem” 29/09/2019, 11:13, <https://www.luggat.com/index.php#ceviri>
- MATEOS Urfalı, Urfalı Mateos Vekayinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162), Çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, 2000.
- MİLLÎ Burhan, *Osmanlı Öncesi Sivas Yöresi ve Tarihi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2007.
- MÜSLİM, *Sahih*, Çev. Hanifi Akın, Polen Yayınları, İstanbul, 2008.
- OKUYAN Mehmet, “Necmeddîn-i Dâye”, *DİA*, C: XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 496-497.
- OSTROGORSKY Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1991.

- ÖZAYDIN Abdülkerim, “İbn Bibi”, *DİA*, C: XIX, İstanbul, 1999, s. 379-382.
- ÖZKAN Ertuğrul, “Çifte Minareli Medrese”, *DİA*, C: VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 312-313.
- ÖZKAN Şerife, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- ÖZTÜRK Nazif, “Mütevelli”, *DİA*, C: XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 217-220.
- Sivas İli Çevre Durum Raporu*, Sivas 2017.
- Sivas 1973 İl Yıllığı*
- ÖZBALIKÇI Mehmet Reşit, “Muğni’l-Lebîb”, *DİA*, C: XXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 384-386.
- ÖZEL Ahmet, “İbn Âbidîn, Muhammed Emîn” *DİA*, C: XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 292-293.
- ÖZEL Ahmet, “Zencânî, İzzeddin”, *DİA*, C: XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 253-254.
- ÖZEK Ali, “el-Keşşâf”, *DİA*, C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 329-330.
- ÖZEN Şükrü, “Hilâf”, *DİA*, C: XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 527-538.
- ÖZEN Şükrü, “Tenkihu’l-Usûl”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 454-458.
- RIDVANOĞLU Mahmut, “Habbâzî”, *DİA*, C: XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 342-343.
- ŞAHİN Sami, Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) ve Kitabelerindeki Rivayetlerin Hadis Değeri, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: X, Sivas, 2006, s. 145-163.
- ŞAHİN Salih, “Sarıhatipzâde Seyyid El-Hac Numan Efendi”, Ed. Âlim Yıldız, *Kültür Tarihinde Sivaslı Bir Aile Sarıhatipzâdeler*, Buruciye Yayınları, Sivas, 2011, s. 179-231.
- ŞERBETÇİ Azmi, “Kutbüddîn-i Şîrâzî”, *DİA*, C: XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı

- Yayınları, Ankara, 2002, s. 487-489.
- SAKKÂR Sâmi, “Muîd”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 86-87.
- SARI Mehmet Ali, “el-İtkân”, *DİA*, C: XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 464.
- Seyyah Defteri, Sivas Çifte Minareli Medrese Nerede, Nasıl Gidilir, 29/03/2019, 19:38,
<https://seyyahdefteri.com/sivas-cifte-minareli-medrese-nerede-nasil-gidilir/>
- SIRIM Veli, “Selçuklular ve Osmanlı Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI (2014), s. 194-402.
- SİNANOĞLU Mustafa, “el-Mevâkîf”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 422-424.
- SÜLÜN Murat, “Şehâbeddin Sivâsî”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 418-420.
- Simbat Vekayinâmesi*, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK’da Basılmamış Teksir.
Pinterest, Buruciye Medresesi, 29/09/2019, 22:23,
<https://www.pinterest.se/pin/317574211215559152/?autologin=true&nic=1>
- TERZİOĞLU Arslan, “Bîmârîstan”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 163-178.
- TİHRANİ Ebu Bekir-i, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, C: I, Çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- The Courtauld Institute of Art, Kaykavuş Sifaiye Medresesi, 29/03/2019, 15:17,
<https://sites.courtauld.ac.uk/crossingfrontiers/crossing-frontiers/turkey/sivas/sifaiye-medrese-of-kaykavus/>
- The Courtauld Institute of Art, Kaykavuş Sifaiye Medresesi, 29/03/2019, 15:10,
<https://sites.courtauld.ac.uk/crossingfrontiers/crossing-frontiers/turkey/sivas/sifaiye-medrese-of-kaykavus/>
- TOPALOĞLU Bekir, “Tecrîdü’l-İ’tikâd”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 205-251
- TURAN Abdülbaki, “Elfiyye”, *DİA*, C: XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

- İstanbul, 1995, s. 27-28.
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002.
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1996.
- TURAN Osman, *Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara, 1988.
- TURAN Osman, “Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celalleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri” *Bellekten*, C: XII, S: XV, Ankara, 1948, s. 83-88.
- TURAN Osman, “Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, C: IX, S: IV (1951), s. 447-457.
- Türk Dil Kurumu, “künk”, 29/09/2019, 15:30,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d90a72a9f6235.23082059
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Keykavus Dârüşşifâsı, 29/03/2019, 15:23,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/keykavus-i-darussifasi>
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Gökmedrese, 29/03/2019, 15:23,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/gokmedrese--sivas>
- UMAR Bilge, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993.
- UYAR Gülgün, “Nâkıb”, *DİA*, C: XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 321-322.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, EDGÜER Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, Yay. Haz. Recep Toparlı, Sivas, 2005
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti”, *Bellekten*, C: XXXII, S: CXXVI, Ankara, 1968, s. 161-189.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, XII. ve XIII. Asırda Anadolu’daki Fikir Hareketleri İle İçtimai Münasebetlere Bir Bakış, III. T.T. Kongresi, TTK Yayınları, Ankara, 1948, s. 287-306.
- ÜÇER Müjgân, “Sivas Gökmedrese Taş ve Çini Bezemeleri”, A.Süheyl Ünver Sanat Atölyesi-Sivas Hizmet Vakfı-Hayat Ağacı Dergisi, Sivas, 2010.

- ÜÇER Müjgân, “I. İzzeddin Keykavus ve Darüssıhhası”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XVII, Sivas, (2012), s. 54-69.
- ÜÇER Müjgân, “Sekiz Asır Öncesinden Kalan Taçkapı Taşa Yansıyan Şiir: Çifte Minare”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XXIX, Sivas, (2015), s. 27-42.
- ÜÇER Müjgân, “Sivas Darüssıhhası”, Ed. Abdullah Kılıç, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, İstanbul, 2015, s. 99-118.
- ÜÇER Müjgân, “Selçuklunun 800. Yıllık Sıhhat Yurdu Sivas Darüssıhhası (Dârüşşifâ)”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S:XXXIII, Sivas, (2017), s. 39-43.
- ÜÇER Müjgân, “Sivas’ta Bir Medeniyet Burcu Buruciye Medresesi”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XXXV, Sivas, (2018), s. 41-56.
- ÜNALAN Sıddık, “Anadolu Şehirlerine Verilen İsimler ve Sivas Örneği”, *Dini Araştırmalar*, C: X, S: XXX, Eylül-Aralık 2007, s. 247.
- ÜNVER A.Süheyl, *Sivas Tıp Sitesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, Sivas, 1980.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Akâidü’n-Nesefî”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 217-219.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Tavâliu’l-Envâr”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 180-181.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Muhyiddin İbnü’l-Arabî”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 216-217.
- YAZICI Tahsin, “Cüveynî Şemseddin”, *DİA*, C: VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 144-146.
- YAZICI Tahsin, “Esterebâdî Azîz b. Erdeşîr”, *DİA*, C: XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 438.
- YAZICI Tahsin, İŞPİRLİ Mehmet, “Ferraş”, *DİA*, C: XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 408-409.
- YILDIRIM Suat, “el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 434.
- YILDIRIM Sefa, KILIÇ Ümit , “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: XXII, Nisan 2018, s. 603-627.

YILMAZ Sarper, “Tıp Tarihi Perspektifinden Sivas Darüssıhhası”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XXXIII, Sivas (2017), s. 44-55.

YİNANÇ Refet, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S: XV (1982), s. 5-22.

YİNANÇ Refet, “Kayseri ve Sivas Dârüşşifâları’nın Vakıfları”, *Belleten*, C: XLVIII, S:CLXXXIX-CXC, (1984), s. 299-308.

YOSKA Erhan, *Türkiye Selçuklularında 13. Yüzyıldaki Tıbbi Gelişmeler*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.

EKLER

Ek: 1 Keykavus Dârüşşifâsı Vakfiye Tercümesi

Sivas Dârüşşifâsı Vakfiye Tercümesi Muallim Cevdet'in Vakıflar Dergisi'nin 1938 yılı 1. sayısında yayınlanan "Sivas Dârüşşifâsı Vakfiyesi ve Tercümesi" adlı çalışmasından alınmıştır.

Tercüme

“Bismillahirrahmanirrahim

Yakınım, billahi yakınımıdır. Hamd ve sena, cömert, seven, merhametli, bağışlayıcı, tövbeyi kabul edici, sevap verdiği cömertliğinden yücelik rütbesinin hil'âtinin giydiren, azabının şiddeti ile düşünceli ve kaygılı olanı rahmet ve bağışlamasıyla ferahlandıran, teselli eden Cenab-ı Hak'ka mahsustur. Kudsî zatına sayısız nimetlerinin birbiri ardı sıra, karşılığında ne kadar uzatılsa eksilmeyen ve sonsuz bir hamd ile şükreder. Önce azap emrinden, sonra nimetinin yüceltilmesi, yani bağışlanması karşılığında aciz ve durgun kaldığı bir şükür ile şükreder, gerçek mâbudun kendisi olup bir ortağı olmadığına, sevenlerin şüphe ve vesvese ârızâlarından, tehliklerinden korkarak dertlerine şifa veren bir şehadetle şahitlik ederim.

Hz. Muhammed'in, Araplar'ın huysuz kaba ve sert kısmı arasında şirkin arttığı bir zamanda Abd-i Menaf b. Kusay b. Kilâb secere ve sülâlesinden gönderdiği kulu ve rasûlü olduğuna da şehadet ederim. Cenab-ı Hak ona ve güzel, temiz, hayırlı ailesine bulutlar kahkaha ile güldükçe, kuşlar terennüm ettikçe, salât ve selâm buyursun.

Bundan sonra maksada gelince:

Bu yazı, emin, fenalık ve hıyânet şüphelerinden uzak, sözünün eri, adil, iyi hali ile tanınan ve vakfiyenin sonunda kendi istekleriyle isimlerini yazan şahısların doğruluk ve sevaba ermiş, suç ve şüpheden uzak şahitliklerini beyandan ibârettir. Şöyle ki: Bu şahitler 615 yılın Muharrem ayının birinci günü (30 Mart Cuma günü) Sultân-ı Azâm, Şehin Şâh-ı Muazzam, ümmetlerin kullarının maliki, Arap ve Acem Sultanlarının efendisi, cihan meliklerinin, Allah'ın arzının sultanı ve kullarının reisi,

ülkelerin koruyucusu, halifelerin yardımcısı din ve dünyanın mâh-ı şerefi, İslâm'ın ve müslümanların sığınağı, hükümdarların ve sultanların dayanağı, dünyada adaleti ihya eden, zâlimlerden mazlumların intikamını alan, gazilerin, mücâhitlerin sığınağı bulunan; kâfirlerin, müşrikleri katleden; dinsizleri, dinden dönenleri ortadan kaldıran, serkeşleri, dik kafalıları, bütün azgınları ezen ve tepeleyen, kara ve denizlerin sultanı, Selçuk Oğulları'nın bâş tacı ve daha birçok yüksek vasıfları olan Ebu'l-Feth sultan Keykâvus b. Şehid Sultan Keyhüsrev b. Sultan Kılıç Arslan'ın meclisinde hazır bulundular. Sultan bu mecliste konuşmasında gönlündeki saklı duyguları açıklayarak “Alçak dünya belâ ve sıkıntı yurdu durma yeri değil, kaçış yeridir. Bahar bulutları gibi gelip geçiveren, serap gibi aldatıcı bir yerdir. Ona ebedî gözle bakmanı düşkünlükle yere sermiş ve nefsinin atına bineni düşürmüştür. Hiçbir nebî Peygamberliği, hiçbir zorba zorlama ve gücü hiçbir sultan devlet kudreti hiçbir hükümdar memleket büyüklüğü ile bakî kalmamıştır. O, her eşinden ayrılan, birçok tâlibini helâk eden namuslu bir kadın, çocuklarını önce öpüp sonra tokatlayan, biraz emzirip sonra ayıran bir anadır. Akıl sahipleri onun zehirle karışık tadına ve sonu gamdan ibâret sevinçlerine yönelmez iltifat edemez. Ne mutlu o kimseye ki hırsını azaltarak, çalışmalarını Allah'ın rızasına hasreder, Cenâb-ı Hak'dan sakınır, hayatını ibadetle geçirir, vakfiyede yazılı Kur'an ayetinin manasını düşünerek ibret alır, ahireti için azık tedarikine çalışır!” diye beyanda bulundu. Sultan'ın konuşmasının esas bu olunca, akıl, fikir ve bedenen sağlam olduğu bir zamanda, aracısız, kendi dili ile söyleyerek sahip olduğu şeyleri bağışlamada serbest olarak riyâdan uzak, iyi niyet, lekesiz bir düşünce ve samimiyetle vakfettiğini yukarıda vasıfları sayılan şahitlerin huzurunda tasdik ve nefsi aleyhine şahitlik etti. Ve bu vakfında Cenâb-ı Hak'ın vakfiyede yazılı sözünde buyurduğu büyük fazilet, yaygın affını bağışlamasını rahmetini feyizlendirmesini ve onun Cennet'in ortasında yerleştirilmesini, sadakanın gölgesinde gölgelendirilmesine vakfiyede yazılı birçok hadis-i şerifin mânâsını düşünerek yöneldi. Vakfiyede etraflıca beyan olunacak vakfiyyeti mülkü olup elinde ve sahip olduğu şer'an sabit olan şeylere tamamen vakfetti.

I.Konya'nın dışında bulunan sebze bahçesi.

Bahçenin dört hududu vardır: Birincisi Kayserili Reüsi'de-din Alişer b. Hasan'ın buzluğu ile ikincisi saraç Cemâlü'd-din Mehmed'in üzüm bağı ile

üçüncüsü ve dördüncüsü büyük yolla çevrilidir. Bahçenin girişi de büyük yol tarafındadır.

II.Cenne dışındaki Beytekin Köyü'ndeki Bahriyefor adıyla tanınan bir göz değirmenin ve bu değirmene bitişik ahır ve hara. Dört hududu vardır: Birincisi arz ile ikincisi Sivastos'un bahçesiyle, üçüncüsü nehir, dördüncüsü yol ile çevrili olup kapısı buradadır.

III.Ereğli'nin dış mahallesinde Türkmenler Çarşısı'nda birbirine bitişik otuz dükkan. Dört hududu vardır: Birincisi ve ikincisi yol ile ve eskiden beri Şehâbü'd-din Alemi dükkanları adıyla bilinen sultan dükkanları, üçüncüsü kısmen yolu, kısmende İncei Yermobi b. Hüseyin'in dükkanları ile, kısmen de İmâde'd-din ve Emin b. Yusuf'un dükkanını ve diğer yol ile, dördüncüsü de Hacı Balak Mescidi'ne vakfedilmiş dükkan ve yol ile çevrilidir.

IV.Aksray dışında oraya bağlı Mermindi diğer adıyla Rumiye köyünün bütün mensupları çalışanları da dahil olarak tamamı. Bu köyün bir sınırı Buryeknan (Veryeknan) isminde Sekir Köy çiftliğinin toprakları Karlataş arazisiyle ikincisi Karaviran ve Ebule arazilerini, üçüncüsü Selçuklu hanın bahçesi ve Sufigar (Sofular) adındaki Sandal köyünün ve Celdek köylerinin toprakları ile dördüncüsü Kelâkün Köyünü (kula kula?) ve Sarı köylerinin arazileri ile çevrili olup giriş ve çıkışları buradandır. Bu köyün hudutları Aksaray mahkemesinde mahkeme meclisi huzurunda bazı sınır düzeltmeleri, "Resül b. İsmail b. Edhem, Türkânşah b. Yagor b. Süleyman, Ahmed b. İsrail b. İbrahim, Turhan b. Gazi b. Celdek, Kahya b. Ömer b. İshak, Şemsü'd-din b. Mahmud b. İsrail, Mehmed Sâlar b. İlyas b. Semi, Süleyman Hoca, Sülü b. Tenşen b. Geçmiş" isimlerinde kimselerin şahitlikleri ile şer'an sabit oldu.

V.Kayseri'ye bağlı Efkere köyü. Sınırları: Güneyden yol tarafı ile başlar, Kerkör ismiyle bilinen değirmenle son bulur. Bu değirmen Degzadiç köyü sınırından öncedir. Efkere köyü tarafındaki yoldan ayrılıp Rumlardan kalma eski kum tepesine doğru yürüyerek batıda Efkere köyüne bakan harap kiliseye varır. Oradan diğer kum tepesine doğru ayılıp Bâlâkasi köyü sınırına, buradan kuzey tarafa biraz inip Efkere yolu üzerindeki harap kilisenin yoluna varır. Buradan batı tarafa Balâkâsi yolunun ağzına inşa edilmiş olan köprüye, oradan da kuzeye dönüp Balâkâsi bostanlarının sonuna ulaşır, oradan da batıya bostanların yanına dönüp Balâkâsi harman yerlerine

ve Balâkâsi'den Kayseri'ye giden yolun ağzına ve dört yolun sınırına varır. Buradan da Kayseri yolu ile güneye ayrılıp Tanma köyüne yakın iniş yoluna varır. Buradan güneye dönüp adı geçen iniş yola ve sahrıca ve Kemer Yol diye bilinen döşemeye doğru dağın tepesinde son buluncaya kadar gider. Oradan da doğuya dönüp dört yoldan birinin geçidi olan yola varır. Burada eski ve kullanılmaz bir köprü vardır. Oradan ayrılıp batıya Çökiler arazisi sınırına doğru giden yolun ağzına bakan kum tepesine, oradan doğuya dönüp sınır işareti olan sağlam taşa ve Emir Süleyman'ın sınır işareti olarak kabul ettiği yere ve yine doğuya yönelip oradaki kum tepesi hizasındaki (...) maruf yola varır; tepesine doğru yönelir. Oradaki harap kilisenin yakınında, ortasında pınar bulunan yola varır. Bu pınar Bağr-ı Bigâr Pınarı ismiyle maruftur.

Doğu sınırı Efkere köyüne bakan kum tepesinden başlar, buradan kuzeye aşağı gidilerek Efkere köyü ile Balâkâsi köyü arasındaki yola gider, sel yollarına varır; oradan Efdik b. Tegos'un, Kara Fasil b. Tabzek'in Papaz Lion b. Kösef'in bağlarının ve Toros b. Hakmidas'ın Mezreasının ve Farrah b. İstefan'ın mezreasındaki Balâkâsi köyünün çiftçileri ile fellahları bulunan bu kimselerin bağlarının ve mezrealarının yanına, bu yol ile gidilerek Merzifon köyü yolunun ağzına varır.

Kuzey sınırı: Mançusun ve Efkere köylerinden batıya dönerek başlar, Mançusun köyü fellahlarının tamir ettikleri harap kalenin aşağısında yolun ortasında... imar ettiği değirmenlerle sonlanır. Yine oradan kuzeye iner Sivas Caddesi'ndeki Engür Gölü köyünün mezarlığıyla sonlanır. Bu cadde ile batıya Frenk köyü arazisi ile son bulur.

Batı Sınırı: Sivas Caddesi'nin Frenk köyü arazine bitişik kısmında başlar, Türkmenlerin ahırlarına Sahrıca ve Kemer Yol adıyla bilinen döşemeye varır.

VI.Kayseri'ye bağlı Mançusun Köyü'nün aşağısında Engür Gölü köyüne bitişik ve bu köyden ayrılmış ve Efkere köyünün eklerinden olan yedi parça arazi.

1.Kavzın ve Engür Gölü köylerinin yolunun ağzına Oskifan Bezahan'ın yaptığı köprünün aşağısından başlar nehre varır. Buradan diğer nehre uzanır. Oradan güneye ayrılır, Meselba köyüne varır. Oradan Engür Gölü köyünün yakınlarındaki

çayıra dönüp oradaki Gölcüğün kenarındaki köprünün sınırlarına ulaşır. Oradan da Karaviran köyüne giden yola dönüp Engür köyüne adı geçen Oskifan'ın değirmenine varır.

2.Dört hududu vardır. Sınırlarından biri Kayser b. Hacı Yusuf'un elinde bulunan araziler ile ikincisi Mulak Batrihbik(?) lâkaplı Mehmed'in elindeki arazi parçaları ile üçüncüsü, önce adı geçen Mehmed'in elinde ve şimdi Fahrü'ddin Cundi elindeki arazi parçalarıyla dördüncüsü hala Fahrü'ddin'in elinde bulunan arazi parçalarıyla sınırlanmıştır.

3.Bu arazinin de dört hududu vardır. Birinci ve ikincisi yukarıda adı geçen Fahrü'din'in elindeki arazileri ikincisinin tamamı Zeynü'f-din Cündî'nin ve Emir Ali Candar'ın arazileri ile sınırlanmıştır. Üçüncü sınır Engür Gölü'nün Karaviran'dan gidilen yolunu takip eder. Üçüncü sınırın kalanı Emir Ali Candar'ın elindeki arazilerle sınırlanır. Dördüncü hudut, Kayser b. Hacı Yusuf'un elindeki arazi parçalarıyla sınırlıdır. Bu sınırın tamamı önce Emir Mehmed Kürdî el-Cündî'nin elinde ve şimdi Şerefü'd-din Cündî elinde bulunan kıtaları takip eder.

4.Arazi parçası da dört hudutludur. Birincisi; önceki sınırı, yukarıdaki Fahrü'd-dîn'in elindeki toprakları, ikincisi yol hattını, üçüncüsü yukarıda ismi geçen Kayser'in elindeki arazileri dördüncüsü Ali Candar'ın toprakları diye bilinen arazi ile sınırlıdır.

5.Arazi parçasında dört hudud vardır. Birincisi yukarıda adı geçen Kayser'in topraklarını, ikincisi İbrahim Kürdî el-Cündî'nin kıtalarını, üçüncüsü Mehmed Kürdî el-Cündî'nin kıtalarını, dördüncüsü Emir Ali Candar'ın kıtalarını takip eder.

6.Bu arazi parçasında dört hududu vardır. Birincisi orada bulunan akar suyu, ikincisi adı geçen Fahrü'd-dîn ve İbrahim Kürdî'nin kıtalarını, üçüncüsü İbrahim Kürdî ile Fahrüddin Şad Nehr'in kıtalarını, dördüncüsü çayıra takip eder.

7.Karaviran'ın Kayseri'ye gidilen yolun ağzındaki Yağzı Göl mevkiindeki dört hududu bulunan arazi. Sınırlarının ilki yukarıda adı geçen yolun, ikincisi Hoca Muzaffer'in kıtalarını, üçüncüsü bu arazi parçası ile Danason köyü arasındaki engel olan dağı, dördüncüsü Süsen Viran arazilerini takip eder.

Yukarıda adı geçen yedi arazinin sınırları Kayseri Hakimi, kadıların efendisi Ahmed b. Ser Esfar b. Ahmedî Razî'den alınan ilâm ile tarafından sahih ve sabit oldu. Bu ilâmda Kayseri'nin meşhur, adil, inanılır kişilerinden Malatyal'ı muhtesib Şemseddin Ebu Bekir b. Hacı İbrahim ve Bezzaz Şemsü'd-din Alişer b. Ali b. Abdullah ve Hacı Arslan b. Aydoğdu ve Hoca Ebubekir b. Hacı Hasan ve hoca Ahmed b. Yusuf'un şahitlikleriyle (yukarıda) adı geçen hakim tarafından sınırları tesbit edilerek sabit oldu diye kaydedilmiştir. Bende Kanuni şartları topladıktan sonra ilâmda yazılanların tatbikini kabul, tasdik ve imza ettim. Bu nizamnâmede yazılan sınırların doğruluğuna hükmettim.

VII. Malatya'ya bağlı Saman Köyü. Dört hududu vardır, güneyi kıblenin batısından başlar Beytü'l-Gazi mevkiinden, Harabî köyünün sınırlarını takip eder. Bu iki sınır arasında engel Papaz Daniel mezraası ile Çakmeka mezralarından biri bulunan bu tarlanın ortasındaki cetveldir. Mezraa engel değildir. Bu hat doğu tarafta Çakmeka nehrine ve Samanlı Minas'ın kıtasına kadar uzanır ve kısmen de Silos köyünün arazisinin su aldığı cetveli... Zof ismiyle bilinen yere kadar gider. Bu cetvel Küffar Cetveli isimli cetvele kadar uzanır. Bundan sonra bu hat Harabi köyünden Malatya'ya gidilen yol ile sonlanır. Burası güney sınırının tamamıdır. Doğu sınırı güney sınırının sonundan başlayıp yol ile sonlanır. Burası güney sınırının tamamıdır. Doğu sınırı güney sınırının sonundan başlayıp Kelakanci köyünün Malatya'ya gidilen yolu sınırlanmış tepeyi ve adı geçen beldenin (Malatya) sınırını ve pınarını takip eder. Bu suretle Saman köyünden Malatya'ya gidilen yola kadar devam eder. Kısmende yukarıda adı geçen pınardan olan cetveli takip eder. Bu cetvel Saman köyünün sınırı adı geçen beldenin (Malatya) köyünün sınırı arasında engeldir. Bu sınır beldenin arazisine Büyük Nehir adıyla tanınan nehri Saman'dan cetvetle bakan tepeye kadar takip eder. Bundan sonra Malatya'dan Elbistan'a giden büyük caddeye kadar bu cadde kensinin geçidi olan köprüye ve sonra köprünün öte tarafı Serlo köyü sınırında sonlanır. İki sınır arasında engel Serlo köyü cetvelidir. Bu hudut kısmın Sifkon köyü sınırlarını takip eder. Burası tamamen doğu sınırının sonudur.

Kuzey sınırı: Doğu sınırının sonundan başlayıp Zefiri köyünü yolunu ve büyük tepeyi takip eder...Bu tepe Kasrik adıyla bilinen aşağı tepedir...Bu sınırın tamamı Kutluğ Dere'yle son bulur. Batı sınırı: Kuzey sınırının sonundan başlayıp tepesine kadar uzayan Mezkûr dereye (Kutluğ Dere'ye)ve oradaki iki yolun

birleştiği yere varır. Böylece güneye Beytü'l-Gazi'ye kadar uzanır. Burası tamamen batı sınırlarının sonudur. Adı geçen Saman köyünün sınırı ozamanda Malatya'da hakim olan Kadı Ebu Nasr b. Mes'ud b. Muzaffer Anevî'den alınan ilâm ile benim katımda gerçek sabit oldu. Bu ilâmda imam ve alimlerin meşhurları, adillerin, eminlerin, gözbebeği kişilerden Sultanî Nehrü'd-din İbrahim b. İsmail b. Ömer, alimlerin imamı İmamı'd-dîn Ömer b. Hüseyin Ali Selmanî, Muhtesib Ahmed b. Refî, Mehmed b. Hüseyin, Osman b. İshak, müteveli Mehmed b. Yahya ve babası hakim olan Ahmed b. Ebu Nasr b. Mes'ud b. Muzaffer Anevî ve katibi şurud Yusuf b. Nuh b. Yusuf Erzincanî'nin şahitlikleriyle, yukarıda sayılar hudutlar hakimce gerçek diye yazılıdır. Bende kanunî şartları tamamladıktan sonra ilâmı tasdik, yürürlüğe koyma ve kabul ve imza ile sınırların doğruluğuna hükmettim.

VIII.Tokat'a bağlı Ebigöl (Abıgöl, Bingöl) köyü sınırları; doğuda Hiristopoli arazisini takip eder ve kalanı Firus köyü arası ile sonlanır; batıda Yerib köyü topraklarını takip eder. Bu çiftlikte Tokat'a bağlı biridir. Kuzeyde Tokat'a bağlı Damidiye dağını Tokat'a bağlı Çerdeğin ve Seyrilen topraklarını takip eder. Güneyde Komanatkasabası nehrinin takip eder ve tamamı Hacı Hüseyin mezrasını, Büyük Caddeyi, Kısar ve İskokit köylerini topraklarını takip eder, yukarıda adı geçen Firuz köyü topraklarıyla son bulur. Ebigöl köyünün sınırları ozamanda kadı ve hakim bulunan, alimlerin imamı, dinin güneşi, islamın ve Müslümanların, kadıların, hakimlerin şerefi Ebu Hamid Ahmed b. Mehmed b. Ahmed Uşî'den alınan ilâmla indinde doğruluğu tespit edildi. Bu ilâmda sınırlar Tokat'lı Zeynü'd-din Mahmud b. İshak reis ile Eminü'd-din Salih b. İsmail Cündî'nin şahitlikleriyle yukarıda adı zikredilen hakimce doğrulanarak yollanmış, bende ilâmın muhtevasının doğruluğuna hükmederek imzaladım.

IX.Sivas'a bağlı Horhun köyü bu çiftlik Aziz, Ovacık, Oruçan, Koymat, Arap Viranı, Değbentçik, Çavıldır gibi birtakım karye ve mezraları içine alır. Güneyi Derbentçik adıyla tanınan Karsun yolunu ve Derbentçikten Necmeddin Erbulak mezeasının tepesine gidilen Büyük Caddeyi, Karlo Çiftliği arazisini ve yukarıda adı geçen Horhun köyü Sivas'a gidilen yolu, Akbıgar köyü arazisini ve zikredilen mezreanın tepesini suyun uzandığı yere kadar takip eder. Böylece Senk, Kancak ve Akbıgar arazileri arasında son bulan yola kadar gider... Bu yoldan Erzincan yoluna gidilir... Doğu sınırı bu yoldan başlar Altun Tepe diye tanınan tepeye doğru

gidilerek Ciyrat bölgesine kadar uzanır, oradan geçerek Kızıl Sekir adlı yere varır. Bu yer Derbentçik, Çavıldır, Kerem Baka topraklarına gidilen yerdir... Kuzeyde Kapucak (Kuyucak) arazisini, Nesep Hatun mezreasını takip eder. (Ki Nesep Hatun aslında Mehmed ve Ercük (Vercük ?) mezreası adıyla tanınan Horhun Karyesi'nin sahibesidir.) Feras b. Yarık arazisini, Ayşe oğlu namıyla tanınan Ali'nin cemaatini takip eder. Batı sınırı: Serli b. Yarık arazisine bitişik bulunan yukarıda adı geçen araziye takip eder. Hamza Değirmeni'nin suyu kendisinden Derbentçik diye tanınan ve (adı geçen) Kârsun yoluna kadar uzanır, yolu takip eder.

X.Sivas'a bağlı Kömür karyesinin tamamı olup, şöhretine ve orada bu isimde karye bulunmadığından hudutlandırılmamıştır.

XI. Sivas'ın Kân-abat nahiyesindeki Koymad divanının tamamı. Bu divan Subaşı, Sandal, Donur, Koymad, Kavak, Kancı, Kızılköy, Çandar, Salur, Bedehacı, Beybili, Hanis, Serkler gibi birtakım karye ve mezraları ihtiva eder. Divanın bütün sınırları Danyal köprüsü'ne ve Kân nehrine uzanan Tumluca Dağı'na kadar devam eder.

XII. Sivas'ın dışında 78 dükkânın tamamı.

Bezzazlar çarşısında birbirine bitişik dokuz dükkân. İlk iki sınır Fındık İmadü'd-din Ayâz b. Emir Ahmed Aher Mescidi'nin vakıflarını, üçüncüsü, Büyük Caddeyi hayvan pazarına gidilen yolu takip eder. Dördüncüsü çarşının Tellâl Meydanı'nı takip eder. Bezzazlar Çarşısı'nda birbirine bitişik altı dükkân. İlk iki hududu Kalniye (Halife) Hanı'nın, üçüncüsü Muhtesip Salâhü'd-din Reşid'in dükkânını, dördüncüsü Tellâl Meydanı'dır. Bezzazlar Çarşısı'nda bitişik iki dükkân. Sınırlarından ikisi Eminü'd-din Ali'nin dükkânını, üçüncüsü Kamerü'd-din Şemun'un dükkânını, dördüncüsü Tellâl Meydanı'nı takip eder. Bezzazlar çarşısında yan yana oniki dükkân. Sınırları muhtelif yollarla çevrilidir. Bezzazlar Çarşısı'nda yan yana iki dükkân. İlk iki sınırı Kazvinli Cemalü'd-din Mehmed'in yaptırdığı camiye vakfettiği dükkânlarla, üçüncüsü Hacı Osman'ın dükkânını, dördüncüsü Tellâl Meydanı'nıyladır. Bezzazlar Çarşısı'nda yanyana altı dükkân iki hududu Hacı Osman'ın dükkânını, ikincisi Kazvinli Susu'nin Cemalü'd-din Mehmed'in evkafını, üçüncüsü Sevsin vakfını, dördüncüsü, Tellâl Meydanı ile sınırlıdır. Terziler Çarşısı'nda bitişik sekiz dükkân. İki hududu Fınduk Zahu'd-din İli b. Yağruhan

Mülkü, Üçüncüsü Yakup Selvi'nin dükkanı ile dördüncüsü yol ile çevrilidir. Bezzazlar çarşısında bitişik oniki dükkan. Sınırları muhtelif yollarla çevrilidir. Bu hayırlı vakıf, vakfiyede zikredilen sınırları tarif edilen beş köy ve 108 dükkan, yedi sakız ve sebzelik bahçe, değirmen, haram, ahırın bütün atları, depo, tohum işleri, arazileri, binaları, enkazı, yukarı ve aşağısı, ev ve konakları, samanlıkları, vahaları, meraları, meskenleri, ağaçları, bağları, tarlaları, bostanları, kiradaki yerleri, otlukları, kerestelikleri, odunlukları, nehirleri, sulama kanalları, kuyuları, bahçeleri, ormanları, gölcükleri, havuzları, kaynakları, çeşmeleri, düzlükleri, tepeleri, dağları, malum olan su hakları, çöplükleri, mâmur ve mâmur olmayan yerleri kendisine ait bütün haklarıyla birlikte tamamıyla, Sivas dışında Tokat caddesi ağzında yapılmasını emrettiği hayırlı bir tesis olan Dârüşşifa'ya vakfetti.

Dârüşşifa'nın dört hududu vardır. Birincisi Melik Nizamü'd-din Yağlıbasan'ın Hân-kah'ını, ikincisi Selçuklu Medresesi ile bu Medreseye vakfolunmuş, araziye, üçüncüsü Sultan Bahçesi'ni, Mimar Bedreddin Ali'nin evleri ile Papaz Arakil'in Kazlı (İpekçi) Dölik'in Çulha (dokumacı) Fart'ın, Bakkal Hüseyin'in evlerini, dördüncüsü Büyük Cadde ile (Tokat Caddesi) sınırlanmıştır. Kapısı buradadır.

Vâkıf (Sultan İzzeddin Keykavus) vakfettiği bütün şeyleri her türlü engelden uzak bütün şartların doğruluğu, kanun yolu ile yürürlüğe giren hükmün gerekenini ihtiva eden ebedî vakfî şeriata uygunluğu ve açık olarak verdiğini, kesin, kalıcı olarak vakfetti. Hiçbir sebeple satışı, bağışı, rehin mirasçılara taksim, temlik, gereksiz yere harcama, başka bir mal ile değiştirme yapılamaz. Vakıf şartları sağlaştırılmış olarak ebediyyen yürürlükte kalacaktır. Günlerin, Ayların, Senelerin gelip geçmesi onu bozmayacak, eksiltmeyecek ve kıyamete kadar devirler onu yenileyecek ve sağlaştıracaktır. Allah'a iman ede halife Sultan Melik, Vezir, Vali, Reis, Kadı, Müftü, Komutan, Muhtesip vs.'den hiçbirine bu vakfî eksiltmek, bozmak, değiştirmek ve iptal etmek, durdurmak, ihmal hiçbir suretle helal değildir. Bunlara girişenler haramı irtikâp ettiklerinden cezaya müstehak olurlar. Nasıl olur da Allah'tan korkan bir mü'min vakfiyede yazılı Hadis-i Şerifi (bir mü'min kardeşinin toprağında bir karış yer alırsa, Allah boynuna ateşten bir ggerdanlık geçirir.) Ve Kur'an ayetlerini (LXXVI/31,XI/18) işittikten sonra cürret edebilir. Kim ki Cenâb-ı Hakk'ın kitabına, Rasülünün sünnetine karşı çıkar, haramı helâl beller, mü'min kardeşinin vakfını bozmaya çalışırsa, tahribini isterse Allah'ın gazabını üstüne

çekmiş olur ki, gideceği yer cehennemdir. Allah'ın, Meleklerin ve bütün insanların laneti bunların üzerine olup, vakfiyede yazılı ayet-i kerimelerin (11/141,181, VIII/16, XI/107, XL/17,52, LXXVII/3536) sırrı zuhur ettiği günde onları hesaba çekecek ve her türlü azap verecek olan Cenab-ı Hak'tır.

Vâkîf (Sultan İzzeddin Keykâvus), yukarıda açıklanan bütün evkafını malından ayırarak Emir-i kabir, akıl-i habir âlim-i âdil, fazıl-ı kâmil, muzaffer-i müeyyed, mansur, müşeyyed, dinin cemali, Müslümanların celâli, meliklerin, sultanların mutemedi, saray Hazinedârı, Üstaddar Ferruh b. Abdullah'ı bilhassa, bu vakfiyede yazılı evrakı ile çeşitli yerlerdeki vakıflarına müteveli ve nâzır tayin etti. Bu vakıfları Ferruh b. Abdullah bizaat idare ederek veya dilediği kimseye tevfiz veya vekil etmeye serbest olup kimse ona itiraz hakkına sahip değildir. Çünkü Ferruh b. Abdullah vakıfların hepsini kullanmakta, özellikle adı geçen yerde oturan hâzık, üstün, tecrübeli, hekimlerin, kıymetli kehhallerin (göz hekimi) merhametli ve şefkatli cerrahların maaşlarını tayin ve takdirde, ilaçları ve tedavide kullanılan ot köklerinin tedarik ve tertipte müstahdem ve mülazimlerin durumlarını, kadrolarını ve dereceleri üzerinde tasarruta serbest olacaktır.

Bu evkafın gelirinden Allah'ın ihsan ettiği toplanan ürünlerle gelirlerini, adı geçen müteveli, öncelikle evkafın gelişmesine, yıkılan yerlerin inşasına, harap yerlerin yenilenmesine, tamirine; gelirlerinin artırılmasına, gerektiği zaman sarfına, artandanda şahsına, Anadolu'da halk arasında geçerli olan 4000 dirhem gümüş kırtaş sultan parası ile temiz mahsulden berranî (her yerde farklı olan) müd ile 1000 müd ürün alacak, bunlardan artanla da en iyilerinden gelir sağlayıcı mallar ve tarım mahsülleri satın almak amacıyla dârüşşifanın hazinesinde saklayacak.

Gelir getirici yeni mal ve ürün alındığında, evkafın çoğalması ve gelişmesini ve yükselmesini isteyerek, evkafa katacaktır. Vakıf mallarına müteveli ve nâzır tayin edilen kişinin ve ondan sonra müteveli olacakların vakıf mallarından hiçbirini üç seneden fazla kiraya verilmemesini, zalim, tamahkâr, mütegalibe ve hilesinden korkulan, aldatmasından şüphe edilenlere kiralanmaması şart kılındı. Allah saklasın, dârüşşifanın ışığı sönüp eseri kalmamış, yıkılmış, gelirleri mahvolup, yenilenmesi ve meydana getirilmesi imkansız, faydalanılması güçleştiğinde vakıfların geliri

mü'minlerin acizlerine yerler ve gökler durdurkça sarf olunacaktır. Bunu değiştirenlerin günahları boynuna olacaktır.

Cenâb-ı Hak semî (işiten) ve alim (bilen)'dir. Allah'ın ve meleklerin ve bütün halkın lâneti, bu hayrı değiştirenin üstüne olsun. Vakfin sevâbı, lütfü, ihsan edenlerin hayrını kaybetmeyip, bir iyilik karşılığında on katını ihsan eder. Hayy (diri), cevâd (cömert), kerim (kerem sahibi) Allah'a dönücüdür.

Vâkıf (Sultan İzzeddin Keykâvus), vakfiyesine Cenâb-ı Hakk'ı şahit kıldı. (Allah şahid olmaya yeterdir). Enbiya ve evliyanın ruhlarını, melâke-i kirâm'ın, adalet sahibi kimseleri müslümanların eminlerini şahit kıldı.

Bu vakfiyenin tescili ve yürürlüğe konulması, imzası geçerli olan Müslüman kadıların, valilerin hükümleri hukuk imamlarından, mahkemeye, vâkıf emriyle sunulup onların vakıftan çıkan bu vakfin sıhhatine hükmedip imzalayarak, Cenâb-ı Hakk'a ebediyyen hamd ederek enbiyasının efendisi, Hz.Muhammed'e, ailesine ve ashabına salât ve selâm ederek müsaade edilmesinden sonra vakfiye yürürlüğe konuldu. Vakfiyenin başında ve sonunda şahitler ile kadı tasdikleri bulunmaktadır. İlk tasdik 17 Şaban 618/6 Ekim 1221 tarihli Aksaray kadısı Evhadullah Hüseyin b. Abdülkerim b. Muhammed el-Nesevi'nin, ikincisi 16 Rebiülevvel 619/30 Nisan 1222 tarihli Konya kadısı Muhammed Ahmed el-Gazî'nin, üçüncüsü 27 Rebiülahir 619/10 Haziran 1222 tarihli Kayseri kadısı Ahmed b. Sara Suad (Ser Efsar?) b. Ahmed er-Ravi'nindir. Yine aynı tarihlerde Sivas kadısı Mahmud b. Şeyh Hasan b. Abdülvahab'ın tasdiki de vardır.”

Ek: 2 Gökmedrese Vakfiye Tercümesi

Gökmedrese Vakfiyesinin Arapça metni ve tercümesi Sadi Bayram, Hamdi Karabacak'ın Vakıflar Dergisi'nin 1981 yılı 13. sayısında yayınlanan "Sahip Atâ Fahrü'd-din Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri " adlı çalışmasından alınmıştır.

Tercümesi

"İş bu suret-i vakfiye Şûray-î Evkâf'ın 18 Temmuz sene 329 (1913) tarihli kararı üzerine ba takrir 13 Ramazan sene 1331 (1913) tarihinde sudûr eden İrâde-i Âliyye mucebince kayd olunmuştur. Es-seyyid Mustafa Necip Müftûzade El-Müvella hilafeten bi Medine-i Sivas ba takrir. 56061 Umum 372

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'a tevekkül ettim. (dayandım)

Bu vakfiyenin kapsadığı hususlar, Sahib-i Âzâm ve düsturu muazzam Hazretlerinin İkrar ve İtirafı İle nezdimde sabit olmakla vakfiyede izah edildiği üzere sıhhat ve lüzumuna tam ve kesin olarak hüküm ettim. Bunu yazan Konya ve diğer Ülkeler hâkimi Şer'isi Ebus'sena Mahmud bin Ebubekir bin Ahmed-i Urmevî'dir.

Hamd-ü senâ imanın esaslarını Furkanın nuru delillerini, alametleriyle yükselten dinlerin hükümlerini, meselelerini, beyan ve burhanın faydaları ile izah buyuran Cenab-ı Hak'ka mahsusdur. O zatı yüce âlâ, insanoğlunu İmâna götüren akıl ve vuzuha sevkeden ilim ile yaratıkların türleri üzerine tercihen mükerrem ve müşerref kıldı. Onlarda âlemde nefisler, ufuklardaki sağlam kılınan gerçekleri müşahede, fikirleri İle kayyum ve yüce olan kutsal kişiliğini maddelere benzetmek ve zamanlara münasebettar takdis ve tenzih ettiler. Bu sebeple nefisleri İrfan nurları ile parlaklık kazandı da şüphe korkusundan kurtulup iman ve İnanç rahatlığına erdiler. O zatı yüce ve âlâdan başka ma'bûd-u hakiki olmayıp bir ve ortaksız, emsal, benzer ve yardımcıdan münezzeh, yüce bir Ulu Tanrı olduğuna Hz. Muhammed'in Cennet dereceleri İle tebşir, ateş uçurumları ile korkutan kulu ve elçisi olduğuna şahadet ederim. Cenab-ı Hak O'na. Ehl-i Beyt ve arkadaşlarına ve halifelerine rahmet, rıdvan kerameti ile tekrim ve teşrif eden bir salât ile selâm buyursun.

Maksada gelince: Dünya zevale makrun bir cevlangâh, yani, kısa bir zaman dönüp dolaşılacak bir yerdir. Onu sevmek vahim ve korkunç bir azabtan ve büyük

tehlikeye düşmekten başka bir şey değildir. Va'dinde durmayanı tehdidini yerine getirerek mahveder. Hayrının en uygunu, yaramaz ve ilâcının en mülâyimi, dağlamadır. Cenab-ı Hak onu içinde bir müddet yaşama İçin yaratmış olup, ebedî bir karargâh değildir. Bu dünya sermayesi, ancak farz olan ibâdetler, arz olunan iyilikler, makbul sadakalar ve Cenab-ı Hak'ka yaklaşmayı gerektiren hayırlı işler, güzel huylar, yüce ilimler, faziletler, nefsi, cimrilik ve açlıktan temizleme, ezâ ve minnete bitişik olmayan bağış ve ihsanlardan ibaret bir ticaret yeridir. Akıllı ol kimsedir ki, dünyada biriktirdiğini, korkunç ahiret için sarf etmiştir. Her kim, ahiret için çalışır ise, âlî makamları yüksek dereceleri elde eder. Dünyanın geçici süslerine, gönül alıcı yıldızlarına aldanır ise, bâki nimetlerden, yüksek derecelerden mahrum olur. Bu dünya, akıllının çiftliği, gafil ve cahilin ziyan edeceği yerdir. Dünyada hayır eken, şerden emin ve şer eken meferr'den yani kaçacak yerden ümitsiz ve me'yüs olur. Her kim çok eker, kök ve dalını da güzelleştirir, ekimini çoğaltırsa, onu Allah nezdinde ecrin en büyüğü ve azığın en verimlişi olarak mevcut bulur. Cenab-ı Hak. Mevlâna Sultan-ı Âzam. Hakan-ı Muazzam zıllullâhi fil-âlem (Dünya da Allah'ın gölgesi), Arap ve Acem Meliklerinin büyüğü, Allah'ın arzının Sultanı, beldelerinin koruyucusu, kullarının yardımcısı, evliyasının hürmetkârı, düşmanlarının amansız hasmı, dünyanın, dinin İmdadına yetişeni, İslam ve müslümanların dayanağı, âsilerin azgınlığın imha edicisi, kâfir ve müşriklerin amansız düşmanı, zındıkların kahredicisi, meliklerin, sultanların en âdili, Ebülfeth Keyhusrev bin Sultan Rüknu'd-din Kılıçarslan bin Sultan Gıyaseddin Keyhusrev bin Emir-i mü'minin Sultan Alâeddin-i Keykubad'ın devletini dâim ve saltanatını ebedi, kaim, doğu ve batıda delillerini üstün, askerlerini, yardımcılarını mansur ve muzaffer buyursun.

Vaktaki Cenab-ı Hak, Sahib-i Azam ve düsturu muazzam zamanın asafı, âlemin ıslâh edicisi, dünyanın işlerini tedvir edici, adâlet ve insafın nâşiri, şeriatın istinatgâhı zayıfların sığınağı, kalbi yanıkların yardımcısı, mülkün nizamı, ülkelerin dayanağı, doğu ve batıda, uzakta ve yakında bulunan meliklerin, emirlerin, vezirlerin iftihar, devletin, dinin, doğruluğun yardımcısı, meliklerin, sultanların sağ eli, maâli ve mefâhirin, menakıb, measirin (yani türlü güzellik vasıfların babası] ve yüceliğin Pırlantası Ali bin Hüseyin bin Elhac Ebu Bekir Konevi (Konyalı) - Allah onun günlerini ve ikbalini daim kılsın, işlerini ve ahvalini kötülüklerden korusun.

Vaktaki, mesafenin ufaklığına nazarı dikkatle baktı ve cümlenin Allah'a rucû edeceğini, yolun korkunç hallerle, afetler felâketlerle dopdolu olduğunu, yol hazırlığının çok lâzım olduğunu, mal, mülkleri ibka, hayrata sarf ve o yolda tüketme ile mümkün olacağını, iyiliğin kötülüğü yok ettiğini, Cenab-ı Hak'ın ribayı imha, sadakaları artırdığını, (yani, bir malın bâki kalabilmesi, hayrâta sarfetmekle mümkün olduğunu) İdrak etti. Bu sebeble, cömert elini hayrat ve hasenata uzattı. Elini böbürlenmekten âri olarak, sevaplara açtı, öyleki, Allah yolunda sarf ettiği himmetleri, haddini geçmiş ve Allah'ın rızası uğrunda harcadıkları cömertlik ve kerem pâyesinin üstüne çıkmış ve geçmiş milletlerin hayâlinden bile geçmemiş, bu suretle tarihteki Maan, Hatem, Nu'man, Kays bin Âsım'ın haberlerini, tarihlerini neshetmiş (yâni, cömertlikleri ile tarihe geçen bu kişileri gölgede bırakmış, zamanının halkına vermekle cennetteki yüce makamlara nâil olmayâ hak kazanmıştır.)

Bundan sonra, adı geçen Sahib, âleme nazarı ibretle baktı. Sonucu basiret erbabının düşündüğü gibi düşündü. Bu suretle zamanı, zaman değil, adeta bir tufan buldu, öyle ki kılınc kemiyet ve keyfiyet hududundan çıkmış, ulemânın yokluğu ile filem yok olmağa, Allah'dan korkan kişilerin inkirazı ile güzel huylar münkariz olmağa, Evliyanın yokluğu İle muhkem bir bağ olan ilim müesseseleri harap olmağa yüz tutmuş ve ilmin pazarı dağılmış şimşekleri yağmursuzlaşmış, yarıkları, gedikleri büyümüş, açılmış. Çünkü parlak ve şa'şaalı milletin, memleketlerini mütecaviz kafir eller istilâ etmiş, nihayet medreseler, mabedler harâb, âlimler, âbidler helâk ve turab olmuş. Hal böyle olunca ilmin düşüdüktan sonra bayraklarını kaldırmayı, şer'in yıkıldıktan sonra esaslarını yükseltmeyi, eserlerini belirsiz olduktan sonra, meydana çıkarmayı arzu ve ihtiyar etti. Vakfiyede yazılı kavI-i ilâhinin mânâsı veçhile, hayır ve hidayet isteyen hidayete nail, ve inayet dileyenin de, arzusuna kavuşacağına, Cenab-ı Hakk'tan hayır ve hidâyet ve inâyet dileyerek Sivas beldesi İçinde Kale kapusu karşısında ilim adamlarının oturmalarına mahsus yazlık, kışlık odaları, bir abdestliği, biri sağ, diğeri sol tarafta iki minâreyi, girişinde bir mescidi müştemil, Medrese-i Sahibiyye-i Fahriyye namıyla meşhur binası muhkem ve avlusu geniş bir medrese bina etti. Suyunu akıttı ve bu medresenin haricinde birde Dâr-ı Ziyâfet (Konuklar yurdu) yaptırdı. Bunlar meşhur olmakla, tahditlerine lüzum görülmemiştir. Bundan sonra adı geçen Sâhib, mezkur medreseyi müslüman firkalarından fakîhler,

hukukçular, âlimler, öğrenciler, müslüman yoksullar ve alevilere vakf edüp, fıkıh ve bunu tamamlayıcı şer'i ilimler ve dinî hükümlerin tahsili İçin onlara mesken kıldı. Ve diğer hayrî eserleri, sahiplerinin adetleri üzere adı geçen medresede daima bir müderris iki muîd, müslüman fakîhler ve araştırmacılar namlarıyla yirmi kişinin, fıkıh ilmi araştırmacısı beş bekâr, meseleleri ilka edici beş kişinin de fıkıhta üstünlük sağlamış, beş kişinin de tahsile yeni başlayan olmasını ve bu medresede beş vakit namazın cemaatle kılınmak üzere mezkur mescidde daima bir imam, bundan hariç bir imam, iki müezzin bir imam daha, kütüphanede kitapları muahfaza edici bir kişi, bir kapıcı, bir ferraş bulunmasını ve müderrisin Şafî mezhebinden âlim, fakîh ve mezhebine göre şer'î hükümlerde yetkili, usûlü fıkıhta, hilâfiyat ilminde meharet sahibi olmasını ve herhangi bir zamanda Şafî'lerden bu şehirde mezkûr sıfatları haiz bulunmaz ise, müderrisliğin hanefilerden, mezhebinde îzâh edilen sıfatları hâiz âlim ve fâzıl bir zata tevdi edilmesini ve sonra zikrolunan sıfatları hâiz Şafî-i mezhebenden bir âlim zuhûr eder ise, hanefî olan müderristen de faziletli ise, mezkur müderrisliğin ona verilmesini; Hanefî olan zatın çekilmesini şart kıldı. Kezalik vâkif, bahis ve istidlâl ve münazara ehli bulunan beş fakihin cumu' furuku takrir, meseleleri izah talebeye fıkıh kitaplarını şerh edenler, beşinin de fıkıhta, cumu' ve furukta, (yani üzerinde ittifak olunan ve kendisinde anlaşmazlığa düşülen ve fikhî meselelerde üstünlükleri meydana çıkanlar.) beşin de mutavassıtlar (yani ders vermeye, cumu' ve furuku tahsil, özetleme ve incelemeye başlayanlar,) beşinin de acemiler olmasını ve bunlardan mücerred, yani bekâr olanların gece ve gündüz medresede kalmasını ve meşru bir özü bulunmadıkça işine devam etmesini, evli olanların, haftanın iki gününde medresede yatıp, fazla yatmak kendi arzusuna bağlı bulunmasını, bu medrese bir mezheb ehline has olmayıp herhangi mezheb ehline açık bulunmasını ve fukahanın ve iki muîdin, cümlesinin müzakere, tekrar için sabah ve akşam hazır bulunmasını şart kıldı. Fukahadan ehl-i salah ve şafî mezhebenden olanlardan biri medresede imam olup, medresenin mescidinde beş vakti ve Regaib, Berat, ve Kadir gecelerinde cemaatle edası, müstehab olan nafile namazları, cemaatle eda etmesini ve sıcak pide alınıp, müezzinlerden birinin minarenin şerefesinden fukara ve yoksullara vesair arzu edenlere, başa kakmaksızın, ezâdan âri ve sadaka-i âmme olarak birer birer bırakmasını şart kıldı. Kezalik vâkif, mütevellinin murakıb, tahsildarın vakfın gelişip, artmasına, gelirini toplayıp müstehaklarına ve sair

masraflarına sarf ve mahalline ulaştırılmasına, tamir ve termimine, güzel bir şekilde çalışmalarını şart kıldı. Sivas'ta medresenin yakınında yaptırdığı adı geçen Dar-ı Ziyafet'te senenin hergünü pişirilen en iyi yağlı koyun, bulunmaz ise keçi, sığır etinden bir okka et alabilecek eşit bir kap ile birer okka et ve beraberinde iki okka temiz, pişkin pide tertip edilip, Seyyidlerden, alevîlerden, fukaha, sulehâ'dan gelen ve dağıtma zamanında hazır bulunan otuz kişiye dağıtılmasını, bunun yakacak vesair ihtiyaçlarına kâfi miktarın sarf olunmasını şart kıldı.

Mevkufatı şunlardır:

1 -Sivasın içinde Çarşı Kapısı yakınındaki bostanın tamamı. Bunun dört tarafı Hacı Emirû'd-din milki, Mehdiyyüd-din vakfı, Tiflisli Cafer veresesi milki, Kerim Mes'ud veresesi milki ve yol ile mahduttur. İbrahim milki ve Cemaled-dîn Mescidi. Terzi Ali ve çayır ve yol. (?)

2 — Sivasın dışında. Kayseriyye Kapısında (Mosse) arzından hisseli kısmının yansının tamamı; bunun dört tarafı Gani'nin vakfı, Candır'ın vakıf Hanı, Taceddin Mahmud milki, Baba... milki, manastır vakfı, özel arazi, yol ile mahduttur. Mihmandar Kemal evi, üçüncü tarafı, Şeref Baba vakfı, ırmak ve Büyük Han, dördüncü tarafı yol. (?)

3 — Sivas haricinde Hoca İshak bahçesi namındaki bahçenin tamamı, bunun dört tarafı Çark veresesi milki, Kemal Cabbul milki, Şamlı'nın veresesi milki, Medrese-i Şerife vakfı ve yol ile mahduttur.

4 — Sivas'ın İçinde Kamnatyan mahallesinde Ahter-i namıyla maruf evin tamamı. Bunun iki tarafı Attarlar Mescidi Vakfı, bir tarafı Subaşı Medresesi vakfı ve bir tarafı yol İle mahduttur.

5 — Sivas'ın dışında, Subaşı Medresesi arkasında, bir kıta arzın tamamı. Bunun bir tarafı Tacü'd-dîn Mahmud milki, Kemaliyye Medresesi Vakfı, bir tarafı otağ(?) nam mevzi, bir tarafı Zabreddin Mehmed Hünd veresesi milki, ve bir tarafı ev yerleriyle Bakkallar.

6 — Sivas'ın içinde Bakkallar Çarşısında vak'i ekmekçi dükkânının tamamı. Bunun bir tarafı Subaşı Medresesi vakfı, bir tarafı Terken nam Hatun, bir tarafı Attarlar Mescidi vakfı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

7 — Sivas'ın içinde Kasaplar Çarşısında kâin kasap dükkânının tamamı. Bunun bir tarafı Tûsî vereseşi, bir tarafı Attarlar Mescidi vakfı, bir tarafı nehir ve bir tarafı yol ile mahduttur.

8 — Sivas'ın İçinde Kasaplar Çarşısında kâin dükkânın yarısı. Bunun bir tarafı Zahreddin ve Yahudi Mahmud vereseşi milki, bir tarafı mezkur medresenin vakıf dükkânı, bir tarafı yahudi evleri ve bir tarafı yol ile mahduttur.

9 — Sivasın içinde Kasaplar Çarşısında kâin dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı adı geçen hisseli dükkân, bir tarafı Subaşı Medresesi vakfı, bir tarafı yahudi evleri bir tarafı yol İle mahduttur.

10 — Sivas'ın içinde Kasaplar Çarşısında diğer dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Subaşı Medresesi vakfı, bir tarafı Hanım Hatun Vakfı, bir tarafı Bulgarlı (Bulgari) Medresesi vakfı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

11 — Sivas İçinde Attarlar Çarşısında, Attarlar Mescidi yakınında bitişik üç adet dükkânın tamamı. Bunların bir tarafı Nizame'd-dîn Hanı diye bilinen Han, merhum Hurşid-il Bervan'ın milki, Kâmilû'd-dîn Mansur Hanı, Humamed'dîn milki olan saha, bir tarafı Şemsed-din bin Şerefû'd-dîn baba milki, Selçukiyye Medresesi vakfı, Ali Çavuş Çeşmesi vakfı, Bedred-dîn Zeyd milki, Tûsi Necmed-dîn medresesi vakfı, bir tarafı Sakiyye (su dolabı), bir tarafı Selçukiyye vakfı ve yol İle mahduttur.

12 — Attarlar yakınındaki dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Attarlar Mescidi, iki tarafı mezkûr han ve bir tarafı yol ile mahduttur.

13 — Sivas'ın içinde bir adet dükkânın tamamı. Bunun üç tarafı mezkûr han ve bir tarafı yol İle mahduttur.

14 — Sivas'ın İçinde İki adet dükkânın tamamı. Bunların iki tarafı mezkûr han, bir tarafı Beddal (Bakkal) vakfı ve bir tarafı yol İle mahduttur.

15 — Sivas'ın İçinde üç adet dükkânın tamamı. Bunların bir tarafı Attarlar Mescidi. Ahmed Şah Çeşmesi vakfı, ve İki tarafı yol İle sınırlıdır.

16 — Sivas'ın İçinde, bir adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı merhum Mecdû'd-din Atabek, bir tarafı Hacı Mehmed Vakfı.

Beş kişi araştırmacı fukahaya herbirine ayda gümüş onbeş dirhem-i sultanî, gönderilen ekmekten hergün üç okka ekmek verilmesini, fıkıh kitaplarını okutan ve ezberleten beş kişi, Fakîhlerden (İslam hukukçularından) herbirine aylık gümüş on dirhem-i sultanî ve gönderilen ekmekten hergün üç okka ekmek verilmesini ve mübtedi bulunan beş kişi fukahadan her birine ayda gümüş sekiz dirhem-i Sultanî ve gönderilen ekmekten hergün üç okka ekmek verilmesini şart kıldı. Adı geçen fukahadan biri medresede imam olup şer'in ve örfün cemaatle edasına hüküm ettiği namazlarda, mescidde halka namaz kıldırmasını, bu imamın yaşlı, imamlığın şartlarını haiz olmasını, bu suretle onun elbisesi için gümüş, rayiç on dirhem zammolunmasını ve ona, günde pişen koyun etinden, bulunmaz ise keçi veya sığır etinden verilecek, beraberinde gönderilen ekmekten iki ekmek verilmesini ve pişen et ve ekmek her gün hazır olan alevi, sâdat, fukara, suleha'ya ve fukaha'ya kâfi miktar dağıtılmasını ve bunlardan arzu edenin orada yemesini, arzu etmeyenin, istediği yere götürmesini şart kıldı. Kezalik Vâkıf; bir aşçı, bir kapıcı, bir ferraş tertip edilmesini ve ferraşın aynı zamanda ihtiyaçları temin edici olmasını. İhtiyaç ve yakacağı seneden seneye yetecek miktar olmasını, kapıcıya ayda gümüş yirmibeş dirhem-i sultanî verilmesi, aşçıya ayda gümüş onbeş dirhem-i Sultani parası ve hergün bir yemek verilmesini ve vakfin menfaatini gözetken kontrolöre senevi gümüş beşyüz dirhem verilmesini ve tahsildara ayda gümüş kırk dirhem-i sultani verilmesini, vakfin tamir ve termimine bakan ustaya ayda gümüş elli dirhem sultan parası verilmesini, iki müezzinden herbirine adı geçen paradan ayda yirmibeş dirhem ve medresenin kapıcısına yirmi dirhem verilmesini şart kıldı. Emir-i Kebir Bahae'd-din Kutlu'ya medresenin ferraşı olmak şartıyla ayda gümüş otuz dirhem verilmesini ve bunun vefatından sonra mezkur ferraşlığın erkek evladına, aslah ve ersed (yani evladının en reşid ve en dürüstüne) usûlü üzere verilmesini şayet bu Bahaeddinin nesli münkariz olur ise medreseye ferraş olan kimseye ayda gümüş yirmi dirhem ve medresede nakib olan kimseye ayda gümüş otuz dirhem ve günde üç okka ekmekten bir nasip verilmesini şart kıldı. Kezalik Vâkıf, Ramazan-ı Şerifin bütün gecelerinde iki bayram, Regaib ve Berat gecelerinde, müderris, fukaha, mudler, nakib ve medresenin sair alâkadarları için iftar ziyafeti olarak mükemmel bir sofraya ittihaz ve tertib edilmesini, koyun kesilmesini şart kıldı.

17 — Yine Sivas'ın içinde bir adet dükkânın tamamı ki, hudutları bir taraftan Şelçukiyye Medresesi vakfı, ikinci ve üçüncü tarafı vâkıfın Büyük Hanı ve dördüncü tarafı yol ile mahduttur.

18 — Yine Sivas'da bir adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Mihmandar Kemale'd-dîn evi milkine, bir tarafı nehre bir tarafı Vâkıfın Büyük Hanı'na ve bir tarafı yola bitişiktir.

19 — Yine Sivas'da bir adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Medrese-i Şerife'ye, bir tarafı Muzafferû'd-dîn Yahya milki, bir tarafı vâkıfın Büyük Hanı ve bir tarafı yola bitişiktir.

20 — Yine Sivas şehri dâhilinde, birbirine bitişik Sevvakîn (Pazarcılar) Çarşısında onbir dükkânın tamamı ki, bir tarafı Şehit Kadı İzzüd-dîn milkine, bir tarafı Tûsî Medrese vakfına, bir tarafı yine medrese vakfına ve bir tarafı yola bitişiktir.

21 — Sivas'ın içinde Şahne Hamamı namı ile maruf biri erkeklere, biri kadınlara mahsus iki hamamın tamamı ki bu hamam Sultân-ı muanzam Gıyasü'd-dünya ve'd-dîn Keyhusrev bin Kılıçarslan tarafından vakfedilmiştir. Bunun iki tarafı nehre. Kadı Necmü'd-dîn Medresesi Vakfına.

Yukarıda beyan olunduğu gibi vakf olunan gayrimenkullerden Cenab-ı Hak'ın ihsan buyurduğu hasılatı tahsildar toplayıp müteveli tahsil edip, müşrif murakıp Medresede muhafaza edecektir. Onu eşit şekilde, beş sehim yapıp, rakabeden yani evkafın tamir ve termiminden sonra, bir sehminin vâkıfa ait olmasını, sonra vâkıfın torunu Hasîb Nesîp, ilim ve adaleti haiz bulunan Emir-i Kebir Şemsü'd-dîn Mehmed ibn-i merhum Tacü'd-dîn Hasan ibn-i Vâkıfa, sonra onun nesilden nesile, göbekten göbeğe, erkek, kız evladının dürüstüne ait olmasını ve Emir Şemsü'd-dinden sonra tevliyeteye ait olan sehmin beştebiri müteveli olan kimseye ait olup, bu beştebirden arta kalanının diğer evladına ait olmasını, Şemsü'd-dîn Mehmed'in evlât ve nesil münkarrız olur ise, mezkur sehim ve tevliyet zikrolunan şartlar üzerine, Vâkıfın diğer erkek ve kız evladına ait olmasını, onların da inkirazından sonra tevliyet Vâkıfın utekasının (azatlılarının) en doğru ve olgununa, sonra onları takip eden evlâdının ve evlâdı evlâdının olgununa, sonra Sivas'ta

müslümanların hâkimi bulunan zat'a ait olup, onlara tevliyet hakkı olarak, mütevellinin kasasından senevî gümüş altıyüz dirhem verilmesini ve arta kalanının Evkafına ait olmasını şart kıldı.

Adı geçen Vâkıf, bu Vakfında istediği değişiklikleri yapma selahiyetine haizdir. Beş sehinden bâki, dört sehmi medresenin, mescidin, iki minarenin, iki çeşmenin ve Dar-ı Ziyafetin yararına sarf olunmasını şart kıldı. Bundan, müderrise aylık gümüş yüzelli dirhem-î Sultanîye tam bir batman buğday ekmeği verilecektir. Şafî ve hanefî olan iki muidden herbirine ayda gümüş ellişer dirhemi Sultanî mezkûr ekmekten yarımşar batman, yarım batman üç ukiyye ekmek verilecektir. Yol gösterici, seçkin, islâm hukunu iyi bilen beş kişi'den herbirine ayda gümüş yirmişer dirhem-i Sultanî yevmi üçer okka ekmek ve koyun etinden verilecek. Dar-ı Ziyafet'de müteveli, müşrif, müderris çeşitli yemekler yaptırarak, bayramlarda Safranlı zerde pilav yapılacak, sofraya döşenip yeterince pide, ekmek konduktan sonra müderris, iki muid (asistan), fukaha, nakib vesair alâkalılardan dileyen hazır olacaktır. Sükûn ve sukut ile yendikten sonra nakib; Sultan-ı Müslimine, Ümera-i Mü'minine, Vâkıfa, ecdât ve evlâdına ve bütün müslümanlara dua edip cemaat «Amîn» diyecek. Bunun gibi Vâkıf Ramaza'nın Cuma gecelerinde Ballı kadayıf alınmasını, müderris, iki muid, fukaha, nakib ve öğrencilerin alemiyye, yani kendilerini temyiz eden bir kıyafet ittihaz etmelerini, Ramazanlarda, Bayramlarda, Regaib ve Berat gecelerinde müteveli ve müderrisin tayin ettiği ücretle emin, salih ve hertürlü yemek yapabilen bir aşçı tutulup mezkur vakitlerde türlü yemekler yapılmasını şart kıldı. Mezkûr mübarek gecelerde yemek vaktinde ve namaz kılınma zamanlarında tenvir için miktar-ı kâfi mum verilmesini, halkın istifade ve mütalaa için toplandığı mahalde ve yaz-kış medresenin sahasında kandil yakılmasını abdest alınacak yere likid veya bezir yağından orayı aydınlatmaya kafi kandil asılmasını, kışın ve mutfakta yakılmak üzere ihtiyaca kafi odun alınmasını, müderrisin dersini dinlemek için fukahanın yaz ve kış toplandığı dersane, mescid ve icap eden mahaller için hasır, sergi, suyu soğutmak için müteaddit küp, su içmek için bardak, temizlik için kâfi miktarda ibrik alınmasını, muslukta daima su bulundurulmasını, müderris tedris için hazır olduğundan, fukahanın, muiddlerin, nakibin hazır olmasını ve hepsi oturunca bir miktar Kur'an okunduktan sonra nakıp tarafından Sultan-ı İslama, Ümera-i Müslimine, sonra Vâkıfa, abâ ve evlâdına,

eccadına ve gelmiş-geçmiş bütün müslümanlara dua etmesini şart kıldı. Kezalik Vâkif şunu da şart kıldı ki bu vakfin ehil müstehiklerinden, vakıftan istihkak alanlardan biri vefat ettiğinde. Cenaze masrafları en iyi şekilde tamamen vakıf tarafından yapılacaktır. Vakfin geliri, giderini karşıladığında, görevlilerin maaşı tam verilecek, şayet Vakıf bir zaafa uğrayıp geliri düştüğünde yıllık hesap yapılarak herkesten maaşı nisbetinde tenkizat yapılacaktır.

Bundan sonra Vâkif Sivas'ta mezkûr medrese yakınında bina ettiği Darı ziyâfet'i vakfedip onu Seyyidlerden, alevîlerden, fukahâdan, sulehâdan, fakirlerden gelenlere yemek dağıtımında hazır bulunanlarla birlikte otuz nefer'e (kişiye) Dar-ı Ziyâfet evi kıldı.

Vâkif, - Allah O'nun şanını yüce kılsın senenin her gününde, büyüklük ve küçüklükte orta derece, bir okka miktarı yemekle dolu otuz adet nasib (?) verilmesini şart kıldı. Necmü'd-dîn Muhammed'in Hatibi Medresesi, Şerefüd-dîn Osman Solsalı Zaviyesi Vakfı, Erkekler Hamamına, üçüncü tarafı, adı geçen vakfin milkine ve Zahrû'd-din Muhammed veresesi, Şehabü'd-dîn Ahmed veresesine, dördüncü taraf yola sınırlıdır.

22 — Sivas'ın İçinde Bahae'd-dîn Ezferdâd mahallesinde. Buğday Pazarı'nda bitişik, üç Havasib'in tamamı, bu havasib iki taraftan Kansik milki ile bir taraftan Hartuk ve bir taraftan yol ile muhduttur.

23 — Sivas'ın İçinde Kassarlar (Çırpıcılar) Çarşısı'nda birbirine bitişik iki dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Kazzaz Receb bir tarafı Şemsüd'dîn Mü'min bir tarafı Vâkifin mülki ve bir tarafı yol ile mahduttur.

24 — Sivas'ın içinde bir tarafı Sultan Kapısı'ndaki kale suru ve üç tarafı yol İle mahdut yerin ondabirinin tamamı.

25 — Sivas'ın İçinde Hurhuruf (?) mahallesinde kâin evin tamamı. Bunun bir tarafı Ekmekçi Kerasid (?) bir tarafı Adil Şah, Hüdâdâd ile ve bir tarafı yol İle mahduttur.

26 — Sivas'ın İçinde Semerkandî namı İle maruf Tabgah dükkânının tamamı. Bunun bir tarafı Müşteri Hatun Vakfı, bir tarafı Fahrü'd-dîn Vakfı, bir tarafı Biyzâr milki ve bir tarafı yol Ne mahduttur.

27 — Sivas'ın İçinde Hoca Zeki mahallesinde kain Tâbgah dükkanının tamamı. Bunun bir tarafı Mescid ile tamamı Hoca Zeki milki ile bir tarafı Şemdüddin Milki bir tarafı Hoca ve bir tarafı yol ile mahduttur.

28 — Sivas'ın İçinde Hürhuruf mahallesinde bir adet evin tamamı. Bunun iki tarafı özel mülk, bir tarafı Hoca Zeki milki ve bir tarafı yol ile mahduttur.

29 — Sivas'ın İçinde Celâl Husrev mahallesinde iki tarafı ev ve üzerinde dört hücrenin tamamı. Bunun iki tarafı Ali'nin milki ve diğer tarafları yol ile mahduttur.

30 — Mezkûr medrese yakınında kâin evin tamamı. Bunun bir tarafı vâkıfın, Şâhna hamamı namile maruf hamam, bir tarafı Zahrü'd-dîn Muhammed veresesi milki, bir tarafı Şehabe'd-dîn Ahmet milki ve bir tarafı yol ile mahduttur.

31 — Sivas'ta. Aşçılar Çarşısı'nda kâin dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Cabir ve Dorn vakfı. İki tarafı Kilise vakfı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

32 — Mezkûr medrese yakınında bir evin tamamı, bunun bir tarafı Yusuf vakfı bir tarafı Nasirü'd-dîn Mahmut milki bitişik, bir tarafı medresenin bahçesi ve bir tarafı yol ile mahduttur.

33 — Sivas'ta merhum Hacı Hasan'dan satın alınan evin, bahçenin ve kârhânenin tamamı. Bunun etrafı Necmü'd-dîn Karaca milki, Mahmud vakfı, Hallatî Mahmud milki, Ömer Milki ve yol ile mahduttur.

34 — Attarlar Çarşısı'nda bitişik iki hasibin tamamı. Bunun hudutları Attarlar Mescidi vakfı, nehir ve Şemsüd-dîn Muhammed vakfı ve Fahrüd-dîn Aba veresesi ile mahduttur.

35 -Sivas'ta mezkûr medrese yakınında bir adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı yol, bir tarafı mezkur vakıf ve iki tarafı Zahrü'd-dîn Muhammed veresesi ile mahduttur.

36 — Sivas'ta Koyun Pazarı'nda dört dükkân ve onüç hücreden aslı oniki sehinden yedi sehmin tamamı. Bunun bir tarafı beldenin suru, bir tarafı merhum beylerbeyi vakfı, bir tarafı Kazuni Mescidi vakfı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

37 — Sivas'ta Tokat kapusunda kâin ma'sara'nın tamamı. Bunun bir tarafı Sultan Hanıkahı, bir tarafı Bahaed-dîn Oro (?) Kürdî evinin harimi, bir tarafı savli ile ve bir tarafı yol ile mahduttur.

38 — Sivas'ta onüç hücreyi müstemil ve Muhyi'd-dîn Yahya bin Hurrem Şah'ın ismi ile maruf ve tahdiden müstağni Ermanhânenin tamamı.

39 — Naibler ve Emirlerin büyüğü ve fetva İşlerinin hamili, Celâlû'd-dîn Mahmud bin Emir-i Hac milkine muttasıl ekmekçi dükkânının tamamı.

40 — Sivas'ta Samiye Habur milkine muttasıl ekmekçi dükkânının tamamı.

41 — Hamamcı Ali'nin kızının mülkü tarafında bir kıt'a yerin tamamı. Bunun bir tarafı adı geçen Vâkif, bir tarafı nehir, bir tarafı Naz Hatun ve bir tarafı yol ile mahduttur.

42 — Sivas'ın İçinde Babae'd-din defderdar mahallesinde birbirine bitişik iki dükkân, veledin (?) evi ve bir kıt'a yerin tamamı ve bunun bir tarafı vâkifin milki ve nehir diğer tarafı Sinanü'd-dîn Oğuz milki, bir tarafı ildiken(?) ve diğer tarafı yol ile mahduttur.

43 — Vâkifin yedinde üçyüz baş koyunun tamamı.

44 — Emir Nasrüd-dîn Behramşah'tan. Emir Nûrû'd-dîn Hamza Bey'den ve Fahrû'd-dîn Subaşı'nın zevcesinden satın aldığı emlakın tamamı.

45 — Koyun Pazarı'nda kâin ve dört tarafı isfahanlı Kerimü'd-dîn, Sudûre vereseşi, Siraceddin, Kôr Kerif ile mahdut bostanın tamamı.

46 — Dar-ı Ziyafet için seneden seneye lâzım olan eşyanın tamamı. Mumaileyh" Vâkif bir aşçı, bir kapıcı alınarak kapıcının ferraşlığı da ifa etmesini şart kıldı, bundan sonra adı geçen Vâkif şu vakfi tesis ettiği ana kadar elinde ve tasarrufunda hakkı ve milki olduğunu beyan ettiği şeyleri Allah'ın sırf rızası için Medresenin. Mescidin, iki minarenin ve Dar-ı Ziyafet'in ihtiyaçlarına vakfetti. Onlarda şunlardır.

47 — Divriği şehrine tâbi Lakarcı denen köyün tamamı. (Rum beldelerinden biri?) Bu yerin doğusu Kesrik (?) köyü, Heva köyü, batısı Bağık ve Lina köyü hududuna. Güneyi Kepti Köyü. Kuzeyi Biğ köyü ve Sefal köyü hududuna bitişiktir.

48 — Sivasa bağlı Hubut karyesi namile mâruf tahditten müstağni köyün tamamı.

49 — Dutlu şehrine bağlı Rum beldelerinden biri Kasrik karyesi namile mâruf ve tahditten müstağni köyün tamamı.

50 — Sivas'a bağlı Zara köyü yakınında kâin Ekizman köyünün tamamı. Bunun bir tarafı Havran, bir tarafı Yukarı Tabın ve Yaşlı Kilise, Lir (?) nehri, bir tarafı Barolik köyü, Zaraköyü, Lir (Llber ?) nehri, bir tarafı Kerban Köyü namında Sofular köyü, Lir Nehri ile mahduttur. Vâkıf bunları bütün hukuk ve rüsumu ile vakfetti.

51 — Mahnok köyü yakınında kâin ve tahditten müstağni Kürt köyünün tamamı.

52 — Nusredü'd-dîn'den satın aldığı Mahmudî Hacıp köyünün tamamı. Bunun hududu Baştemali (?) namı ile maruf yere. Celâl arzına, Ali Çavuş Gez vakfına, dağ'a ve Hava (Hafik ?) Refik köyü yoluna. Edum Feş ve Hava (Hafik ?) Refik arzına ve dağ'a bitişiktir.

53 — Merzifon'da Divane eylemelik (?) ve Kökhal köylerinin tamamı. Bunlar şöhretlerine binaen tahditten müstağnidirler.

54 — Ekodefteros (veya Ekutfetros (?) diye okunabilen) köyünün ve bu köye müteallik arazi ve değirmenin tamamı. Bu dahi tahditten müstağnidir.

55 — Dodurga köyü yakınında kâin Dakın (Defin ?) çiftliği nami ile maruf çiftliğin tamamı. Bunun bir tarafı Neccar nehri, bir tarafı Seyfullâh Hürrem Şah arazisi, bir tarafı Toğa Şah milki. Akça Tam ve bir tarafı Ebi Bekir köyü ve yol ile mahduttur.

56 — Müteaddit odaları ve bitişik dokuz adet hasibi müştemil han'ın tamamı. Bunun bir tarafı Hoca Nureddin bin Makrama Bak milki, bir tarafı Tacû'd-dîn Keyo vereseşi ve iki tarafı yol ile mahduttur.

57 — AttaHar sokağında bitişik altı adet dükkânın tamamı. Bunların iki tarafı Tacu'd-dîn Keyo bir tarafı Subaşı Medresesi ve bir tarafı yol ile mahduttur.

58 — Demirciler Çarşısı'nda yedi adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Üstad Bahau'd-dîn evi, bir tarafı Eski Kapan, bir tarafı Hokkabaz medresesi vakfı ve yol ile mahduttur.

59 — Harartin Çarşısında bir adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Şemsed-din ElCezri Medresesi'nin vakfı, bir tarafı Subaşı vakfı ve yol ile mahduttur.

60 — Sivas'ta belediyeye alt onüç dükkânın yakınında dört adet dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı özel mülk, bir tarafı Semmani (Yağcı) Han'ı, bir tarafı Medrese-i Şerife vakfı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

61— Belediye dükkânı yakınında diğer bir dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Semmani (Yağcı) Hanı bir tarafı İki Kardeş Mescidi vakfı, bir tarafı Vahire (?) ve bir tarafı yol ile mahduttur.

62 — Sivas'ta Karaca mahallesinde kâin birbirine bitişik oduncu dükkânı, demirciler odası ve... odasının tamamı. Bunların bir tarafı Bulgarlı Medresesi'nin vakfı, bir tarafı Bulgaryalı'nın Vakfı ve Argun, İki tarafı yol ile mahduttur.

63 — Üstünde Subaşı Medresesi Vakfı dükkânları bulunan yerin ve evlerin tamamı. Bunun iki tarafı Hacı Yakup vakfı, bir tarafı Subaşı medresesi Vakfı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

64 — Sivas'ta Karaca mahallesinde Samuran Dükkânının tamamı. Bunun bir tarafı iki Kardeş Vakfı, bir tarafı harabe, bir tarafı Karaca veresesi ve bir tarafı yol ile mahduttur.

65 — Sivas'ta Karaca mahallesinde diğer kasap dükkânının tamamı, Bunun bir tarafı Bulgari medresesinin vakfı, bir tarafı İsfahani vakfı, bir tarafı ekmekçi dükkânı ve bir tarafı yol ile mahduttur.

66 — Belvar'da Akkâllar (?) Çarşısında üç adet dükkânın tamamı. Bunun İki tarafı Şucaü'ddin, bir tarafı Mama Hatun ve bir tarafı yol ile mahduttur.

67 — Sivas'ta Sultan Çarşısı'nda dört adet dükkânın tamamı. Bunun hududu üç taraftan Divan Sahibi ve bir taraftan yol ile mahduttur.

68 — Sivas haricinde kâin ve hududu beyandan müstağni otluk yerin tamamı.

69 — Keyluk mahallesinde Tabgâh dükkânının, bir evin ve bir arsanın tamamı. Bunlar birbirine bitişik olup, bunlardan birinin hududu Necme'd-din Candar'ın vakıf hanı, mezkur vâkıfın ve Gedik namı kimsenin milki. Baba Bedri ve yol ile diğeri Hamalı Emirü'd-dîn Ali'nin medresesi vakfı, Necme'd-din Candar hanı, müslüman kabristanı ve yol ile mahduttur.

70 — Merhum Hacı Hasan Beduz Mukab (?) ismi ile maruf bir bahçe ve bir evin tamamı. Bunun hududu Bedre'd-dîn Ömer milki, Nasıru'ddîn veresesi, Zaviye ve Hacı mübarek vakfı ve Sosbali'nin (?) veresesi. Ebibekir, İshak, Şeyhan (?) Turan ve yol ile mahduttur.

71 — Sivas'ta Koyun Pazarı yakınında bir oda, bir yer, ahur ve bir çevrilmiş yerin tamamı. Bunların hududu mezkur Vâkıf ve harase (?) yol ile mahduttur.

72 — Sivas haricinde kâin, Zeynü'd-dîn Fırası'den satın aldığı tahditten müstağni iki parça yerin tamamı.

73 — Sivas'ta Mebkale' nin tamamı, hududu tahditden müstağni. Vâkıf zikrolunan mevkufatı bütün hudud, hukuk, yolları, rusumleri, menfaatleri, ekleri, müstemilâtı, binaları, tavanları, aşağı ve yukarısı, sularının mecrası, karlığı, dağları, geçitleri, tepeleri, otluğu ve mer'ası ile vakfetti. Bunların hudutları, Üstâd Bahâü'd-din Mezrik Şah ve şehrin suru ve yol ile mahduttur.

74 — Medrese-i Mübâreke mahallesinde bir evin tamamı. Bunun ikincisi, dört sının yol tamamı Tacü'd-dîn Muhammed (mülküden İbarettir).

75 — Subaşı mahallesinde kâin evin tamamı. Bunun hududu bir taraftan Şehab Eban bir tarafından Aklandorsis, bir taraftan Selahaddîn ve yol ile mahduttur.

76 — Subaşı Medresesi mahallesinde dört adet hisseli dükkân yerinin yarısının tamamı. Bunun üç tarafı yol ve bir tarafı Bedrü'd-dîn Mühtesib ile mahduttur.

77 — Sivas tevabiinden Saman harman adlı köyünün tamamı olup tahditten müstağnidir.

78 — Sivas'ta Köförtigos mahallesinde kain bir evin tamamı. Bunun doğusu Şeref Konmilğine, ve Seron (?) ve Sungur (?) ve Hacı bakkal milklerine ve yola müntehidir.

79 — Mezkûr mahallede bir ahurun tamamı. Bunun bir tarafı Alâü'd-dîn, bir tarafı Abdurrahman, bir tarafı mezkur eve ve yola muttasıldır.

80 — Sivas haricinde kâin tahdidten müstağni ve ziraata elverişli bir parça yerin tamamı.

81 — Erfil'den {Ermeni'de okunabilir} satın aldığı milkin ki, aslı oniki sehinden, yedi sehimin tamamı.

82 — Sivas'ta Attarlar Çarşısında bir bab dükkânın tamamı. Bunun bir tarafı Attar Seyfû'ddin Fehmi, Bir tarafı Tacû'd-dîn Ali veresesi, bir tarafı Hacı Yakup vakfi ve yol ile mahduttur.

83 — Haremeyn Çarşısı'nda iki dükkanın tamamı. Bunun hududu Meltabiyye hayrının vakfi, mezkur Vâkıf, İsfahanlı Vakfi ve yol ile mahduttur.

84 — Eski Han nâmı ile maruf hanın tamamı. Bunun hududu Meltabiyye hayrının vakfi, mezkûr Vâkıfın milki. Baba Beğ (Bey) diye bilinen Hokkabaz Medresesi ve yol ile mahduttur.

85 — Sivas'ta Bıçakçılar Çarşısı'nda kâin bitişik sekiz adet dükkânın tamamı. Bunların hududu Meltabiyye hayrının vakfi, mezkûr Vâkıf, ve yol ile mahduttur.

86 — Sivas haricinde bir ev içinde iki gözü müstemil Bekir ve Berrü'd-din nâm kimselerin adlarıyla maruf ev ve iki taşlı değirmenin tamamı. Bunun hududu nehir, Medrese-i Şerife vakfi ve yol ile mahduttur.

87 — Sivas haricinde Kızılca Köy mevkiinde bulunan bir parça bataklık yerin tamamı. Bunun hududu Necmü'd-dîn Medresesi vakfi. Hacı Zeki Mescidi vakfi, Allah Gazi milki ve Kemaliye Medresesi'nin vakfi ve yol ile mahduttur.

88 — Kayseriyye yolunda (caddesinde) iki kıta yerin tamamı. Vâkıf zikrolunan vakıfları, cetvelleri, sâkîyeleri, mekânları, meskenleri, sulak-kurak yerleri, enginleri, yükseklikleri, çeşmeleri, kuyuları, kaynakları, çayları, hariç-dahil, muttasıl, münfasıl (ilgili-ilgisiz) bütün haklarıyla birlikte, kaidelerini cami ve şartlarını hâvi, engellerden hâli, dâfi'âlardan ârî, olarak vakf-ı Sahih-i Şer'i, hapsi sarihî mer'i teshili[^] muteberi mer'ile vakf ve hapsedti. Dünyanın sonuna kadar satış, bağış, rehin, irs, temlik ve temellük olunamaz. Bir seneden ziyade müddetle icar ve müsakât olunamaz. Şayet zaruret doğar ise, üç seneye kadar müddetle icar ve müsakât yapılabilecek ve birinci akdin müddeti bitmeden, ikinci akit yapılamayacaktır. Vâkıf zikrolunan akaratin güzel ve mükemmel bir şekilde işletilmesini, Cenab-ı Hak'kın ihsan buyurduğu mahsûlün, usulü evkafı tamirine, termimine, arazinin sulanmasına, nemalanmasının tezyidine sarf edilmesini, kiraların da güzel bir şekilde tahsil edilmesini, ifrat ve tefritten kaçınılmasını, çıkan hasılat kafi gelmez ise, bu hususun mütevellinin insiyatifine bırakılmasını şart kıldı.

Mezkur Vâkıf, her cuma günleri atmış dirhem kıymetinde bir sığır kesilip ve etinden başka, bütün sakatları satılıp, onun parası ile pide satın alınarak et ile beraber medresenin kapısında fakir ve yoksullara verilmesini şart kıldı. Tevliyet ve nezareti, sağ oldukça kendi nefsine, sonra torunu Atılgan Emir Şemsü'd-dîn Muhammed İbn-i merhum Tacü'd-dîn bin Hasan'a beyan edildiği şekilde şart kıldı. Kezalik ve yine. Vâkıf, zikrolunan hayratının medrese, mescid, minare, dar-ı ziyafet, mamur, oturmaya elverişli buldukça, mezkur masraflarına sarf olunmasına, bunlar yıkılıp ve harap olur ise, asıl mal ile ikinci ve üçüncü defa yenilenmesini ve her hangi bir sebeble yeniden yapılması, mümkün olmazsa onların mesalihine sarf olunan sadakanın fakir ve yoksullara müslümanlara sarf olunmasını, müteveli evlâdı, uteka ve tahsildar, evkafın tamir, termim, emvalinin tahsiline, fukaraya sarfına riayetle, bunları hüsn-ü ifa'da (iyi idare) buldukça, bunların hisselerinin yukarıda belirtildiği gibi verilmesini, tayin edilen giderden artar ise, onunla vakfa akar alınıp. Medreseye, Dar-ı ziyafe'te vakf olunmasını ve bu akarın masrafi evkafı mezkurenin masraflarının aynı olmasını şart kıldı. Binaenaleyh zikrolunan mevkûfatın cümlesi, beyan edilen şartlar, tafsil edilen kanunlar üzere Vakf-ı Sahih-i Ser'i, haps-i sarih-i mer'i, sadaka-i cariye, yukarıda geçen sadakalar gibi, hurumat-ı ilahiye ile haram, hükmü ilâhi ile müekket, emri ilâhı ile sonsuz, ebedî, tebdil ve

tağyirden masûn, nakil ve tahvilden mahfuz oldu. Üzerine gelip geçen zamanlar, asırlar onu tekit ve takviye edecek, usulü tağyir ve teferruatı tebdil olunmayıp, şera'it-i mukarrere kaideleri teyid olunmuş, rusûmu sonsuz olacaktır. Allah'a yevmi ahiret'e, meleklerle, Kitaplara ve Peygamberlere iman eden Sultan, Melik, Vezir, Emir, Vali, Muhtesip veya zâlim ki bunlardan hiçbirisine bu hayrın tağyir, tebdil, nakız ve tahviline yeltenmek helâl değildir. Her kim bunlara cüret eder ise onun hasmı Allah nasibi ateş, malı kefen, meskeni cehennem, cümle melekler, dürüst kişilerin laneti onun üzerine olsun. Vâkıf Hazretlerini niyetine göre, Allah mükâfatı andıracaktır. Her kim ki işittikten sonra, bunu bozmaya yeltelirse, vebali ve günahı, bozanların üzerinde olur. Allah duyucu ve bilicidir.

Yukarıda imzası bulunan, kadılar şeyhi Mevlâna Ebûssena Mahmut ibn-i Ebibekir ibn-i Ahmed Urmevî'nin huzurunda, mahkmeden sonra, vâkıfın talebi üzerine zikrolunan evkafın sıhhat ve lüzumuna hüm-ü şeri, muhkem ve mer'i bir hüküm ile hüküm kazasına, imamlar, âlimler, adil ve güvenilir kişiler, mecliste hazır olanları Hicri altıyüz seksen senesi Zilkadesinin evvellerinde şahit gösterdi. Hamd, âlimlerin Rabbinadır. Salat ve selâm Hz. Muhammed ve O'nun cömert ve temiz Ehl-i Beyt ve ashabına olsun. Bu vakfiyenin muhteviyatına ve yukarıda geçenlere Ahmedi Yahya, Allah'a Muhtaç ve O'nun nezdinde İstiğfar eden Mahmud Muhammed ismail bin Muhammed, Ömer bin Ömer-il Emevi ibnil Hasan bin ömer-il Hatip -Allah O'nu af buyursun. - Bu vakfiyede satışı yapılan ve parası bizzat alman hususlar, Allah'ın rahmetini uman Urmevi Ömer bin İsmail Muhammed bin Ahmet bin Abdurrezak - Allah O'nu cennetinde nızıklandırın- ibni Nazır el Taberâni - Allah O'nu af buyursun Ahmed bin Ali bin Mübarek de bu hususa şahitlik yapmıştır.

Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla. İş bu kitabın (vakfiyenin) muhteviyatı, şahitlerin şهادetiyle, nezdimde sabit olmuştur. Bunun geçerliliğine, sıhhat ve lüzumuna ve güvenilir şahitlerin bu hükmüne şahit olduğuna hükmettim. Bütün Rum (Anadolu) ülkelerinde hâkim, ben Muhammed bin El Mekarim 10 Şevval 694 (19 Şubat 1295). Sultan-ı Âzam - Allah O'nun şanını yüce kılsın - bu kitapta (vakfiyede) zikrolunan yerleri, izah edildiği şekilde, muayyen yerlerin yararına, şer'i sahih bir şekilde vakfetmiştir. Ben de O'nun sıhhat ve lüzumuna hükmettim ve bu hususta sorumluların olarak şahit gösterdim. Ali bin-i Abdullah Muhamed el-Talibi Kadı el-asker Mansur tarihinde yazdı.

Hamd-ü senâ, arzuları gerçekleştiren, güzel amellere ulaştıran Allah'a hasdır. Hayır, İyi işler, takva üzerinde siz yardımlaşınız. Buyruğu ile emreden, verici ve alıcı ancak O'dur. İtaat ancak O'na yapılır Ben şahadet ederim ki, Allah'tan başka tapınılacak bir varlık yoktur. Ve O'nun benzeri de bulunmamaktadır. Bu öyle bir tanıktır ki, şüphe ve kuşkudan aridir. Yine şahadet ederim ki; Alemlere rahmet olarak gönderilen ve halka sünnet ve farzı öğreten, müslümanların yekvücut bir bina olup, birbirini tamamlayan ve tutan olduğunu söyleyen Hz. Muhammed O'nun kulu ve sadık elçisidir. Salât ve selâm O'nun temiz Ehl-i Beyt'inin ve cömert arkadaşlarının üzerine olsun....." Bundan sonra devlet işlerini tekeffül etmiş bulunan ve umum-u, Memleketin nâzımı, Sahib-i Azam Düstur-u Muazzam, Ali bin Hüseyin Sivas'ta kale kapısı karşısında medrese inşasını Mevlâna Sultan-ı Azam Zıllullâhi fi'l-âlem Selâtn i Ümemin Seyyidi, arap ve acem meliklerinin efendisi. Sultan Ebulfeth, Keyhüsrev ibn-i Sultan Said Rüknu'd-din Kılıçarslan ibn-i Sultan Said Gıyasü'd-dîn Keyhüsrev ibn-i Sultan Said Alâü'd-dîn Keykubat'a arz ve yüksek reyine (onayına) müracaat etti. İş bu Sultan da o medresenin yararına aşağıdaki emlâki vakfetti. Onlarda şunlardır:

1 — Sivas'ta Faris nahiyesine bağlı Nikosa (?) Valdin, Mağara ve maruf yerin tamamı.

2 — Sivas'a bağlı Kötni Çiftliğinin tamamı.

3 — Mezkûr, Faris nahiyesine bağlı Yaşlı Kilise adlı çiftliğin tamamı.

4 — Sivas'a bağlı Halit ve Yazır Çiftliği diye bilinen çiftliğin tamamı.

5 — Kısmen, Faris ve Kısmen Sivas'a bağlı Meril Ebruh diye bilinen çiftliğin tamamı.

6 — Sivas'a bağlı Kötni çiftliği namı ile maruf çiftliğin tamamı. Bunların cümlesi dört hududu müştemil olup, kible (güneyi) Emre karyesi hududuna, taş ağıl mevzilerine, Hud karyesine ait araziye, Danişmentli mevzilerine ve Ayvasemri mevzilerine sınırlı olup. Doğu tarafı, Emre Karyesi hududuna, Zur nehrine, Zur'a mensup araziye ve kuzey tarafı Merak'a mensup araziye ve Nadirin vakfına, Remrâk mevzilerine ve Kemenker başmevzilerine, Zera'ya mensup mevzilere sınırlıdır. Batı tarafı Ayva Semri mevzilerine, Ekrak Baba'ya, Alis nehrine, Körkü köyüne ait araziye ve İbleyi (?) namı ile maruf mevzilere sınırlıdır. Vâkıf bunları bilcümle

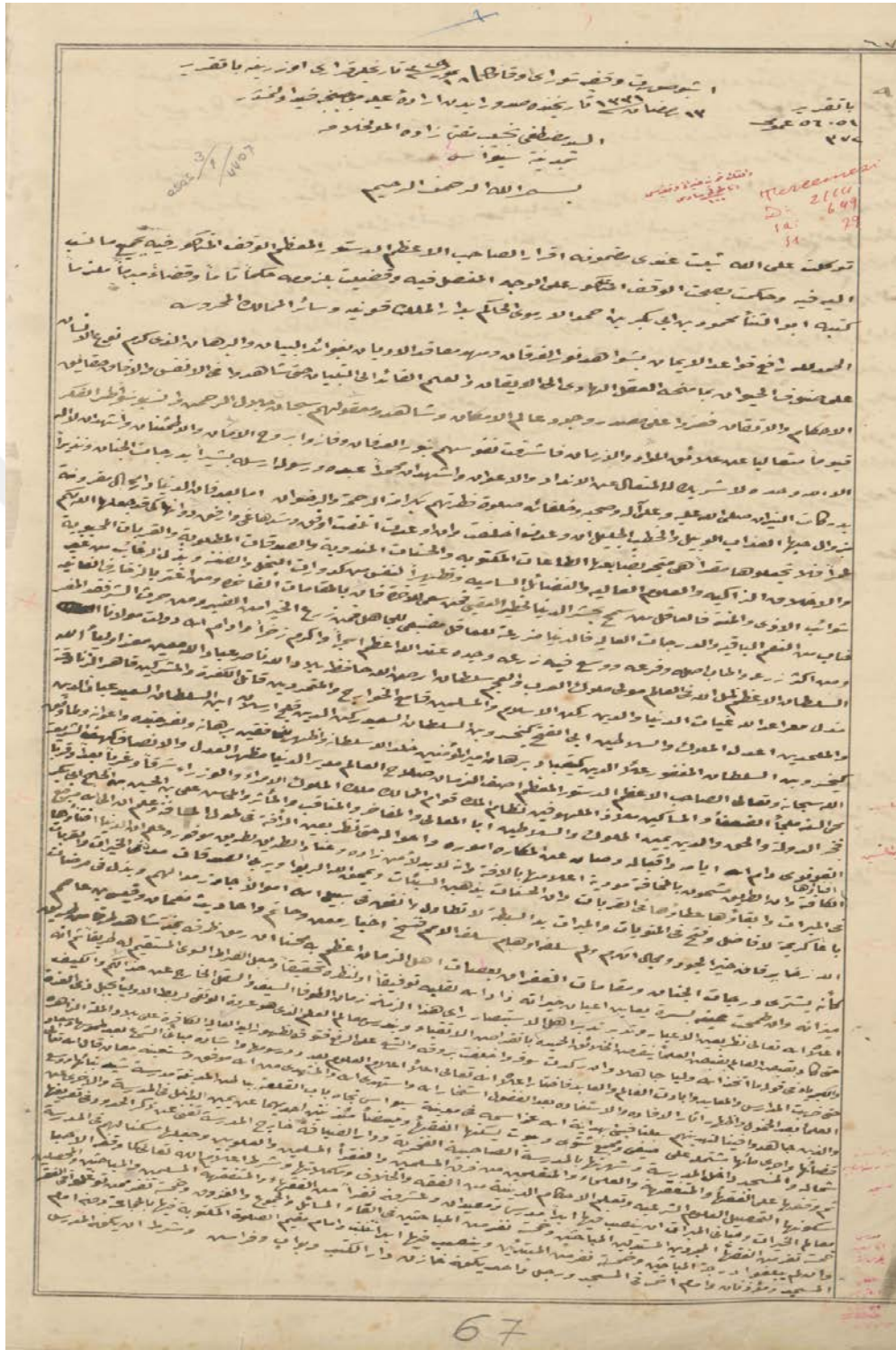
hudud ve hukuku, merafık ve levahiki ekleri ve kolları ve bunlardan sayılan, bunlara ait arazi ki, engin ve yüksek yerleri, dağ ve tepeleri, dereleri, mamur ve gayrimamur yerleri, suları, meyveli ve meyvesiz ağaçları, odunluk ve kerestelikleri, yazlık ve kışlık yerleri, bahçelikleri, otlukları, binaları, meskenleri, hayvan sağacak ve bağliyacık yerleri, harman yerleri, çayır, orman, eski, yeni, uzak, yakın, bitişik, ayrı, mezkur ve gayrimezkur bilcümle mensupları ile birlikte ebediyyen sonsuz ve geçerli olarak sıhhatine mani şartlardan hâil olarak, vakf-ı Sahih-i Şer'i ile vakfetti.

Müteveli, bunun üzerinde Nazırdır. Sahib üi Âzam, uğurlu Medresenin bânisi - Allah O'nun ikbalini muhafaza buyursun - Yüce Allah'a şahit gösterdi. Bütün çiftlikler, zikrolunan hudutlar ve bunların sınırları, tümü, ebedî ve sonsuza kadar vakıf ve sebil olarak kalacaktır. Hiç bir surette bağış, rehin ve temlik olunamaz. Allah'a ve Ahirete iman eden imam. Sultan, Amir - Memur, kadı - hâkim vesair halka, bu vakfi tebdil ve iptal helâl değildir. Herkim bunlara, cüret ve yardım eder ise, Cenab-ı Hak ve cümle halkı ona lanet etsin. Cenab-ı Hak onun hiç bir ibâdedini kabul etmesin. Ve ona cehennemi hazırlasın. Münâfiklara olan azap ile azap etsin. Zikrolunan vech üzre hüküm, kaza ve imza, kaza ve hüküm babından kazaları ve hükümleri geçerli bulunan kadıdan sadır olmuştur. Dünyanın sonuna kadar iptal, bozulmasına, değiştirilmesine feshine müsaade yoktur. Vâkıfın ecri tasadduk edenleri mükâfatlandırın, ve iyilik yapanların ecirlerini, zayi kılmayan Cenâb-ı Hakk'a aittir. Bu vakfın sıhhat ve lüzumuna hüküm altıyüz yetmiş sekiz senesi Zilhiccesinin yirmi dördüncü günü vaki oldu. (24 Nisan 1280) Bunu Talibî yazdı. Hamdü Sena Allah'a hastır. Bu vakfiyenin doğruluğuna şahitlik yapan kimseler: Bu vakfiyenin muhteviyatına doğruluğuna Abdülhâk bin Ammar şahitlik etti. ... Ben, Muhammed bin el-Rüşdî Ca'fer... Allah O'nun akıbetini güzel eylesin. Burada varit olan hususlara şahitlik ederim. Lala Halil bu hususlara şahitlik eder. Mevdûd bin Ahmed bu hususun doğruluğuna şahitlik eder. Ömer bin İlyas... - Allah O'nun akıbetini güzel eylesin - bu hususun luzûmuna şahitlik eder. Abdülaziz Hasan El-Rumî bu hususa şahitlik eder ve kendi yazısı ile bunu yazmıştır. El - Hüseyin bin Ali bu hususa şahitlik eder. Ahmet bin el - Hüseyin,-Allah O'nun akıbetini güzel eylesin - bu hususa şahitlik eder. Ve bunu kendi eliyle yazmıştır. Meclis nezdinde bu hususa Ebu Bekir bin Ahmed şahitlik eder.-Allah O'nun akıbetine acısın. Emrullah Babâî bin Muhammed bu hususa şahitlik eder ve bunu kendi eliyle yazmıştır. Sultan-ı

Âzam, milletlerin boynuna malik ve Sultanların Sultanı - Allah O'nun saltanatını daim ve yardımcılara yardım eylesin - Beni adı geçen vakfiyedeki ikrarına şahit kıldı ve gösterdi. Ben lûtuflukâr olan Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf kulu Mes'ud bin Muhammed bin Mahmud El- Berberî(?) el asi (Berberi asıllı), tarihinde bu hususlara ve ikrarına şahitlik ettim.”

Ek 3: Fotoğraflar

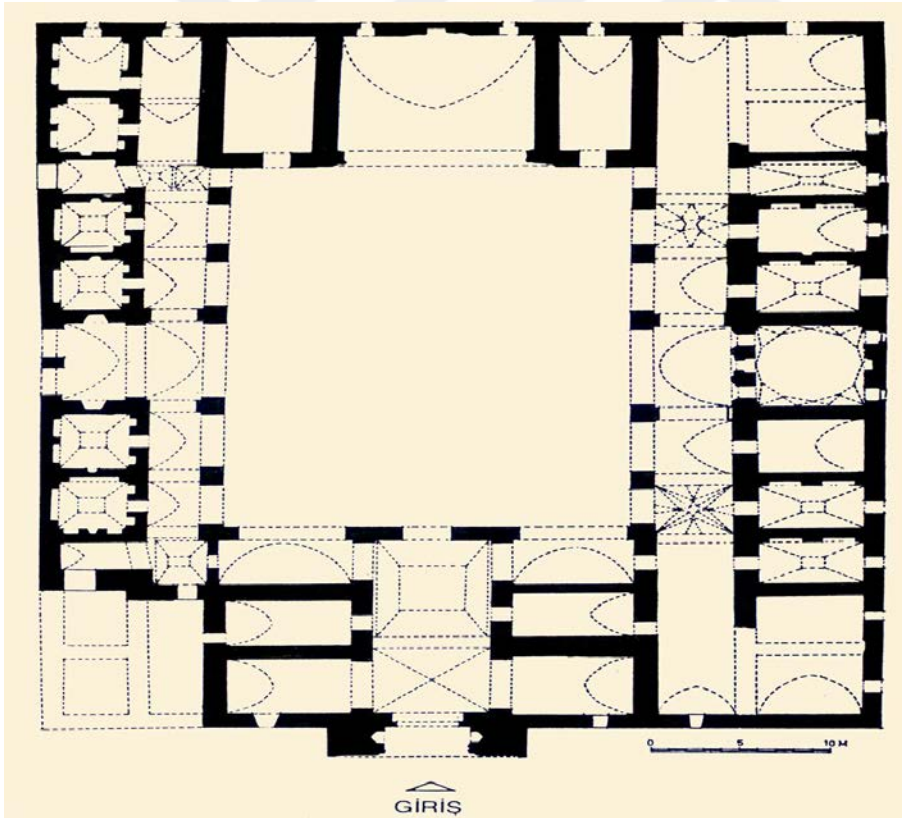

Fotoğraf 1: Gökmedrese Vakfiyesi

Fotoğraf 2: Keykavus Dârüşşifâsı, The Courtauld Institute of Art, Keykavuş Sifaiye Medresesi, 29/03/2019, 15:17,

<https://sites.courtauld.ac.uk/crossingfrontiers/crossing-frontiers/turkey/sivas/sifaiye-medrese-of-kaykavus/>

Fotoğraf 3: Keykavus Dârüşşifâsı Planı

Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Keykavus Dârüşşifâsı, 29/03/2019, 15:23,

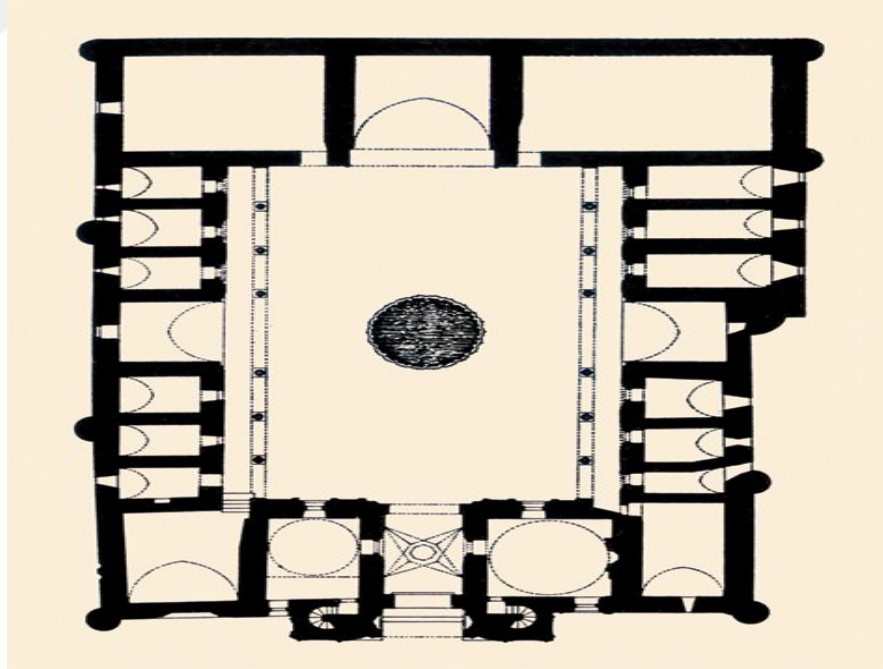
<https://islamansiklopedisi.org.tr/keykavus-i-darussifasi>

Fotoğraf 4:Gökmedrese (Sahibiye Medresesi)

Hürriyet Seyahat, Tarihi Güzellikleriyle Sivas, 29/03/2019, 15:20

<http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/tarihi-ve-dogal-guzellikleriyle-sivas-40815482>

Fotoğraf 5: Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) Planı

Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Gökmedrese, 29/03/2019, 15:23,

<https://islamansiklopedisi.org.tr/gokmedrese--sivas>

Fotoğraf 6: Çifte Minareli Medrese (Giriş)

Archnet, Çifte Minareli Medrese (Sivas), 29/03/2019, 15:25,

https://archnet.org/sites/2083/media_contents/128350

Fotoğraf 7: Çifte Minareli Medrese

Seyyah Defteri, Sivas Çifte Minareli Medrese Nerede, Nasıl Gidilir, 29/03/2019, 19:38,

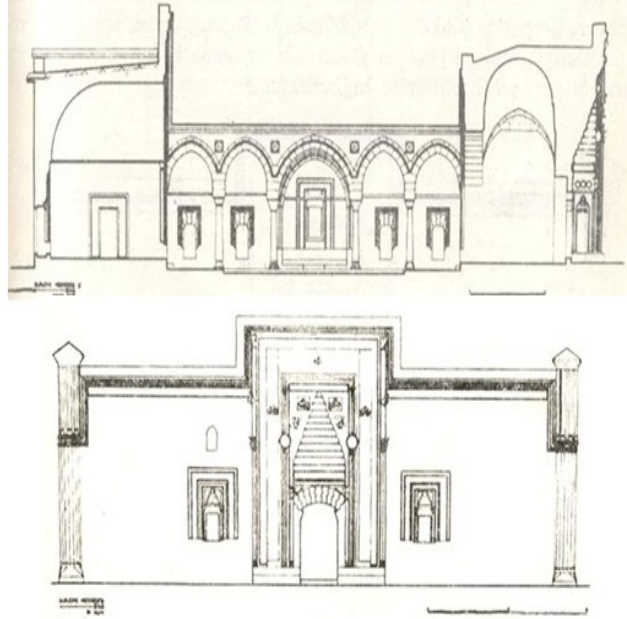
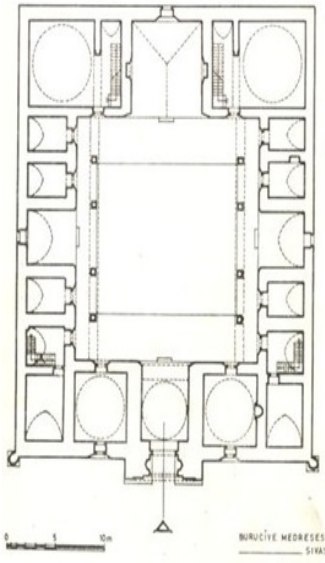
<https://seyyahdefteri.com/sivas-cifte-minareli-medrese-nerede-nasil-gidilir/>

Fotoğraflar 8: Burûciye Medresesi

Pinterest, Buruciye Medresesi, 29/09/2019, 22:52,

<https://www.pinterest.se/pin/317574211215559152/?autologin=true&nic=1>

Fotoğraf 10: Burûciye Medresesi Planı

Bilginin Gücü Adına Okur Yazarım, Buruciye Medresesi, 18/08/2019,13:32,

<https://okuryazarim.com/buruciye-medresesi/>

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Mülkiye BULUT

Uyruğu: TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Doğum Tarihi ve Yeri: 01.04.1989

e-posta: mulkiyebulut.46@gmail.com

EĞİTİM

Derece: Lisans

Kurum: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği

Mezuniyet Yılı: 2014

İŞ TECRÜBESİ

Tarih: 2015

Kurum: Milli Eğitim Bakanlığı

Görev: Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS (.....) ÜDS (.....) TOEFL (.....) EILTS (.....)